

رشد آموزش متوسطه

ماهنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع رسانی
برای دبیران، دانشجویان
و کارشناسان آموزش و پرورش

پیشگام آموزش

دوره نوزدهم - مهرماه ۱۳۹۲
شماره پی در پی ۱۰۷ - ۸۰ صفحه

۱۰۶ شماره از این نشریه با نام رشد آموزش راهنمایی تحصیلی منتشر شده است.

- ۲ سردبیران/ محمدرضا حشمتی
- ۴ سند برنامه درسی ملی بر کاکل طلایی معلم می چرخد/ سمانه آزاد
- ۱۲ دلایل تحول/ سید نصرت الله فاضلی
- ۱۶ معلم تحول آفرین/ مینا سلطانیان
- ۱۹ درس هایی برای زندگی/ سمانه آزاد
- ۲۵ تغییر و تحول کتاب درسی عربی/ عادل اشکیوس
- ۲۶ آموزش قرآن در جست و جوی چیست؟/ مسعود وکیل
- ۲۸ گزارش نشست گروه زبان و ادب فارسی.../ سمانه نادری دلپاک
- ۳۶ ریاضی پایه هفتم/ خسرو داودی
- ۴۳ پیام های آسمان همسو با برنامه درسی ملی/ پرویز آزادی
- ۴۶ افق ها و رویکردهای.../ دکتر سیدبهنام علوی مقدم - دکتر رضا خیرآبادی
- ۴۸ کار و فناوری/ مهدی اسمعیلی - احمد رضا دوراندیش
- ۵۲ برنامه درسی حوزه «فرهنگ و هنر» در.../ مینو آیت اللهی
- ۵۴ نقاشی با رنگ/ صابر کرباسچی
- ۵۸ انتظار از معلمان علوم تجربی/ دکتر دوست محمد سمیعی
- ۶۲ اردوی محلی/ فاطمه اشرفی
- ۶۶ سلامت و نشاط در پایه هفتم/ طیبه ارشاد
- ۶۹ تفکر و سبک زندگی/ دکتر محمود معافی - دکتر سیدامیر رون
- ۷۵ بسته آموزشی فناورانه/ مهندس محسن باهو

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

مدیر مسئول: محمد ناصری
سردبیر: محمدرضا حشمتی
مدیر داخلی: فاطمه محمودیان
ویراستار: کبری محمودی
طراح گرافیک: ندا عظیمی

نشانی دفتر مجله: تهران، ایران شهر شمالی،
پلاک ۲۶۶ - صندوق پستی: ۱۶۵۹۵/۱۷۹
تلفن: ۸۸۴۹۰۲۳۲ - نمابر: ۸۸۳۰۱۴۷۸
وبگاه: www.roshdmag.ir
پیام نگار: motevaseteh@roshdmag.ir

تلفن پیام گیر نشریات رشد: ۸۸۲۰۱۴۸۲
کد مدیر مسئول: ۱۰۲
کد سردبیر: ۱۱۵
کد مشترکین: ۱۱۴

نشانی امور مشترکین:
تهران، صندوق پستی: ۱۶۵۹۵/۱۱۱
تلفن امور مشترکین: ۷۷۳۳۶۶۵۶
چاپ: شرکت افست (سهامی عام)

قابل توجه نویسندگان و مترجمان محترم

نرم افزار word و روی سسی دی یا
از طریق پیام نگار مجله ارسال شوند.
- مقاله باید دارای تیتراژ اصلی، تیتراژ
فرعی در متن و سوتیتر باشد.
- معرفی نامه کوتاهی از نویسنده یا
مترجم همراه یک قطعه عکس، عناوین
و آثار وی پیوست شود.
- مجله در رد، قیبول، ویرایش و
تلخیص مقاله های رسیده مختار است.
- مقالات در یافتی بازگردانده نمی شود.
- آرای مندرج در مقاله ضرورتاً مبنی
رأی و نظر مسئولان مجله است.

- مقاله هایی که برای درج در مجله
می فرستید، باید با اهداف و ساختار
این مجله مرتبط باشد و قبلاً در جای
دیگری چاپ نشده باشد.
- مقاله های ترجمه شده باید با متن
اصلی هم خوانی داشته باشد و متن
اصلی نیز همراه آن باشند. چنانچه
مقاله را خلاصه می کنید، این موضوع
را قید فرمایید.
- مقاله یک خط در میان، بر یک
روی کاغذ و با خط خوانا نوشته
یا تایپ شود. مقاله ها می توانند با

سبک زندگی/ دکتر محمود معافی - دکتر سیدامیر رون
مهندس محسن باهو

سر دبیران

محمدرضا حشمتی

عکاس: عالیبه امانی

مرضیه نجف‌زاده

فاطمه دلیری

محبوبه خزاعی

ابزارها وجود ندارند. در بعضی از مناطق روستایی، دانش‌آموزان تاکنون به رایانه دست نزده‌اند.

- قدرت یادگیری بچه‌ها بالا رفته است.
- در درس تفکر و پژوهش، بچه‌ها فرصت ابراز وجود پیدا کرده‌اند و نظرات خود را می‌گویند.
- تغییر ضروری بود و باید زودتر انجام می‌شد.
- محتوای کتاب‌ها مناسب شده است و دانش‌آموزان با آن‌ها ارتباط برقرار می‌کنند.
- اگر امکانات مهیا شود و مدارس مجهز شوند، مشکلات معلمان کمتر و فرایند یاددهی-یادگیری بهتر خواهد شد.
- آموزش و آماده‌سازی معلمان باید با برنامه‌ریزی بهتری باشد تا معلمان بهره بیشتری ببرند.
- در مدرسه‌ای که فقط یک رایانه وجود دارد و آن هم برای مدیر مدرسه است، کار و فناوری معنا ندارد؟
- اگر امکانات نباشد، در اجرای تحول، به دانش‌آموزان و فرایند تحول ظلم شده است.
- با توجه به اینکه دانش‌آموزان بزرگ‌تر شده‌اند، به حمایت عاطفی بیشتر ما معلمان نیاز دارند.
- در این دوره دانش‌آموزان مثل دوستان ما بودند.
- درس ریاضی خوب ارائه شده است. شیوه کار تغییر کرده و فعالیت‌محور شده است.
- در تدریس ریاضی معلمان نقش راهنما دارند و فعالیت‌ها را

باید درباره تحول خواند و نوشت. این بار تحول را از زبان همکارانی که سال گذشته در فضای تحولی مدرسه و کلاس حضور داشتند خواهیم شنید تا با سیر مشکلات احتمالی و ویژگی‌های دانش‌آموزان ورودی پایه اول دوره اول متوسطه بیشتر آشنا شویم. چرا که «خوش‌تر آن باشد که سر دبیران گفته آید در حدیث دیگران»

بار سفر بستیم، به پابوس حضرت علی بن موسی الرضا (ع) مشرف شدیم و با طلب استمداد از ایشان، با چند تن از معلمان پایه ششم ابتدایی به گفت‌وگویی صمیمانه نشستیم تا آن‌ها از تجربه‌های خود برآیمان بگویند. اینکه سال ششم را چگونه شروع کردند و چگونه به پایان رساندند.

● نظر شما درباره تحول چیست؟ و سال گذشته چگونه بود؟

- پایه ششم ابتدایی یک اتفاق فرهنگی عمیق است.
- بعضی از معلمان تغییر را به راحتی نمی‌پذیرفتند.
- تغییر باید از معلمان شروع شود.
- بچه‌ها خیلی مستعد و همراه هستند.
- مطالعات اجتماعی بسیار عالی و زمینه مناسبی است برای ورود به فضاهای اجتماعی.
- تفکر و پژوهش زمینه‌ساز تفکر و آگرایی دانش‌آموزان است.
- با توجه به رشد جسمی بچه‌ها، خوب است جمعیت کلاس‌ها بیش از ۲۵ نفر نباشد.
- درس کار و فناوری به ابزار نیاز دارد و در بعضی از مدرسه‌ها این

دانش‌آموزان انجام می‌دهند.

– به مدرسه‌ها و معلمان کلاس‌های چند پایه باید بیشتر توجه شود، چرا که ارائه هم‌زمان درس‌های پایه‌های چهارم، پنجم و ششم کار سختی است. – اطلاع‌رسانی نادرست به اولیا و دانش‌آموزان باعث استرس شده بود. زمینه‌های لازم فراهم نبود. آموزش و پرورش برای شروع سال ششم باید بیش از این کار می‌کرد. – برای معلمان کلاس‌های چند پایه زمان خیلی کم بود. – اولیا خیلی نگران بودند و مدام سؤال می‌کردند که آیا ششم خیلی سخت است!

– دانش‌آموزان تغییر (فعال شدن) را پذیرفته‌اند، اما معلمان هنوز نه! – اطلاعاتی که در کتاب‌های درسی ارائه شده است (محتوا) زیاد است و بچه‌ها مباران می‌شوند.

– تحول در کلاس کوچک با جمعیت زیاد امکان‌پذیر نیست. – با توجه به تعداد زیاد دانش‌آموزان در کلاس، فرصت کار گروهی نداریم. در حالی که بچه‌ها علاقه‌مندند گروهی کار کنند. بچه‌ها فضای تعامل درباره مطالب درسی را دوست دارند. – در درس مطالعات اجتماعی و تفکر و پژوهش فیلم‌ها به دست ما نرسید. – با توجه به بالا رفتن سن دانش‌آموزان، ضروری است معلمان درباره دوران بلوغ اطلاعاتی داشته باشند.

– در دوره‌های آموزشی تابستان معلمان، بهتر است مؤلفانی تدریس کنند که فضای کلاس درس و دانش‌آموزان را بشناسند. در غیر این صورت اثربخشی لازم را نخواهند داشت.

– کلمات متوسطه و دبیرستان برای دانش‌آموزان جالب و وجدآور است. – ابتدای سال تحصیلی دانش‌آموزان ششم نگران و ناراضی بودند، اما در پایان سال دانش‌آموزان و معلمان هر دو رضایت داشتند.

– میزان مشارکت دانش‌آموزان پایه ششم در جشنواره جابربن حیان بالا بود و درس تفکر و پژوهش در این امر تأثیر زیادی داشت. – خوب است در برنامه درسی فرصت بیشتری به معلمان داده شود تا ارتباط عاطفی بین معلمان و دانش‌آموزان بهتر شکل بگیرد. حجم مطالب درسی این اجازه را نمی‌دهد.

● ویژگی‌های دانش‌آموزان ورودی پایه اول دوره اول متوسطه چیست؟

– ذهن آن‌ها پر از سؤال است.

– پر از انرژی و آماده برای یادگیری‌اند.

– احساس ارزشمندی بین دوستان و همسالان دارند.

– دانش‌آموزانی هستند با اضطراب کم.

– احساس می‌کنند بزرگ شده‌اند.

– توانمندند.

– اگر خوب زمینه‌سازی کنیم، به فعالیت گروهی علاقه‌مندند.

– در مرحله گذر دوران بلوغ هستند.

– به تحقیق و کار گروهی علاقه‌مندند.

– دوست داشتنی و مسئولیت‌پذیرند.

– حساس و علاقه‌مند به درس هستند.

● دوست دارید مجلات رشد درباره چه موضوعاتی برای شما مطلب تهیه کنند؟

– سایت‌های مناسب آموزشی را معرفی کنند.

– با مؤلفان کتاب‌های درسی بیشتر ارتباط برقرار و دیدگاه‌های آن‌ها را بیان کنند.

– در ارتباط با ویژگی‌های دانش‌آموزان از جهت عاطفی، شناختی، روحی و روانی بیشتر بنویسند.

– به بحث کرامت نفس معلمان و ارزش کار معلمی بیشتر پرداخته شود.

– به نقش انسان‌سازی معلمان توجه شود.

– مطالب زنده و به‌روز باشند.

– تجربه‌های همکاران بیشتر ارائه شوند.

– در زمینه تحول بیشتر بنویسند تا معلمان به‌خوبی آن را درک کنند.

– در زمینه تجربه‌های معلمان در سایر کشورها بنویسند.

– خوب است که همراه مجله سی‌دی‌های آموزشی هم ارائه شوند.

دوستان و همراهان صمیمی تحول! هر پدیده و واقعه‌ای را می‌شود با نگاهی بدبینانه، واقع‌بینانه و خوش‌بینانه مطالعه و بررسی کرد. همان‌گونه که شاهد بودید، تمام تلاش ما بر این بود که از بزرگ‌نمایی ضعف‌ها و کوچک‌نمایی موفقیت‌ها پرهیز کنیم و وضع موجود را چنانکه هست به تصویر بکشیم. همراهان ما در این نشست کسانی هستند که در میان حوادث و وقایع (از زمان شروع دوره‌های آموزشی محتواهای سال ششم تا پایان سال تحصیلی) در فضای مدرسه و کلاس، در وقایع حضور فعال داشته‌اند، نه اینکه از دور دستی بر آتش داشته باشند. این عزیزان مسیر سخت و پر از مشکلات پیش‌بینی شده و پیش‌بینی نشده تغییر را بدون شکوه و گلایه پشت سر گذاشته و آنچه بیان کرده‌اند به‌منظور کمک و یاری به اجرای بهتر تحول و تغییر است تا ما نیز ضمن آشنایی بیشتر با این مسیر، بتوانیم با تدبیر و امید از موانع و مشکلات عبور کنیم.

در گفت‌وگو با
حجت‌الاسلام والمسلمین
دکتر محمدیان مطرح شد:

سند برنامهٔ درسی ملی بر کاکل طلایی معلم می‌چرخد

سمانه آزاد

سند برنامهٔ درسی ملی، بهار امسال، در مراسمی رونمایی شد؛ سندی که نقشهٔ کلان برنامهٔ درسی و چارچوب نظام برنامه‌ریزی درسی کشور را به‌منظور تحقق اهداف آموزش و پرورش نظام جمهوری اسلامی ایران تعیین و تبیین می‌کند. اما نقش و جایگاه معلمان در این سند چیست؟ معلمان چگونه می‌توانند این برنامهٔ ملی را عملیاتی کنند؟ حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محی‌الدین بهرام محمدیان، رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، در مصاحبه‌ای که پیش رو دارید، به این سؤالات پاسخ داده است. وی معتقد است، تحول در آموزش و پرورش زمانی اتفاق خواهد افتاد که ذهن معلم تحول یابد.

■ ■ ■ معلمان در برنامه درسی ملی چه جایگاهی دارند؟

تحول در آموزش و پرورش نیازمند پیش‌نیازهایی است از جمله اینکه مبانی نظری تحول در سندی مشخص شده باشد، اصول موضوعه‌اش معین باشد و راهکارهایی برایش تدوین شده باشد. اما آنکه محیط را براساس این اسناد و پیش‌نیازها متحول می‌کند، معلم و ذهن تحول یافته اوست. اساساً بدون تغییر نگرش معلم و بدون اینکه ذهنیت تحول یافته بر او حاکم شود تحولی اتفاق نخواهد افتاد.

به نظر می‌رسد که این بار برنامه تحول با بخت‌آوری همراه بوده است و این بحث، طلب تحول از سوی همه اجزای آموزش و پرورش است. یعنی ایجاد تحول فقط خواست رأس دستگاه تعلیم و تربیت یا دستگاه سیاسی کشور نبوده، بلکه بدنه آموزش و پرورش هم خواهان تحول است.

امروز خوشبختانه هم برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران، هم مجریان و هم ذی‌نفعان خواهان تحول هستند. یعنی تحول به گفتمانی غالب تبدیل شده است که همه آن را می‌خواهند. از یک سو، معلمان هویت تحول یافته را جست‌وجو می‌کنند و از سوی دیگر خانواده‌ها تحول را از آموزش و پرورش انتظار دارند. خود دانش‌آموزان نیز نسبت به اینکه وارد دوره جدید می‌شوند مقاومت نشان ندادند، در حالی که در دوره‌های پیشین معمولاً این‌گونه نبود و بخشی از بدنه نسبت به کار بدبین بود یا مقاومت داشت، اما امروز در برابر گفتمان تحول، شوق تغییر احساس می‌شود. لذا معتقدم تحول اتفاق نخواهد افتاد مگر اینکه معلمان متحول شوند که البته زمینه‌های آن فراهم شده است. معلمان در برنامه درسی ملی جزو بازیگران اصلی هستند و حتی در بخشی از آن کارگردانی می‌کنند. در زمان تدوین برنامه نظرخواهی‌ها و ارتباط‌هایی بین برنامه‌ریزان،

سیاست‌گذاران و گروه تدوین با معلمان اتفاق افتاده است و امروز هم در دوره‌های آموزشی، موضوع آشنایی با برنامه درسی ملی به‌طور جدی تعقیب می‌شود. ما باید از فرصت پیش آمده که نقطه قوتی برای اجرای برنامه است حداکثر استفاده را ببریم و بخشی از اسناد را که معلمان باید مستقیم و غیرمستقیم در آن ایفای نقش کنند در دسترس قرار دهیم تا خودشان با ابعاد حضورشان در نقشه تحول بیشتر آشنا شوند و ایفای نقش کنند.

به نظر می‌رسد نخستین موضوعی که در معلمان نسبت به برنامه درسی ملی همدلی ایجاد کرده، گرایش شکوفایی فطرت در این برنامه است. این سند خارج از تمامیت انسان حرف نمی‌زند. یعنی تنها ایده‌های دانشگاهی یک پژوهشگر تربیتی نیست که بخواهد یافته‌ها را به اجرا درآورد و اعتباربخشی کند. معلم عناصر رویکرد شکوفایی فطرت را در خودش نهفته می‌بیند. لذا وقتی از شکوفایی فطرت حرف به میان می‌آید احساس نمی‌کند چیزی از بیرون بر او تحمیل و تزریق می‌شود بلکه خودش را صاحب و واجد آن می‌داند. البته مراتب شکوفایی فطرت متفاوت است و وقتی شکوفا شود مرتبه‌ها حاصل می‌شود، اما هیچ‌کس خود را به‌طور کل فاقد آن‌ها نمی‌داند. لذا شکوفایی فطرت به معنای هویت انسانی انسان و آنچه باید در او - اعم از معلم مربی و مربی - شکوفا شود، در برنامه درسی ملی پیش‌بینی شده است، چرا که مبانی این برنامه، انسان‌شناسی اسلامی است. یعنی مبنای ما در برنامه درسی ملی انسانی است که اسلام تعریف می‌کند. تفاوت انسان اسلام با سایر موجودات در فطرت‌گرایی است. برنامه درسی ملی فطرت یا خصیصه‌های فطری مانند زیبایی‌گرایی، کنجکاوی و کمال‌گرایی را تعقیب می‌کند. لذا معلم خود را درگیر عناصر برنامه درسی ملی می‌داند.

وقتی می‌گوییم براساس برنامه درسی ملی تفکر ارتقا پیدا می‌کند، معلم خود را متفکر و اهل فکر می‌داند، یعنی چیزی نیست که از بیرون به او اضافه شود بلکه باید با ایجاد مسیری زمینه تفکر در او و دانش آموزش تقویت شود.

ایمان به‌عنوان یک عنصر از برنامه درسی ملی به این معنی است که معلم ایمان را در خود می‌بیند. حال صحبت از چگونگی ایمان است. طبق برنامه درسی ملی ایمان باید مبتنی بر تفکر باشد، یعنی ایمان مبتنی بر شناخت.

■ ■ ■ در مورد عناصر دیگر برنامه

درسی ملی مانند علم، عمل و اخلاق هم همین‌طور است. این پنج عنصر، عناصر جهان‌شمولی برای انسان هستند و تنها به مکتبی خاص مربوط نیستند. لذا معلم شکوفایی این عناصر را امر بعیدی نمی‌داند. جهت‌دهی شکوفایی این عناصر نیز در چهار عرصه خود، خدا، خلق و خلقت است. یعنی فرد ابتدا باید خود را بشناسد، بعد خدا را و سپس دیگرانی را که مانند خود هستند و نیز نظام آفرینش را بشناسد. آیا فکر می‌کنید در جهان غیر از این چهار عرصه چیز دیگری وجود دارد؟

به نظر من برنامه هوشمندانه‌ای که دوستان و همکاران تدوین و تألیف کرده‌اند قابلیت ارائه و عرضه در همه جا را دارد و معلمان ما هم این عناصر را طبیعی وجود خود می‌دانند. حتی واژه حیات طیب به ادبیات سیاسی کشورمان هم وارد شده است. این افتخاری برای نظام آموزش و پرورش کشور است، چرا که این واژه توسط دستگاه آموزش و پرورش وارد ادبیات تربیتی مان شده است.

وقتی درباره سیاست‌های کلی آموزش و پرورش در مجمع تشخیص مصلحت

نظام بحث می‌شد، بعضی از بزرگان ما معتقد بودند حیات طیبیه در قیامت اتفاق می‌افتد. ولی در همان جلسات به این نتیجه رسیدیم که مراتبی از حیات طیبیه در این دنیا قابل دستیابی است. حالا این واژه با این تعریف وارد جریان ادبیات سیاسی کشور شده است. این نشان می‌دهد که این اسناد به‌طور طبیعی معلمان را درگیر خواهد کرد و البته تاکنون هم با آن ارتباط خوبی برقرار کرده‌اند. طی این دو سال، برنامه درسی ملی جای خاص خود را پیدا کرده و مورد توجه و اقبال زیادی قرار گرفته است.

■ ■ ■ معلمان چگونه باید به صورت عملیاتی این برنامه را اجرا کنند؟

یکی از بخش‌هایی که معلمان می‌توانند به‌صورت عملیاتی برنامه درسی ملی را پیاده‌سازی کنند، حوزه‌های یادگیری است. در برنامه درسی ملی یازده حوزه یادگیری مشخص شده است که تولید محتوای ده درصد از آن‌ها به عهده معلم است. لذا وقتی از بسته آموزشی صحبت می‌کنیم، منظور این است که معلم باید بداند با توجه به شرایط کلاسش می‌تواند چه چیزی را به‌عنوان بسته آموزشی استفاده کند. معلم به‌عنوان تولیدکننده محتوا در این برنامه پیش‌بینی شده است. لذا برای این کار در سال‌های اخیر چند صفحه از کتاب‌های درسی را سفید گذاشته‌ایم تا معلم خودش درس طراحی کند. این کار را از درس ادبیات شروع کرده‌ایم و به طرف درس‌های دیگر می‌رویم. در پایه ششم هم ده پودمان برای

معلمان پیش‌بینی شده است که البته معلمان برای انتخاب هر یک از آن‌ها در کلاس مختار هستند. یعنی معلم می‌تواند متناسب با شرایط بومی، توانایی و علاقه دانش‌آموزان و آگاهی‌های خودش، یکی از پودمان‌ها را انتخاب کند. حتی در برنامه‌ریزی پایه اول متوسطه صد ساعت برنامه رسمی خارج از کلاس طراحی شده است. از این صد ساعت، ۵۰ ساعت برنامه متمرکز ارائه می‌شود و برنامه‌ریزی برای ۵۰ ساعت دیگر در اختیار مدرسه و اداره آموزش و پرورش شهرستان است. در این بخش، معلم و مدیر باید ایفای نقش کنند. لذا در سند برنامه درسی ملی نگاه به معلم و مدیر تغییر یافته است. معلم دیگر تنها انتقال‌دهنده پیام نیست، بلکه برنامه‌ریز، پژوهشگر و راهبر آموزشی نیز هست.

در ارزشیابی هم نقش معلم گسترش یافته است. معلم باید با ارزیابی‌های متوجه شود هر دانش‌آموز باید چگونه ارزشیابی شود. ارزشیابی کمی، توصیفی، تشریحی یا عملی؟ دستورالعمل کلی دست معلم را در این زمینه باز گذاشته است.

من معتقد نیستم آموزش و پرورش مترقی است که به ویژگی‌های مشترک دانش‌آموزان توجه کند و برای همه یکسان نسخه بپیچد؛ بلکه معتقدم - و در سند هم به این نکته تأکید شده است - آموزش و پرورش مترقی است که بتواند به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجه کند. این کار جز از معلم برنمی‌آید. معلم باید در کلاس به این اصل توجه کند. لذا سند برنامه درسی ملی دست معلم را در تولید محتوا باز گذاشته است. بر همین اساس، یکی از سیاست‌های ما، سیاست چندتألیفی است تا معلمان، تولیدکنندگان استانی، شهرستانی و مدرسه‌ای، محتواهایی منطبق با برنامه درسی ملی تولید کنند.

در همین برنامه، تغییر نگرش معلم و مدیر،

و دخالت دادن خانواده‌ها در امر تعلیم و تربیت هم پیش‌بینی شده که مستلزم ایفای نقش فعال معلم در مدرسه است. به‌طور کلی، سند برنامه درسی ملی بر کاکل طلایی معلم می‌چرخد. یعنی امری تزیینی نیست که از بالا دستور داده شود، بلکه عمده معلمان ما در این مسیر حرکت می‌کنند. البته تغییر نگرش بسیار سخت است، اما همین که معلمان وارد بحث و گفت‌وگو می‌شوند نشان از آن دارد که اصل را پذیرفته‌اند. تأکید دارم که همه مؤلفه‌های آموزش و پرورش یک طرف و معلم یک طرف. معلم کسی است که سایر مؤلفه‌ها را به صدا درمی‌آورد. این‌ها همه ساکت و صامت هستند، چوب معلم است که کتاب را به صدا درمی‌آورد.

■ ■ ■ به‌نظر می‌رسد آموزش معلمان برای اجرای درست سند برنامه درسی ملی کافی نبوده است و رسانه‌های بیگانه هم از این موضوع بهره برداری‌های تبلیغاتی می‌کنند.

آموزش معلمان موضوعی غیرقابل انکار است. آموزش‌ها هم باید کامل و ناظر به مسئله‌های آموزشی و تربیتی معلمان باشند. احتمالاً آموزش معلمان جایی کم شده و جایی زیاد، اما طرح شدن یک موضوع در تلویزیون یا رادیو بیگانه دلیل بر غلط بودن آن نیست. ای بسا آن‌ها نسبت به بعد ارزشی یا هویتی کتاب‌های ما مانور بیشتری بدهند و موضوع تحول در آموزش و پرورش ما از این منظر در برخی از مجامع و رسانه‌ها مطرح می‌شود. آن‌ها می‌گویند ما کتاب‌های درسی را مبتنی بر نظریه‌های دینی تدوین و تألیف می‌کنیم و ما هم این موضوع را انکار نمی‌کنیم. ما معتقدیم سند تحول بنیادین بر مبنای نظریه اسلامی تعلیم و تربیت و براساس هویت ایرانی تدوین شده است.

مثلاً آن‌ها می‌گویند ما در کتاب‌هایمان

اساساً بدون تغییر نگرش معلم و بدون اینکه ذهنیت تحول یافته بر او حاکم شود تحولی اتفاق نخواهد افتاد

نخستین موضوعی که در معلمان نسبت به برنامه درسی ملی همدلی ایجاد کرده، گرایش شکوفایی فطرت در این برنامه است

نیمه شعبان، به جشن نوروز هم اشاره شده است؛ آن هم از این نظر که باید در رفت و آمدها و معاشرت‌ها چه نکاتی را رعایت کنیم یا در مسافرت‌ها نماز مسافر چگونه است و... این نشان‌دهنده کلی نگرستن برنامه و با فلسفه خودی تدوین کردن است. اما اگر با فلسفه خودی نباشد، عاریتی می‌شود. این‌ها برخی نکات مثبت برنامه هستند که به مراقبت نیاز دارند.

به طور کلی سه خطر نیز سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند برنامه درسی ملی را تهدید می‌کند: **خطر تحریف**؛ اعم از معنوی و مفهومی. **خطر تضعیف**؛ مثلاً در اجرا با مشکل مواجه باشیم و تنها یک قسمت از سند را اجرا کنیم که باعث تضعیف اسناد می‌شود. و **خطر تحمیل**؛ یعنی تحمیل بار اضافی به برنامه، چرا که قرار نیست هر چیز خوبی را به سند اضافه کنیم.

برای اینکه این اتفاقات نیفتد باید چه کار کرد؟

قانون‌گذار برای مراقبت از سند تحول بنیادین، شورای عالی انقلاب فرهنگی را به‌عنوان ناظر اعلام کرده است. در بخش استلزامات سند آمده است که سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و وزارت آموزش و پرورش باید نظام‌نامه ارزشیابی را طراحی کنند و شورای عالی آموزش و پرورش بر آن نظارت کند. **اما من معتقدم این سندها علاوه بر نظارت‌های رسمی و نهادی که برعهده شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی آموزش و پرورش است، نیازمند نظارت**

می‌توانیم به نقاط ضعف و قوت بپردازیم. البته باید این نکته را یادآور شد که این سند برای یک یا دو سال تدوین نشده است. اسناد حداقل یک دوره ۱۲ ساله زمان می‌خواهد، اما در عین حال مداومت هم می‌خواهد. بارانی که مداومت داشته باشد از رگباری که دنباله نداشته باشد بهتر است. ما باید این موضوع را به‌صورت مینیاتوری کار کنیم. از شتاب‌زدگی و عجله‌های بی‌جا پرهیزیم و در عین حال مراقب باشیم به تنبلی و رکود گرفتار نشویم. لذا امسال در دوره اول متوسطه بسیاری فکر می‌کردند که باید همه کتاب‌ها را تغییر دهیم، اما ما فقط پنج کتاب را تغییر دادیم و بقیه را به‌سازی می‌کنیم. چون اگر همه کتاب‌ها را تغییر دهیم، ولو اینکه به تغییر موفق شویم، باید بتوانیم معلمان را هم تربیت کنیم. ضمن اینکه براساس سند باید از این پس بسته آموزشی تولید شود. لذا فقط پنج کتاب عربی، زبان انگلیسی، کار و فناوری، تفکر و سبک زندگی تغییر داده شد، چرا که در دوره ابتدایی این پنج کتاب سابقه نداشتند و جدید هستند. مطالعات اجتماعی هم به‌صورت تلفیقی ارائه شده است که براساس شناخت هویت است. مثلاً در سوم ابتدایی درس اول مطالعات اجتماعی «من کیستم» است که شناسایی خود از جنس و بعد جسمانی است. اما در ششم ابتدایی من کیستم به هویت جمعی همسالان رسیده است. در اول متوسطه، در موضوع من کیستم، حقوق انسانی دانش‌آموز و تکالیف و مسئولیت‌های اجتماعی ارائه می‌شود و در کنارش نهادهای اجتماعی معرفی شده‌اند. این‌ها همه براساس سند برنامه درسی ملی است که حوزه مطالعات اجتماعی را به‌عنوان یکی از حوزه‌های یادگیری پیش‌بینی کرده بود. البته همه این حوزه‌ها با هم تعامل و دادوستد دارند. مثلاً در کتاب دینی سال ششم ابتدایی در کنار عید

به موضوع جهاد پرداخته‌ایم و نسبت به رژیم صهیونیستی موضع داریم. بله ما نسبت به رژیم صهیونیستی موضع داریم و این غیرقابل انکار است. اما در مورد روش‌های آموزشی باید بگویم ما هم در این باره نظریه‌ها و روش‌های دیگران را مطالعه کرده‌ایم و روش‌های خودمان را هم داریم. مثلاً شکوفایی فطرت جزو مبانی برنامه درسی ملی ماست. در هیچ‌یک از مطالعاتی که در زمینه برنامه‌ریزی درسی صورت گرفته به شکوفایی فطرت اشاره نشده است. این، نظریه صاحب‌نظران تربیتی خود ماست. اما اینکه چند درصد از معلمان خوب درس نمی‌دهند یا چند درصد از دانش‌آموزان خوب یاد نمی‌گیرند دلیل بر غلط بودن برنامه نیست، بلکه طبق برنامه عمل نشده یا مقدمات آن فراهم نشده است. ما سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی هستیم. یعنی طراحی و تولید محتوا و برنامه و الزامات آن بر عهده ماست، اما متولی تربیت معلم دستگاه ما نیست بلکه همکاران دیگرمان هستند که آن‌ها هم در دو سال گذشته تلاش و همت خود را بر آموزش معلمان متمرکز کرده‌اند. در بسیاری از موارد آموزش‌ها ثمر داشته و بخشی هم نقص داشته است. این موضوع قابل انکار نیست. در بخشی که آموزش‌ها خوب انجام شده موفق‌ترند و آنجا که نقص داشته ناموفق. لذا اعتقاد این است که معلم باید خود را یادگیرنده مادام‌العمر بداند و همان‌طور که به دانش‌آموزانش یاد می‌دهد خودش هم یاد بگیرد. فلذا ما مفهوم سازمان یادگیرنده را مطرح کردیم که معلمان ما و مجموعه وزارت آموزش و پرورش باید یادگیرنده باشند، به این معنا که به وضعیت آخر رضایت ندهند. وضعیت آخر در دستگاه تعلیم و تربیت به معنای وضعیت مطلوب نیست، بلکه وضعیتی است که امروز به آن دست یافته‌ایم. یعنی نقطه مطلوب می‌تواند وضعیت و مرحله بعدی باشد که باید به آن برسیم.

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند برنامه درسی ملی این موضوعات را پیش‌بینی کرده‌ایم. یقیناً در یک بازنگری

در سند برنامه درسی ملی
نگاه ما به معلم و مدیر
تغییر یافته است. معلم
دیگر تنها انتقال دهنده پیام
نیست، بلکه برنامه ریز،
پژوهشگر و راهبر آموزشی
نیز هست

بخوانند. کودکی که ممکن است نقص عضو داشته باشد یا از نظر بهره هوشی در مرز باشد، باید در مدارس عادی درس بخواند تا هم دانش آموزان عادی زندگی کردن با این قشر خاص را بیاموزند و هم این کودکان بتوانند در محیط عادی باشند و خود را تطبیق دهند. اما باید امکانات و خدمات ویژه ای برای آن‌ها در مدرسه پیش بینی کنیم. این خدمات ویژه در مصوبه شورای عالی پیش بینی شده اند و معلم مشاور و معلم راهنما نیاز دارند.

آن دسته از کودکان که شرایط ویژه دارند در مدرسه های خاص و تحت نظارت آموزش و پرورش استثنایی درس می خوانند. در مورد این دانش آموزان هم تولیدات متنوعی داریم. بخشی از این دانش آموزان همان کتاب های عادی را می خوانند اما به طور متفاوت. مثلاً برای آن هایی که ضریب بینایی شان کمتر است خط درشت را طراحی کردیم. برای آن هایی که نایبنا هستند اما به لحاظ استعداد مشکلی ندارند هم درس ها با خط بریل ارائه می شود. اما دسته ای از دانش آموزان هستند که ما آن ها را عقب مانده ذهنی یا معلول ذهنی و حرکتی می دانیم. طراحی آموزش های این کودکان به عهده آموزش و پرورش استثنایی است و محتوای مورد نیاز را هم آن ها تولید می کنند. البته در آن بخش به جای دیپلم نظری دیپلم مهارتی داریم. یعنی همکارانمان مهارت هایی را در حد توان این دانش آموزان تعریف کرده اند و آموزش می دهند.

اما آنچه من گفتم، درباره آموزش های فراگیر است، یعنی مدارس و دانش آموزان

ما هم قبول داریم که برای زندگی کردن باید مهارت هایی را به دست آورد، اما ما «آداب و مهارت های زندگی» را مدنظر قرار دادیم، چرا که سابقه فرهنگی ما نیز بر آداب تکیه دارد؛ مانند آداب المعلمین، آداب المتعلمین، ادب حضور و آداب الکتابه.

متأسفانه ما معمولاً به پشتوانه خود توجه نمی کنیم و نمی دانیم در خزانه مان چه داریم. ما منابع بسیاری داریم، اما آن ها را به فرآورده تبدیل نکرده ایم. بنابراین، سند برنامه درسی ملی، سبک زندگی را در حوزه آداب و مهارت های زندگی پیش بینی کرده است. در این حوزه، مهارت های زندگی ایرانی اسلامی به دانش آموزان آموزش داده می شود.

در سخنانتان به ضرورت

توجه به تفاوت های فردی دانش آموزان اشاره کردید. بند سه یازده سند برنامه درسی ملی در مبحث یکپارچگی و فراگیری نیز، بحث دانش آموزان با نیازهای ویژه، به ویژه دانش آموزان عقب مانده ذهنی مطرح شده است. در اسنادی که ما داریم، هفت گروه از دانش آموزان استثنایی مشخص شده اند. اگر بخواهیم همراه با سند برنامه درسی ملی حرکت کنیم، باید برای هفت گروه از دانش آموزان با نیازهای ویژه محتوایی با نیازهای خاص تولید شود. آیا قرار است سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی به عنوان متولی برنامه ریزی درسی در این حوزه ها اقداماتی انجام دهد؟

سیاست عمومی ما سیاست آموزش های فراگیر است. حتی در مورد کودکان استثنایی و مرزی - یعنی عده ای که چند معلولیتی نیستند - اعتقاد داریم نباید آن ها را جدا کرد، بلکه آن ها باید با امکانات ویژه در مدارس عادی درس

نخبگانی هم هستند. به این معنا که نخبگان تعلیم و تربیت و آنان که نسبت به نظام تعلیم و تربیت دلسوزند باید به این حوزه نظارت داشته باشند. همان نظارت نخبگانی که در بیان دینی و شرعی ما به امر به معروف و نهی از منکر شناخته می شود. اینان باید مراقبت کنند و بگویند کاری که ما می کنیم درست است یا نه. علاوه بر این، نظارت مقطعی هم لازم است. حتی اگر بتوانیم نظام ارزشیابی سالانه از آنچه را اتفاق افتاده است طراحی کنیم خوب است. اگر نه حداقل در بازه زمانی سه سال این کار را انجام دهیم تا بدانیم تا چه حد به اهدافی که در نظر گرفته بودیم نزدیک شدیم.

یکی از حوزه های یادگیری، آداب و مهارت های زندگی است. تفاوت سبک زندگی با مهارت زندگی چیست؟ در برنامه درسی ملی این موضوع چگونه دیده شده است؟

برخی مفاهیم به صورت ترجمه وارد کشور ما می شوند، از جمله مهارت زندگی که همان توصیه نامه سازمان بهداشت جهانی (WHO) است. در این توصیه نامه برخی مهارت هایی ذکر شده که با فرهنگ و زندگی ما تناسب ندارد.

معلم عناصر رویکرد

شکوفایی فطرت را در

وجود خودش نیز نهفته

می بیند. لذا وقتی از

شکوفایی فطرت حرف

به میان می آید احساس

نمی کند چیزی از بیرون بر

او تحمیل و تزریق می شود

بلکه خودش را صاحب و

واجد آن می داند

در سند برنامه درسی ملی،
سبک زندگی را در حوزه
آداب و مهارت‌های زندگی
پیش‌بینی کرده‌ایم. در این
حوزه، مهارت‌های زندگی
ایرانی اسلامی به دانش‌آموزان
آموزش داده می‌شود

در فرایند اجرایی کردن برنامه درسی ملی، براساس مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش، باید در هر سال تحصیلی دو پایه تحصیلی کتاب‌هایش تغییر پیدا کند.

برای اجرای سند تحول بنیادین برخی معتقد بودند که همه چیز را در یک سال باید تغییر داد. اما نهایتاً حد وسط را ترجیح دادند و البته برای بهتر اجرا شدن برنامه در فرایندها تجدیدنظر شد. به این ترتیب، بعد از اینکه کتاب تولید شد، در دو نوبت اعتباربخشی اولیه می‌شود؛ اعتباربخشی بین کارشناسان و اعتباربخشی در استان‌ها به واسطه معلمان منتخب. پس از آن، اجرای سراسری مان را هم اجرای آزمایشی تلقی می‌کنیم و ارزشیابی را هم در همان دوره انجام می‌دهیم. وظیفه ارزشیابی به عهده پژوهشگاه است که هم به صورت پرسش‌نامه‌ای و هم میدانی انجام می‌گیرد. مشاهدات شخصی و دریافت‌های مؤلفان هم نگهداری می‌شود تا آخر سال اصلاحات براساس آن‌ها انجام گیرد.

آیا این کار موفقیت‌آمیز بوده است؟

بله. امسال در این زمینه توفیق داشتیم. با اینکه برخی درس‌ها جدید بودند، اما رضایتمندی از کتاب‌ها خوب و قابل قبول بود. مثل کتاب‌های مطالعات اجتماعی و تفکر و پژوهش در پایه ششم. رویکرد کتاب ریاضی پایه دوم حل مسئله بود و خوب یاد گرفته شد. ریاضیات پایه ششم هم انصافاً سخت نبود. البته مواردی اشکال تاپیی داشت، ولی

کلاس‌های چند پایه هم برقرارند. به همین دلیل، بر ۴۰ تا ۴۵ دقیقه در دوره ابتدایی تأکید داریم. اکنون ۵۰ دقیقه زمان قانونی است و در تبصره آمده است که هر جا که می‌توانند این کار را انجام دهند، اما پیوند دو زنگ ۵۰ دقیقه‌ای برای دانش‌آموزان سنگین است.

ما تجربه سه سال کار درباره تحول بنیادین داریم. این تحول در جامعه ما در دو چیز دیده شده است؛ یکی در ساختار و دیگری در کتاب‌های درسی. این سه سال تجربه‌های خوبی برای ما داشته است. برای امسال که می‌خواهیم این تجربه‌ها چه استفاده‌ای خواهیم داشت؟ برای استلزامات و اقتضات امسال چه تدابیری داریم؟

اگر از تجربه‌ها درس بگیریم، ما را یک قدم به جلو می‌برد. من به این معتقد نیستم که تجلی تحول تنها در کتاب درسی یا ساختار بوده است. البته کتاب مهم و پیشانی کار بوده است و یکی از افتخارات ما این است که همکاران توانستند آنچه را که باید در سفره تحول بگذارند آماده کردند، اما در جاهای دیگر هم نهادسازی شده است. راه انداختن یک دانشگاه براساس چارچوب همین مدل، به طوری که در سال اول بیست و شش هزار دانشجو وارد آن شوند و در تمامی استان‌ها پردیس دانشگاهی داشته باشیم، کار کوچکی نیست.

ما در دستگاه خودمان عهده‌دار تدوین محتوا هستیم و در عین حال باید آن را اشاعه و آموزش دهیم. ما درباره این وظیفه ارزشیابی کردیم تا چیزی کم و کاستی مؤثر نداشته باشد. اگر در سال‌های گذشته وقتی برخی کتاب‌ها را تغییر می‌دادیم، ابتدا آن‌ها را به صورت آزمایشی اجرا و سپس اعتباربخشی می‌کردیم، الان

عادی. در مدارس عادی از شمال تا جنوب و از شرق تا غرب کشور ما یک برنامه داریم. آیا این کفایت می‌کند؟ به نظر می‌رسد این کافی نیست. یعنی پاسخگوی ضریب مشترکی از استعدادها هست، اما در مورد کسی که استعداد بالایی دارد چه؟ یا کسانی که علاقه‌های خاص دارند؟ ما باید این‌ها را چگونه ببینیم؟ هدف از ارزشیابی توصیفی در دوره ابتدایی این بود که دانش‌آموز را به خاطر یک درس محکوم نکنیم. نظام کمی براساس معدل بود اما اگر غیر از این بود چه؟ اگر کسی استعداد ریاضی نداشته باشد اما در ادبیات استعداد خیلی خوبی دارد باید اخراج شود؟! با این دانش‌آموزان باید چه کرد؟! به نظر می‌رسد آموزش و پرورش محمل تربیت استعدادهاست. اینجاست که باید فرصت دهیم. نباید دانش‌آموزی را به جرم ناتوانی در یادگیری زبان انگلیسی، از آموختن ادبیات فارسی هم محروم کنیم، بلکه باید به استعدادهای فردی توجه کنیم. یکی از بندهای برنامه درسی ملی به همین نکته اشاره دارد و می‌گوید توانایی‌ها و ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان نباید در مدرسه سرکوب شود بلکه باید شناسایی شود.

زمان برنامه درسی امسال کاهش یافته است و هر کلاس هم باید حدود پنجاه دقیقه باشد. امکان عملی این کار با توجه به اینکه هر کلاس باید شامل بیست و پنج تاسی دانش‌آموز باشد برای معلم و مدیر سخت است. آیا نباید در این مورد تجدید نظری صورت گیرد؟

باید ظرفیت دانش‌آموزان را در نظر گرفت. دانش‌آموزان دوره ابتدایی نمی‌توانند بیش از ۴۵ دقیقه در کلاس بمانند. همچنین باید به این نکته توجه داشت که هنوز در برخی روستاها سرباز معلم‌ها خدمت می‌کنند و

خانواده‌ها هم باید آموزش

لازم را ببینند. ما از خانواده

انتظار همسویی تربیتی

داریم. هر مدرسه‌ای که

وظایف و تکلیف آموزشی را

به دوش خانواده می‌گذارد

تخریب آموزشی می‌کند

به دوش خانواده می‌گذارد، تخریب آموزشی می‌کند. چون نظام آموزشی دانش‌آموزان امروز با نسل پدر و مادرشان متفاوت است. روش‌های معلم هم با والدین متفاوت است. اما همسویی تربیتی لازم است. خانه و مدرسه باید یک مقصد داشته باشند. اگر خانواده تابع برنامه‌ریزی مدرسه نباشد تخریب آموزشی و تربیتی صورت می‌گیرد. اگر شعارهای تربیتی خانه و مدرسه با هم تعارض داشته باشند دانش‌آموز لطمه می‌بیند. باید همسویی باشد تا دانش‌آموزان ما دچار تعارض و دوگانگی شخصیتی نشوند. علاوه بر خانواده، رسانه هم باید با مدرسه همسو باشد.

مثلاً اگر برنامه درسی ملی اعلام می‌کند عنصر اول برای ما تفکر است و آن را در قالب تخیل، استدلال و خلاقیت به ظهور می‌رسانیم، باید برنامه‌های کودک و نوجوان صدا و سیما نیز به تخیل، خلاقیت و استدلال بپردازد. اگر ما در آموزش و پرورش به ارزش کار می‌پردازیم و می‌گوییم کار ثروت تولید می‌کند، نباید برنامه‌های رسانه این موضوع را نقض کند. ما نمی‌گوییم رسانه درس ما را توضیح دهد، اما به لحاظ مفهومی باید با درس‌های ما هماهنگی داشته باشد.

به‌منظور اشاعه ادبیات برنامه درسی ملی در آموزش و پرورش نیازمند اجرای دوره‌های آموزشی برای ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای معلمان هستیم. متأسفانه ما در این سال‌های اخیر به جای ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای، به ارتقای مدارک تحصیلی و مدارج علمی تکیه کرده‌ایم. البته این‌ها هم مهم هستند اما نمی‌توانند نشانگر خوبی برای ارتقای حرفه‌ای

ادبیات در زمان تدوین سند، تا ذهن افراد به عناصر سند معطوف شود. این ادبیات در استان‌ها و در ستاد اجرایی رفت و برگشت داشته و تقریباً افق هم‌ترازی در مسئولان رده اول نسبت به این معنا ایجاد شده است. معلمان پایه‌هایی مثل اول، دوم و ششم که سال‌های قبل اجرا شدند هم حداقل چهار ساعت به‌صورت حضوری و چهار ساعت به‌صورت غیرحضوری این مباحث را شنیدند. اما ما هنوز نتوانسته‌ایم به تمام خانواده‌ها آموزش بدهیم، مگر آن‌ها که به همت خودشان در انجمن اولیا و مربیان بحث‌هایی را مطرح کردند. رسانه ملی هم وظایفش را آن‌طور که در سند تحول بنیادین مشخص شده، انجام نداده است.

یکی از مواردی که در سند تحول بنیادین پیش‌بینی شده، همکاری رسانه ملی در این زمینه است. یعنی رسانه ملی باید هم از نظام آموزشی پشتیبانی کند و هم با آن همسویی داشته باشد. ما نمی‌گوییم فعالیت رسانه و صداوسیما باید با آموزش و پرورش منطبق باشد، اما این‌ها می‌توانند همدیگر را پشتیبانی کنند و همسو باشند. آموزش و پرورش از زمان بعد از تصویب سند تحول بنیادین نسبت به این موضوع گله‌مند است. گله‌مند به این معنا که احساس می‌کنیم پردازش جدی در حوزه تعلیم و تربیت در رسانه انجام نشده است. دوستانی هم که در این باره کار کردند، به‌خاطر روابط دوستانه‌مان بوده است، در حالی که باید براساس یک برنامه سیاست‌گذاری شده و به‌صورت منظم و روتین و آنتن‌دار کار کرد تا مسائل خاص تعلیم و تربیت مطرح شود و کارشناسان به سؤالات جواب دهند.

خانواده‌ها هم باید آموزش لازم را ببینند. ما از خانواده انتظار همسویی تربیتی داریم. هر مدرسه‌ای که وظایف و تکلیف آموزشی را

به لحاظ محتوایی فقط دو فصل از هشت فصل جدید بود. یعنی بیشتر مروری بر پایه‌های دیگر بود، چون اساساً هدف دوره ششم تکمیل و ترمیم اهداف به جا مانده بود.

■ ■ ■ براساس حرف شما پی و ریشه این سند خیلی خوب چیده شده است، اما مردم نسبت به آن ابهام دارند، یعنی جزئیات در رسانه‌ها و با زبان قابل فهم به مردم منتقل نشده است. اکنون این نیاز احساس می‌شود که طی برنامه‌های جامعی، وظایف مردم را در رابطه با این سند توضیح دهیم تا آن‌ها هم خودشان را برای تغییرات نظام آموزشی آماده کنند. علاوه بر این، اگر بخواهیم برنامه درست اجرا شود، باید بدنه آموزش و پرورش را مخصوصاً درباره جزئیات توجیه کنیم. شما برای این کار چه راهکارهایی پیشنهاد می‌کنید؟

ما حدود هفت هشت سال برای تولید این اسناد کار کردیم. باید پنج شش سالی هم در اشاعه آن‌ها پیش‌برنامه‌هایی را اجرا کنیم. در جریان گذاشتن استان‌ها و معلمان در تدوین برنامه درسی ملی و کمک‌خواهی از آن‌ها نکته‌ای بود که دوستان درباره برنامه درسی ملی به آن توجه کردند. در پیش‌نویس نگاشت چهارم برنامه درسی ملی نزدیک به سیصد تا چهارصد نفر در استان‌ها با این برنامه مشارکت داشتند که نامشان ذکر شده است. این یعنی اشاعه این

آموزش و پرورش

مترقی است که بتواند

به تفاوت‌های فردی

دانش‌آموزان توجه کند

اگر شعارهای تربیتی خانه
و مدرسه با هم تعارض
داشته باشند دانش آموز
لطمه می بیند. باید همسویی
باشد تا دانش آموزان ما
دچار تعارض و دوگانگی
شخصیتی نشوند

■ ■ ■ مقام معظم رهبری در
صحبت‌هایی درباره تحول در
آموزش و پرورش، به شتابزدگی اشاره
کردند. فکر می‌کنید ایشان شتابزدگی
را کجا دیدند؟

شاید شتابزدگی که رهبر به آن اشاره
داشت، ناظر به برخی از فعالیت‌های
موجود و در عین حال یک تذکر و
هشدار پیشگیرانه بود. خصوصاً که الان
دامنه کار ما گسترش پیدا می‌کند. مثلاً
در دوره متوسطه حجم کتاب‌ها افزایش
پیدا می‌کند، تنوعشان بیشتر می‌شود
و پرسشگری دانش‌آموزان هم افزایش
می‌یابد. باید همه این‌ها را به صورت
مجموعه و با هم دید. پس نباید در برنامه
خلاً ایجاد کرد بلکه باید برای برنامه
پنجره باز در نظر گرفت.

به عنوان مثال ما خطاها زیاد داریم، اما همه
خطاها درجه یک و ممتاز نمی‌توانند
این هنر را به همه آموزش دهند. آموزش
مهارت دیگری است. به همین دلیل ما باید
برنامه‌ریزی آموزشی مستمر را در پرونده
آموزشی و تربیتی معلمان باز بگذاریم.

■ ■ ■ آموزش معلمان در دانشگاه
فرهنگیان چگونه خواهد بود؟ آیا قرار
است برای هر درس یک متخصص
تربیت شود؟

ما معتقدیم باید دانشجویان برای
حوزه‌های یادگیری تربیت شوند و حداقل
طیفی از دروس را یاد بگیرند. مثلاً دینی
و قرآن و عربی همراه هم باشند. شیمی و
فیزیک و زیست‌شناسی یا همان علوم تجربی
در یک مجموعه باشند. بنابراین به جای
معلم غیرمرتبط، معلم آموزش دیده طیفی
را وارد مدرسه‌ها کنیم. استعداد دانشجویان
بالاست و خود تدریس کردن در این دانشگاه
لذت‌بخش است، چون همه دانشجویانشان
معلم خواهند شد و استادان امتداد وجود
علمی و فرهنگی خود را می‌بینند.

باشند. نظام آموزش عالی ما برای هدف
خاصی طراحی شده است، بنابراین داشتن
مدرک کارشناسی ارشد معلم به معنای ارتقای
مهارت‌های حرفه‌ای او نیست. لذا از تشکیل
دانشگاه فرهنگیان چند هدف دنبال می‌شود.
نخست آنکه معلمان ما از مجرای واحد و
برنامه‌ریزی شده وارد مدرسه شوند و دوم آنکه
دانشگاه فرهنگیان با دوره‌های دانش‌افزایی
کار دانش همراه شود. یعنی دانشجویان بعد
از چند ترم به عنوان دستیار معلم وارد کلاس
شوند و در طول تحصیل کلاس درس را
بینند. می‌دانید که دانشجویان ما با دیگر
دانشجویان متفاوت‌اند و از زمان ورودشان
مستخدماً آموزش و پرورش می‌شوند. سند
تحول آموزش و پرورش با این کار یک امتیاز را
برای آموزش و پرورش ایجاد کرده است.

در مرحله دوم، دانشجویان بعد از
کارشناسی باید دو سال تدریس کنند و بعد
به دوره کارشناسی ارشد وارد شوند؛ یعنی کار
و دانش با هم. بعد از کارشناسی ارشد هم باید
چند سال تدریس کنند و پس از آن دکترای
آموزشی بگیرند. مثلاً دکترای آموزش
ریاضی، آموزش زبان عربی، آموزش هنر و...

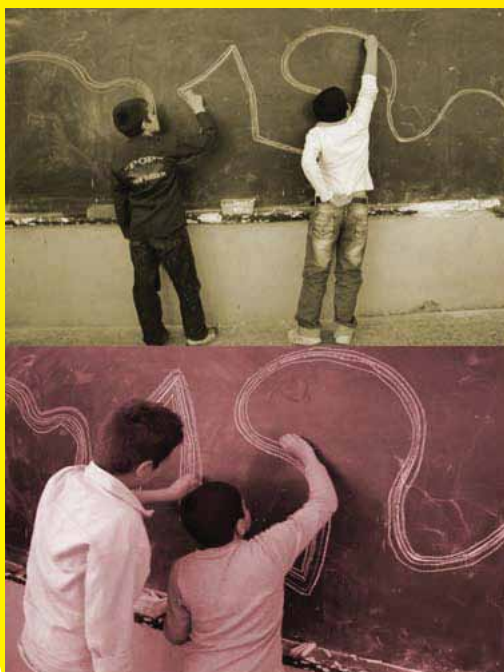

دلایل تحول

سید نصرت‌الله فاضلی
مدرس سند برنامه درسی ملی

ضرورت تحول بنیادین در آموزش و پرورش امری است که تجربه، تعقل و ایمان آن را تأیید می‌کند. ناکارآمدی آموزش و پرورش در قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران به حدی است که نارضایتی آن در قول و فعل دانش‌آموزان بروز می‌کند و ذی‌نفعان آموزش و پرورش، به خصوص خانواده‌ها، بارها آن را بیان می‌کنند و مسئولان جامعه به‌ویژه مقام معظم رهبری بارها آن را یادآوری کرده‌اند و در بیان ایشان علل آن هم به‌خوبی تبیین شده است. از جمله اینکه آموزش و پرورش ما برگرفته از دنیای غرب است و مبانی آن در تعارض با مبانی تربیت اسلامی است و آموزش و پرورش که باید نیروی انسانی جامعه اسلامی را تربیت کند، نمی‌تواند با آموزه‌های علوم انسانی غرب بنیان شده باشد. تربیتی که دنیای غرب به دنبال آن است، رسیدن به دولت رفاه است. آنان ساحت‌های غیب و شهود و ملک و ملکوت، فیزیک و متافیزیک را به عالم فیزیک و مادی کاهش داده‌اند و ملاک اعتبار علم را کنترل و پیش‌بینی عالم مادی اعلام کرده‌اند و باید‌های ارزشی را که عامل شکوفایی استعدادها و بشری است به علوم تجربی تنزل داده‌اند. حال اینکه در دیدگاه اسلامی انسان و جهان چند ساحتی هستند. ساحت حس و خیال و عقل و شهود انسانی و ساحت‌های خلقت ماورای طبیعت است و اعتبار دانش نیز شامل اموری نظیر «مطابقت با شواهد عینی»، «سودمندی نتایج»، «سازگاری با منظومه معرفتی معتبر و معقول» و «اعتبار مرجع» می‌شود. با این مقدمه، در این نوشتار قصد داریم به مهم‌ترین بخش‌های اسناد تحولی آموزش و پرورش از جمله برنامه درسی ملی بپردازیم که هر معلم، مدیر، معاون و عوامل اجرایی باید از آن آگاه باشند. از خداوند مسئلت داریم ما را در این امر موفق بدارد.

رویکرد شکوفایی فطرت‌گرایی توحیدی

در تدوین برنامه‌دستی یکی از مواردی که مورد بحث قرار می‌گیرد، رویکرد یا جهت‌گیری کلی برنامه‌دستی است که روح حاکم در کلیه امور برنامه است؛ یعنی هدف‌گذاری، تدوین محتوا، ارزشیابی، انتخاب مواد و رسانه‌های آموزشی، با این رویکرد کلی ساماندهی می‌شوند. رویکرد کلی برنامه‌دستی ملی شکوفایی فطرت‌گرایی توحیدی است.

در انسان‌شناسی اسلامی، انسان در بدو تولد یکپارچه گوشت نیست، بلکه امیال و جهاز زیستی دارد و علاوه بر آن، دارای گرایش‌ها و شناخت‌هایی است که او را از موجودات دیگر متمایز می‌کند؛ همان که در زبان قرآنی به الهام، فجور و تقوا از آن نام برده شده است.

نظام تعلیم و تربیت اسلامی، کلیه دستورالعمل‌ها و نظام ارزشی آن، برای شکوفا کردن این استعداد است که از آن به فطرت نام برده می‌شود. در واقع پیش‌آموخته‌های دانش‌آموز در سه بخش وراثت و محیط و فطرت او را متأثر می‌سازد و نظام تعلیم و تربیت باید در خدمت بذری فطرت انسانی باشد تا با شکوفا شدن آن، انسان از گرایش جست‌وجوگری فطرت به فضیلت علم، به واسطه گرایش به عدل و دوری از ظلم به فضیلت اخلاقی، به واسطه گرایش به زیبایی به فضیلت هنر و به واسطه گرایش به پرستش به فضیلت توحید برسد.

اینکه دانش‌آموز عدالت معلمی را که میان هم‌کلاسی‌های او به یکسان رفتار می‌کند به عنوان مزیت این معلم عنوان می‌کند، قضاوت او براساس پیش‌آموخته الهی به نام فطرت صورت گرفته است. اینکه دانش‌آموز از بدخطی خودش رنج می‌برد و به خوش‌خطی بغل‌دستی‌اش غبطه می‌خورد واکنش فطری اوست. اینکه معلمان در جمع خودشان معلمی را که مهارت بیشتری دارد و الگوی اخلاق است بر دیگران ترجیح می‌دهند، رفتاری فطری‌گرایانه است. اینکه مؤمن واقعی آرامش دارد و دنیاطلبی انسان را مضطرب می‌کند، نشان از نیاز فطری انسان به ذکر الهی است. اگر تکوین و تعالی هویت موضوع تربیت است، نقطه عزیمت، حرکت متعالی بخش فطرت است و نقطه پایانی آن نفس مطمئنه. انسانی که به این مرتبه از حیات طیبیه برسد، اولین نشانه او این است که از زندگی خود رضایت دارد و دیگران هم از او راضی هستند. در موقعیت‌های متعدد که قرار می‌گیرد موقعیت نامناسب را برای خود و دیگران تغییر می‌دهد و از موقعیت مناسب برای رشد و تعالی خود و دیگران استفاده می‌کند. موقعیت او فطرت‌مدار است و شایستگی‌هایی که پی‌درپی کسب می‌کند، ریشه در فطرت دارد. پس دانش‌آموز علاوه بر زبان مادری پیش‌آموخته، دارای زبان فطری خداآموخته است که معیار قضاوت اوست.

تفاوت میان تربیت و تعلیم و رویکرد اسناد تحولی به این دو امر

رویکرد اسناد تحولی در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی نظام جمهوری اسلامی ایران تربیت است و تعلیم را در خدمت تربیت می‌داند. تفاوت تربیت و تعلیم در موضوعات آن دو است. موضوع تربیت هویت انسان است و منظور از هویت در زبان روان‌شناسی همان شخصیت انسان است و در زبان قرآن کریم همان نفس و شاکله انسان. صفات، روحیات و خلیات انسان‌ها متفاوت است. بعضی از افراد شجاع و بعضی دیگر ترسو هستند. بعضی از افراد عقیف‌اند و بعضی از آنان حیای لازم را ندارند. بعضی افراد اهل احسان و عدالت هستند و بعضی دیگر خلاف آن.

در آموزش و پرورش اسلامی به دنبال آن هستیم که هویت افراد را براساس نظام معیار که اسلام است تکوین و تعالی دهیم. از این رو تربیت را جریان زمینه‌ساز تعاملی برای تکوین و تعالی فرد می‌دانیم، اما موضوع تعلیم آن اشیای خارجی است که فرد باید آن‌ها را یاد بگیرد. ساخت‌ها و ابعادی را که برای حیات طیبیه در اسناد تحولی برشمرده‌اند، عبارت‌اند از: ۱. ساخت تربیت اعتقادی و عبادی و اخلاقی؛ ۲. ساخت تربیت اجتماعی و سیاسی؛ ۳. ساخت تربیت زیستی و بدنی؛ ۴. ساخت تربیت زیبایی شناختی و هنری؛ ۵. ساخت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای؛ ۶. ساخت تربیت علمی و فناوری.

در واقع این ابعاد بیانگر موضوعاتی هستند که مرتباً و دانش‌آموز در طول آموزش رسمی عمومی باید فرا بگیرند و چون اصل تربیت است دانش‌آموز در حین یادگیری این موضوعات باید آن را با نظام ارزشی اسلام تطبیق دهد و تطبیق آن سبب تکوین و تعالی هویت فرد براساس نظام معیار می‌شود. اگر فرد به یاری معلم بتواند شایستگی لازم (صفات + توانمندی‌ها + مهارت) را در دوران تحصیل برای این سازگاری زندگی با نظام معیار اسلام کسب کند، به حیات طیبیه دست می‌یابد و جامعه صالح از افرادی که این شایستگی‌ها را کسب کرده‌اند تشکیل می‌شود؛ جامعه‌ای که صلاحیت دارد ارزش‌های الهی را محقق کند.

موقعیت

یکی از اموری که در سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی بر آن تأکید شده، موقعیت است. هدف واسطی و میانی تعلیم و تربیت، درک و اصلاح مستمر موقعیت خود و دیگران است و معلم طراح موقعیت و کمک‌کننده دانش‌آموز برای درک آن است تا آن را براساس نظام معیار اصلاح و بهبود ببخشد و تفاوت مدرسه با محیط طبیعی و بیرونی در سامان‌دهی موقعیت هدفمند است. محیط بیرونی و طبیعی یقیناً محیطی است که هر فردی با توجه به شناخت و گرایش و توانمندی خود با آن تعامل برقرار می‌کند و آن را درک و براساس نیاز خود آن را تغییر می‌دهد. اما مدرسه با توجه به اهدافی که دارد، موقعیت‌های خاص را سامان‌دهی می‌کند تا دانش‌آموز با شایستگی‌هایی که دارد آن را درک کند و هویت عقلانی، علمی، ایمانی و عاطفی خود را تعالی ببخشد. موقعیت نسبت پویا و مشخصی است که فرد با خود و با خالق و با خلقت و خلق برقرار می‌کند. میزان تعامل او به شایستگی‌هایی نظیر عقل و ایمان و علم و عمل و اخلاق بستگی دارد. مثلاً هنگامی که اذان ظهر از بلندگوی مدرسه پخش می‌شود، گرایش ایمانی فرد به‌عنوان یک شایستگی او

را به شرکت در نماز جماعت مدرسه وامی‌دارد. و علم به چگونگی وضو ساختن و نماز خواندن نوعی شایستگی است که او را بر کسی که آن را نمی‌داند برتری می‌دهد. این فرد از شایستگی عقل برخوردار است؛ به طوری که هنگام نماز، همه قوای خود را اعم از حس و خیال، تحت کنترل درمی‌آورد و با حضور قلب نماز اقامه می‌کند. و آن هنگام که برای نماز لباس تمیز می‌پوشد و موی خود را شانه می‌کند و خود را خوش‌بو می‌نماید و با آرامش و وقار نماز را می‌خواند، از شایستگی اخلاق برخوردار است. همه این شایستگی‌ها سبب می‌شوند که موقعیت ارتباط با خدا را در ساحت الهی به‌خوبی درک کند و از آن برای تعالی شخصیت و هویت خود بهره‌بردارد.

در همه این موقعیت‌ها معیار درستی عمل مطابقت آن با نظام معیار یعنی احکام فقهی است که توسط فقیهان ما تعریف و تعیین شده است. برای تکمیل بحث، موقعیت گزاره ۱۴-۲-۱ مبنای نظری تعلیم و تربیت رسمی عمومی نظام جمهوری اسلامی مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی را می‌آوریم:

انسان همواره در موقعیت است و می‌تواند آن را درک کند و تغییر دهد. انسان در طی

زندگی خود همواره در موقعیت خاصی به سر می‌برد. منظور از موقعیت، وضعیت و نسبت مشخص و پویایی است که درک و تغییر آن حاصل تعامل پیوسته فرد (به‌مثابه عنصری آگاه، آزاد و دارای اختیار) با خداوند متعال و گستره‌ای از جهان هستی (واقعیت‌های ماورای طبیعت، طبیعت و جامعه) در محضر خداوند متعال (مبدأ و منتهای هستی و حقیقی برتر و فراموقعیت) است.

البته درک و تغییر موقعیت (خود و دیگران) با توجه به آزادی و اختیار آدمی، ممکن است که به‌صورت شایسته انجام پذیرد. در این صورت باید از «درک درست موقعیت خویش و دیگران و عمل مداوم برای بهبود آن» سخن گفت. این تعامل مستلزم اولاً معرفت به خدا و اعتماد به نفس (شناسنده و اصلاح‌کننده موقعیت)، ثانیاً معرفت و باور خداوند (حقیقت برتر فراموقعیت) و ثالثاً کشف و برقراری نسبت عناصر موقعیت با خداوند متعال (مبدأ و مقصد هستی) است. ولی در عین حال، امکان دارد که انسان موقعیت واقعی خود و دیگران (نسبت با خداوند و عناصر هستی در محضر حق تعالی) را به درستی درک نکند یا در تغییر مناسب (بهبود) آن تلاش شایسته را به‌عمل نیاورد.^۳

شایستگی‌های لازم

در سند تحول بنیادین شایستگی را صفات و توانمندی و مهارت تعریف کرده‌اند و قید لازم را با آن همراه کرده‌اند؛ یعنی دانش‌آموز برای دستیابی به مراتبی از حیات طیبه، باید به شایستگی‌های لازم دست یابد. شایستگی لازم را نیز به شایستگی پایه و شایستگی ویژه تقسیم کرده‌اند: شایستگی پایه را دانش‌آموز در دوران آموزش عمومی که تا پایان دوره اول متوسطه است کسب می‌کند و شایستگی پایه آن است که دانش‌آموز هرگاه در جامعه (به‌عنوان شهروند) یا در خانواده (به‌عنوان شوهر یا همسر) مسئولیتی را بر دوش بگیرد، باید از ویژگی‌ها و صفات و توانمندی و مهارت‌های آن برخوردار باشد. نه تنها قادر باشد در زبان نوشتاری فارسی رمزگذاری و رمزگشایی کند، بلکه یکی از زبان‌های دنیا مثل زبان انگلیسی را بخواند و بشنود (رمزگشایی) و با دیگران صحبت کند و مفاهیم مورد نظر را از طریق این زبان در یک مقاله علمی به دیگران انتقال دهد (رمزگذاری)، ولی شایستگی ویژه توانمندی و مهارتی است که دانش‌آموز در دوره دوم متوسطه که دوره نیمه‌تخصصی است کسب می‌کند. به طوری که اگر در رشته فنی و حرفه‌ای و کاردانش تحصیل کرده است، بتواند خدماتی را به جامعه ارائه کند و به میزان ارائه مهارت و شایستگی در مقابل آن مزد دریافت نماید و یا اینکه شایستگی ویژه سبب ادامه تحصیل در دانشگاه می‌شود.

در برنامه درسی ملی هر مدرک دانش‌آموزی که از آموزش و پرورش کسب می‌شود، ملاک و سنج شایستگی‌های پایه و ویژه اوست. به طوری که دانش‌آموز در شایستگی پایه به حدی رسیده است که می‌تواند در رویارویی با امور فردی و اجتماعی عاقبت‌اندیشی و از طریق اطلاعات لازم و مقایسه و تجربه دیگران نتیجه آن را پیش‌بینی کند. این دانش‌آموز به شایستگی تعقل دست یافته است و قضاوت او نسبت به مسائل فردی و اجتماعی براساس روش پژوهش و قدرت عقلانی مورد توافق عمومی است.

شایستگی دوم که از دانش‌آموز به تربیت یافته نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی انتظار می‌رود، ایمان است؛ ایمان به اسلام با همه شئون اعتقادی، عبادی و اخلاقی؛ درک مفاهیم توحید، نبوت، معاد، عدل و امامت. به طوری که با نظام معیار اسلام شایستگی دوری از گناه و شوق به ثواب الهی را و نیز شایستگی درک رزق و کسب و کار حلال از حرام را داشته باشد و به آن عمل کند. چنین فردی ملاک ارتباط در مسائل اجتماعی و اقتصادی را اسلام می‌داند و به آن عمل می‌کند.

گاهی تربیت را افزایش دانش شکوفایی هماهنگ استعدادها و تقویت گرایش‌ها و عواطف تعریف می‌کنند.

آنچه که در تربیت گاهی مورد غفلت و فراموشی قرار می‌گیرد، تقویت گرایش‌ها و عواطف انسانی است. تربیت یافته نظام تعلیم و تربیت باید به این شایستگی برسد که در مقابل انسان‌ها محبت و عاطفه و احساسات خود را ابراز کند و به محبت و احساسات دیگران جواب مثبت دهد و حالت انفعالی نداشته باشد. اینکه در آداب دینی ما آمده است که

جواب سلام‌علیکم را با سلام‌علیکم و رحمه‌الله بدهید، برای این است که این دین به احساسات و عواطف توجه دارد. ایمان عاملی است که واسط میان علم و عمل است. شناخت همراه احساسات و عواطف به گرایش و باور تبدیل می‌شود. شایستگی سوم علم است که رایج‌ترین آن علم تجربی است. در مبانی هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی برنامه درسی ملی طبیعت و خلقت را فعل خداوند بیان کرده‌اند و قرآن را قول خداوند دانسته‌اند، حوزه‌های علمیه وظیفه دارند قول خداوند یعنی قرآن را تبیین کنند. حال اینکه وظیفه فهم و درک و تبیین و شناخت و کشف فعل خداوند، یعنی طبیعت و خلقت، وظیفه مدرسه و دانشگاه است و هر دو از اهمیت برخوردارند؛ یکی به دنبال کشف اراده الهی در قولش است تا به فهم خطاب محمدی (صلی‌الله علیه و آله) برسد و دیگری به علم و قدرت الهی در کشف روابط منظم میان اشیا بپردازد. از این رو ما علم غیراسلامی نخواهیم داشت. علم اگر در پرتو نسبت با خداوند آموخته شود، معرفت نامیده می‌شود که هدف خلقت است.

در این شایستگی دانش‌آموز باید به رمزگشایی و رمزگذاری در علوم متعدد دست یابد که شاید نتوان آن را سواد علمی دانست. عناصر شیمی را بشناسد، خاصیت آن‌ها را درک و قواعد ریاضی را رمزگشایی و آن‌گاه رمزگذاری کند. نسبت به روابط، نقش‌ها، حقوق و وظایف خود و افراد و اهمیت آن‌ها در زندگی علم پیدا کند و با ویژگی‌های نظام مردم‌سالار دینی و جایگاه و رسالت جهانی ایران اسلامی عمیقاً آشنا شود.

شایستگی بعدی که دانش‌آموز در دوران تحصیل باید به آن برسد، شایستگی پایه عمل است. به آموزه‌های دینی و انجام آگاهانه و مؤمنانه واجبات عمل و محرمات را ترک کند. از همه ظرفیت‌های وجودی خود برای دستیابی به هویت متعادل و یکپارچه در مسیر رشد و تعالی خود و جامعه استفاده کند و مهارت به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در کار و زندگی را داشته باشد و از مهارت‌های پایه برای شکل‌دهی هویت حرفه‌ای آینده خود به‌صورت مولد و کارآفرین برخوردار باشد. و از یافته‌های علمی، هنری، فنی، حرفه‌ای و بهداشتی و زیستی و تلاش مؤثر برای تولید و توسعه آن‌ها استفاده کند.

آخرین شایستگی پایه‌ای که هر دانش‌آموز ایرانی باید از آن برخوردار باشد، اخلاق است. صفاتی اخلاقی همانند حیا و عفت و شجاعت، خویش‌داری، قدرشناسی، نوع‌دوستی، عدالت، قناعت، تکریم والدین و معلم، صدق احسان و حسن خلق سرمایه هر فرد موفق در زندگی است. در رابطه با خود، خالق، خلق و خلقت باید هیتتی و شکلی و حالتی را برگزینیم که نیکوترین باشد. اینکه به ما آموخته‌اند نظیف و تمیز باشیم، خود را معطر کنیم، لباس ما از وقار لازم برخوردار باشد، با دیگران محترمانه رفتار کنیم، برای مخلوقات هستی و محیط زیست ارزش قائل شویم، و علم و عالم و تعلیم و فراگیری را بزرگ بشماریم، همه و همه برای اخلاقی بودن انسان است. این شایستگی آن قدر اهمیت دارد که پیامبر هدف از بعثت خود را اتمام مکارم اخلاق اعلام کرده است: «بُعِثْتُ لِاتِمِّمَ مَکَارِمَ الْاِخْلَاقِ».

پی‌نوشت

۱. کتاب مفتاح الحیة آیت‌الله العظمی جوادی آملی (حفظه‌الله تعالی) ملاک‌های ارزشی را در موقعیت‌های متعدد بیان کرده‌اند. مطالعه آن در این زمینه مفید است. ۲. ساماندهی موقعیت براساس اهداف تعلیم و تربیت. ۳. مبانی نظری تحول بنیادین، ص ۶۹-۶۸

معلمان و تأکید بر اخلاق و ایمان، علم و عمل، خلاقیت در تولید علم و نوآوری متناسب با مبانی و ارزش‌های اسلامی و نیازهای جامعه است و پرورش چنین معلمان، از اهداف کلان سند تحول بنیادین آموزش و پرورش محسوب می‌شود. بدون تردید، معلمی با ویژگی‌های مذکور است که می‌تواند زمینه‌ساز پرورش دانش‌آموزانی باشد که بهترین و سازنده‌ترین نوع ارتباط را با خود، خدا، خلقت (جهان) و خلق (انسان‌ها) داشته باشند. این همان تعلیم و تربیتی است که تحقق‌بخش حیات طیبه و جامعه عدل جهانی و تمدن اسلامی - ایرانی است. در پرتو وجود چنین سرمایه‌های انسانی متعالی است که جامعه بشری آمادگی تحقق حکومت جهانی انسان کامل را می‌یابد و در سایه چنین حکومتی، ظرفیت و استعداد‌های بشر به شکوفایی و کمال خواهند رسید (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش).

در این نوشتار به‌طور خلاصه می‌خواهیم تصویر روشنی از معلم و مهارت‌هایی که انتظار می‌رود به‌منظور تحقق اهداف سند تحول داشته باشد ترسیم کنیم. البته همه واقفیم که معلمی هنر است و هر معلم هنرمندی با استفاده از ویژگی‌های منحصر به فرد خود می‌تواند به نوعی زیبا این ویژگی‌ها را در کلاس و درس به نمایش بگذارد.

تحول بنیادین در آموزش و پرورش، تحولی عمیق و ریشه‌ای است که به تحول در مفاهیم نظری، نگرش‌ها، روش‌ها و فرایندها، نقش‌ها و کارکردها منجر خواهد شد. در تحول بنیادین، نوع نگاه به معلم، کتاب، مدرسه، کلاس درس و به‌ویژه دانش‌آموزان، دگرگون خواهد شد.

این نگاه معلم را در قله می‌بیند و همه شرایط و امکانات را برای الگوپذیری و تأسی دانش‌آموز به معلم، برای دستیابی به قله‌های انسانیت، علم، ادب و اخلاق فراهم می‌آورد. تحول اساسی و پایدار در هر جامعه، در گرو متحول شدن نظام تعلیم و تربیت آن جامعه است و محور اصلی تحول و توسعه نظام تعلیم و تربیت، «معلم» است. معلمان پایه‌گذاران اندیشه‌های علمی و مبلغان ارزش‌های فرهنگی هستند. معلم حرف اول را در تربیت منابع انسانی می‌زند و در جوامع پیشرفته نیروی انسانی کارآمدی به‌عنوان مهم‌ترین عامل تحول شناخته شده است. زیباترین طرح‌های اصلاحی و تحولی، در صورتی که معلم کارآمد و توانمند و به تعداد کافی در اختیار نباشد، با شکست روبه‌رو خواهند شد. لذا تنها راه داشتن معلمان متخصص، متعهد و کارآمد، آموزش، توانمندسازی و ارتقای شایستگی‌ها و صلاحیت‌های حرفه‌ای

معلم و اخلاق

یکی از مباحث مهمی که در تعلیم و تربیت توجه و بررسی می‌شود، دخالت اخلاق و تأملات اخلاقی در تعلیم و تربیت است. اصولاً تربیت به‌عنوان عملی اخلاقی شناخته می‌شود. پیامبر در کلام گهربارشان می‌فرمایند: «انما بعثت لاتمم مکارم الاخلاق»؛ من مبعوث نشدم مگر برای اتمام ارزش‌ها و کرامت‌های اخلاقی.

تکریم از حقوق و وظایفی است که در جریان تربیت بر عهده طرفین، یعنی معلم و دانش‌آموز، است. یکی از کارکردهای مثبت رعایت اخلاق در تربیت بین معلمان، ایجاد نوعی انس و الفت در میان خود و دانش‌آموز است. این امر به خودی خود کیفیت تعلیم و تربیت را ارتقا می‌بخشد. وقتی در میان معلم و متعلم روابط دوستانه به همراه احترام متقابل، حسن خلق و رعایت حقوق یکدیگر وجود داشته باشد، از یک طرف، اشتیاق و انرژی معلم در تدریس به دانش‌آموزان و از طرف دیگر، علاقه و دلبستگی به علم‌آموزی و گوش‌فرا دادن به آموزه‌های علم در دانش‌آموزان دوچندان خواهد شد. در نتیجه، با ایجاد فضای سالم آموزشی، زمینه بروز خلاقیت در دانش‌آموزان به‌وجود می‌آید. اصولاً آرامش زمینه‌ساز خلاقیت است. معلمان باید بتوانند از طریق تأثیرات و تحریکات عقلانی و عاطفی و از راه درست اندیشیدن و فعالیت فکورانه میزان آگاهی و شعور را در دانش‌آموزان بالا ببرند.

معلم تحويل آفرين

مینا سلطانیان

کارشناس مسئول برنامه‌ریزی
راهنمایی و هدایت تحصیلی
دفتر آموزش دوره اول متوسطه

معلم و تفکر فلسفی

را برانگیزند که نوترین و بهترین پاسخ ها را ارائه کنند و آنگاه با بررسی انتقادی، آنان را در بازبینی و اصلاح پاسخ‌های خویش کمک کنند. همچون فعالیتی که سقراط با شاگردان خویش انجام می‌داد. سقراط نمونه یک معلم خوب بود که می‌کوشید دانش‌آموزان را به تفکر دربارهٔ باورهای خودشان و فراتر رفتن از حدود فکری خویش تشویق کند. او به‌عنوان معلمی فیلسوف، با بهره‌گیری از روش مناظره و مباحثه، افراد را در شناخت اعماق وجود خود (و جهان خلقت) هدایت می‌کرد تا به شناخت روشن از موقعیت‌های مبهم دست یابند.

با تأمل در مطالب ذکر شده، می‌توان ضرورت وجود معلمان با اخلاق و برخوردار از تفکر فلسفی را در فرایند آموزش و پرورش احساس کرد.

به‌عبارت روشن‌تر، منظور این نیست که دانش‌آموزان تاریخ فلسفه را یاد بگیرند، بلکه نحوهٔ فیلسوفانه فکر کردن و تحلیل کلمات و مفاهیم از طریق روشن‌سازی معانی آن‌ها منظور است. فلسفه در این کاربرد، دانش فلسفه نیست بلکه مهارت تفکر منطقی، تحلیلی، اثربخش، نقادانه و خلاق است. به‌عبارت بهتر، کار فلسفه نه آموزش اندیشه‌ها بلکه آموختن اندیشیدن است.

اگر فلسفی فکر کردن در معلمان نهادینه شود، به دلیل تشابهات تفکر فلسفی با تفکر خلاق، آن‌ها قادر خواهند بود در کلاس‌های درس فعالیت‌های نوآورانه انجام دهند و به تدریج زمینهٔ فلسفی فکر کردن را در دانش‌آموزان فراهم کنند. معلمان برخوردار از تفکر فلسفی خلاق‌ترند و می‌توانند زمینه‌ساز بروز خلاقیت و نوآوری باشند.

برخی از فعالیت‌های نوآورانه این قبیل معلمان در کلاس‌های درس عبارت‌اند از:

معلم، تفکر و پژوهش

دانش آموزان گام‌های مؤثر بردارند. از مهارت‌های مهم تفکر، استدلال کردن، تولید اندیشه، پژوهش و مسئله‌یابی است. معلمی پژوهش محور است که ضمن آموزش روش فکر کردن، بتواند روش‌های پژوهشی را نیز در تدریس خود آموزش دهد. در رویکرد پژوهش محوری، دانش آموزان با انجام کار گروهی، علاوه بر درک و فهم پیچیدگی‌های خود، خلقت (جهان) و خلق (انسان)، به نقش خالق (خدا) در آفرینش امور پی می‌برند و در این فرایند است که با مهارت‌های خلاقانه برای حل مسائل زندگی مجهز می‌شوند. به یقین، با وجود معلمانی شایسته و پژوهش محور می‌توان چهره‌آفرینان سازمان‌های آموزشی را دگرگون ساخت و فضای مدارس را به پژوهشکده‌هایی با فضای صمیمی، بالنده و روح‌افزا و تعاملی تبدیل کرد. مهم‌ترین عنصر در فرایند یاددهی - یادگیری بین معلم و دانش آموز تعامل است تا موجبات یادگیری فعال و مشارکتی را بین دانش‌آموزان فراهم کند. برای محقق شدن چنین رویکردی، به ناچار به تغییر روش‌ها و رویه‌های سابق، از جمله فناوری‌های نوین آموزشی، نیازمندیم.

یکی از مهم‌ترین نقش‌های معلمان در نظام آموزشی جدید، آموزش روش تفکر و پژوهش به دانش‌آموز است. به دلیل اهمیت بسیار بالای این موضوع، در برنامه‌ی درسی دوره‌ی اول متوسطه نظام آموزشی جدید، درسی برای تفکر و پژوهش در نظر گرفته شده است که در تدریس آن، روش آموزشی معلمان از حافظه محوری به سمت ایجاد تفکر علمی، پژوهشگری، خلاقیت، استدلال و تردید منطقی تغییر می‌کند و این امر معلمی را می‌طلبد که خود به این روش پرورش یافته باشد. معلم به‌عنوان ایجادکننده و تسهیل‌کننده خلاقیت می‌تواند از طریق نوگرایی و انعطاف‌پذیری و عدم اجبار به حفظ کردن و انباشت ذهنی، شوخ‌طبعی و پرهیز از راهبردهای قالبی، زمینه را برای تحریک حس کنجکاوی فراگیرنده و به‌منظور تقویت خلاقیت او فراهم کند. از اهداف اصلی سند تحول، تقویت و پرورش روحیه تفکر و پژوهشگری در معلمان و دانش‌آموزان است و معلمان ضمن آشنایی با روش‌های پژوهش و تحقیق و اجرای طرح‌های پژوهشی، حین عمل و اقدام پژوهی، می‌توانند در اشاعه این فرهنگ و تقویت خلاقیت خود و

معلم، نشاط و کارآمدی

پژوهش‌ها بیانگر آن است که نشاط و امید معلمان باعث افزایش سطح توانمندی و کفایت و کارآمدی دانش‌آموزان می‌شود و ایجاد روابط اجتماعی پربارتتری را در پی دارد (به نقل از استنس بری و ولفک هوی، ۲۰۰۹). همچنین امیدواری و نشاط معلمان به نحو مستقیم و غیرمستقیم باعث افزایش شادی و افزایش انگیزه و نشاط در دانش‌آموزان و نوجوانان می‌شود. لذا پیشنهاد می‌شود، مدیران و مسئولان نظام آموزشی، به ایجاد و افزایش نشاط در محیط مدرسه و تأمین بهداشت روانی معلمان که نقش بسزایی در تکوین شخصیت دانش‌آموزان دارند اهتمام بیشتری داشته باشند. معلم برای ایجاد جذابیت بیشتر در کلاس درس و به‌وجود آوردن کلاسی شاد می‌تواند درس را با استفاده از طنز تدریس کند. رویدادهای شادی‌بخش که چهره کودکان را باز و لب‌هایشان را خندان می‌کند، از دیدگاه رشدگرایان حائز اهمیت است. ارتباط دادن مراحل رشد فردی کودکان با شوخ‌طبعی آنان، می‌تواند فرایند تدریس را جالب و اثربخش کند. جذابیت کلاس، با روش‌های تدریس جذاب، متن جذاب و معلم پرجاذبه حاصل می‌شود. در این میان، سهم معلم بسیار است. بنابراین هنر معلمی در آن است که از کمترین داده‌ها و داشته‌ها بیشترین بازدهی را داشته باشد و اگر متن درسی یا فضای فیزیکی کلاس دلپذیر و خوشایند نبود، با ایجاد جذابیت‌های دیگر، بر رونق کلاس درس بیفزاید.

معلم و فناوری

معلم در چشم‌انداز ۱۴۰۴ کسی است که در رشته خود کاملاً متخصص و ماهر و در تدریس مسلط به استفاده از فناوری آموزشی و اطلاعات و ارتباطات باشد. باید به این مهم توجه داشت که توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در سال‌های اخیر، حتی در تمام عرصه‌های زندگی، از جمله در شیوه برقراری ارتباط شاگرد، معلم و روش تدریس، در نظام‌های آموزشی تأثیر گذاشته و آن‌ها را متحول کرده است. امروزه حتی دانش‌آموزان هم برای انجام تکالیف درسی خود به اینترنت احساس نیاز می‌کنند. این موضوع انتظارات والدین و دانش‌آموزان را درباره تدریس و آموزش معلمان بالا برده است؛ طوری که به‌کارگیری این فناوری‌های نوین را به نوعی «سواد معلم» می‌دانند.

امروزه معلمان مجبورند مطالب و مفاهیم درسی را با عمق و سرعت بیشتری در اختیار مخاطبان قرار دهند. دانش‌آموزان در هر لحظه نیازمند سؤال و برقراری ارتباط با معلم، حتی در خارج از محدوده کلاسی، هستند. پست الکترونیکی، اتاق‌های گفت‌وگو و نشست‌های اینترنتی سبب می‌شوند ارتباط دانش‌آموز و معلم با مطالب درسی بیشتر شود.

استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در نظام‌های آموزشی از یک سو برای بازاندیشی و بازسازی برنامه درسی و سواد رایانه‌ای و از سوی دیگر برای تجدید حیات و غنی‌سازی محیط یادگیری برقراری تعامل برای یادگیرنده و منابع یادگیری ضروری است؛ چنانکه در سند تحول بنیادین به «استفاده بهینه از تجهیزات و فناوری‌های نوین آموزشی» و «تولید و به‌کارگیری محتوای الکترونیکی متناسب با نیاز متریبیان و بهبود نگرش و تقویت مهارت» تأکید شده است.

درس‌هایی برای زندگی

گفت‌وگو با

مسئول گروه مطالعات اجتماعی

دفتر تألیف کتاب‌های درسی

سمانه آزاد

سال‌ها بود که سه درس تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی یا همان مدنی سه درس جداگانه بودند با یک معلم. اما حالا که نظام آموزش و پرورش کشور در آستانه تحول قرار گرفته، راهنمای برنامه جدیدی برای حوزه مطالعات اجتماعی تدوین شده که این سه درس را به‌عنوان یک حوزه یادگیری در نظر گرفته است. یعنی از این به بعد این سه درس در یک کتاب و البته به‌صورت تلفیقی ارائه خواهد شد.

دکتر ناهید فلاحیان، مسئول گروه مطالعات اجتماعی دفتر تألیف کتاب‌های درسی معتقد است، رویکرد برنامه جدید مطالعات اجتماعی، همسو با برنامه درسی ملی و رویکردی فرهنگی، تربیتی و مبتنی بر تربیت اجتماعی و شهروندی است. یکی از مهم‌ترین اهداف برنامه جدید، پیوند موضوعات درسی با مسائل زندگی دانش‌آموزان بوده است. از نظر وی، «مهم‌ترین رکن در برنامه‌های درسی و تحولات آن‌ها معلمان هستند و حتی معلم بیشتر از برنامه اهمیت دارد.»

در گفت‌وگویی که می‌خوانید، از نحوه تدریس و ارزشیابی کتاب جدید و رویکردهای آن سخن گفته است.

هدف از تلفیق سه حوزه جغرافیا، تاریخ و علوم اجتماعی چه بود؟

ابتدا باید این را توضیح بدهم که پس از سال‌ها مطالعه، تحقیق و تشکیل جلسات و کارگاه‌ها، راهنمای برنامه جدیدی برای مطالعات اجتماعی در دوره آموزش عمومی (ابتدایی تا پایان دوره اول متوسطه) نوشته شد. این راهنمای برنامه - که به خصوص مراحل آخر تولید آن با تولید سند برنامه درسی ملی همراه بود - با این سند همسوسازی شد و در نهایت در شورای علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی هم به تصویب رسید. این راهنما در دو مرحله اعتباربخشی شد؛ یک بار اعتباربخشی درون سازمانی و یک بار اعتباربخشی برون سازمانی که طی آن‌ها متخصصان درباره آن نظر دادند. یک گردهمایی کشوری هم در این زمینه در باشگاه فرهنگیان تهران داشتیم و نظرات دبیران استان‌ها را در مورد محتوا و سرفصل‌های این راهنما جویا شدیم.

ضرورت‌های متعددی باعث تغییر در برنامه مطالعات اجتماعی شد که یکی از آن‌ها مسئله تلفیق این دروس بود. سال‌ها بود که جدایی این دروس از هم و حجم زیاد برنامه و زمان کم یک ساعت برای هر درس معضلاتی را به وجود آورده بود. مثلاً معلمان مجبور بودند دانش‌آموزان را از مطالب و دانستنی‌های بسیاری به سرعت عبور دهند، مرتب کلاس عوض کنند، چندین دسته ورقه امتحانی تصحیح کنند و... یعنی معلم علوم اجتماعی مجبور بود در هر نیم‌سال یا هر آزمون داخلی، یک بار جغرافیا، یک بار تاریخ و یک بار هم علوم اجتماعی را امتحان بگیرد و این موضوع مشکلات زیادی ایجاد کرده بود. سال‌ها بود که معلمان به شورای عالی آموزش و پرورش و دفتر تألیف کتاب‌های درسی نامه می‌نوشتند و از این موضوع شکایت می‌کردند. این، یکی از ضرورت‌های اجرایی تلفیق سه درس تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی بود. البته تلفیق این سه درس تنها از ضرورت‌های اجرایی تبعیت نمی‌کند بلکه مبانی علمی و آموزشی نیز دارد.

در برنامه جدید، به جای سه درس، پنج حوزه موضوعی را طراحی کردیم که عبارت‌اند از: حوزه فضا و مکان؛ حوزه زمان، تداوم و تغییر؛ حوزه فرهنگ و هویت؛ حوزه نظام اجتماعی؛ حوزه منابع و فعالیت‌های اقتصادی

اکنون در برنامه درسی ملی هم حوزه یادگیری مطالعات اجتماعی و علوم انسانی پیش‌بینی شده است. این حوزه یادگیری از تعامل انسان با محیط و روند زمان بحث می‌کند و شاخه‌های گوناگونی را مانند اقتصاد، مردم‌شناسی، حقوق، جامعه‌شناسی، جغرافیا، تاریخ، مطالعات دینی، مطالعات زیست‌محیطی، آموزش‌های شهروندی و... دربرمی‌گیرد. در سند برنامه درسی ملی تجویز شده که دروس حوزه تا پایان دوره آموزش عمومی به صورت تلفیقی ارائه شود. ما هم در راهنمای برنامه جدید، همه این‌ها را یک کل یکپارچه و در یک قالب طراحی کرده‌ایم.

این تلفیق چگونه صورت گرفته است؟

در برنامه جدید، به جای سه درس، پنج حوزه موضوعی را طراحی کرده‌ایم. حوزه **فضا و مکان** که ناظر به جغرافیاست؛ حوزه **زمان، تداوم و تغییر** که به تاریخ ناظر است و حوزه **فرهنگ و هویت** که جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و علوم اجتماعی را دربرمی‌گیرد.

رویکرد برنامه جدید، تربیت اجتماعی و پرورش مهارت‌های زندگی و هویت‌بخشی برنامه است. به دلیل شرایط کتاب‌محوری که سال‌ها در کشور ما حاکم بوده است، معلم به محض اینکه کتاب را می‌بیند، به این فکر می‌کند که چند سؤال می‌تواند از آن استخراج کند

حوزه چهارم حوزه **نظام اجتماعی** است که علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و حقوق ناظر بر آن است و در نهایت حوزه **منابع و فعالیت‌های اقتصادی** که با اقتصاد، جغرافیا و مطالعات زیست‌محیطی سروکار دارد.

برای هر کدام از این حوزه‌ها نیز سه مفهوم کلیدی در نظر گرفتیم که از پایه سوم ابتدایی تا پایان دوره اول متوسطه در جداول وسعت و توالی توسعه پیدا می‌کنند. بنابراین، یک کتاب تحت عنوان مطالعات اجتماعی خواهیم داشت که سعی کرده‌ایم در آن توازن بین حوزه‌ها وجود داشته باشد. یعنی هر کدام از تم‌ها یا مضامین کتاب، دو، سه یا چهار حوزه موضوعی را پوشش می‌دهند.

مثلاً در مطالعات اجتماعی پایه هفتم، درسی با عنوان «من کجا زندگی می‌کنم؟» داریم. حوزه موضوعی غالب در این درس، جغرافیا، یا همان فضا و مکان است و درباره ویژگی‌های طبیعی و انسانی محیط پیرامون بحث می‌کند. ولی ما در این درس اداره شهر و روستا، وظایف شهرداری و... را نیز یادآور شده و یک نهاد و مؤسسه اجتماعی را معرفی کرده‌ایم؛ موضوعی که قبلاً در کتاب علوم اجتماعی مطرح بود. یعنی در جاهایی که توانسته‌ایم بین حوزه‌ها پلی ایجاد کرده‌ایم.

حتی در بحث تاریخ ایران باستان که حوزه موضوعی زمان، تداوم و تغییر را شامل می‌شود، جاذبه‌های گردشگری تاریخی ایران یا مسئله قنات را که ابداع ایرانیان باستان و در عین حال موضوعی جغرافیایی هم هست مطرح کردیم.

ما با این تلفیق سعی کردیم هم بر مشکلات اجرایی غلبه کنیم، هم حوزه‌های موضوعی را با یکدیگر و با مسائل زندگی پیوند دهیم. از نظر علم برنامه‌ریزی درسی و یافته‌های علمی نیز مغز انسان همواره دنبال اتصالات و ارتباطات است، بنابراین وقتی تجربه‌های یادگیری با هم ارائه می‌شوند، به گونه‌ای که با زندگی ارتباط داشته باشند، یادگیری در دانش‌آموزان تسهیل می‌شود. البته تأکید می‌کنم که تلفیق یکی از نمودهای این تغییر برنامه بوده است. این برنامه از ابعاد دیگر هم تغییر کرده است.

بهتر است درباره سایر این ابعاد بیشتر توضیح بدهید.

یکی دیگر از ضرورت‌های تغییر برنامه، رویکرد برنامه است. رویکرد برنامه جدید، تربیت اجتماعی و شهروندی است.

در گذشته، بین تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی با زندگی دانش آموز و مسائل تربیت اجتماعی پیوند ضعیفی برقرار می‌شد و دانش‌آموزان در حوزه مطالعات اجتماعی بیشتر مجبور به حفظ کردن دانستنی‌های زیاد بودند. معلمان نیز بر اطلاعات و دانش تأکید می‌کردند. در واقع، این درس‌ها بیشتر جنبه انتقال اطلاعات داشت، در حالی که ارزش‌ها و نگرش‌ها یا به تعبیر برنامه درسی ملی، عناصری مورد غفلت قرار می‌گرفت، مانند ایمان، اخلاق، علم، عمل و تفکر. به همین دلیل در برنامه جدید فعالیت‌هایی را طراحی کرده‌ایم که به این ابعاد پاسخ دهند؛ البته اگر معلمان آن‌ها را خوب اجرا کنند.

نکته بعدی توجه به مهارت‌های زندگی است. ما باید به این نکته توجه داشته باشیم که درس‌ها به‌منظور آماده کردن دانش‌آموزان برای زندگی ارائه می‌شوند. ما نمی‌خواهیم دانش‌آموزان حتماً در آینده متخصص تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی شوند، بلکه می‌خواهیم از این دروس برای زندگی بهره بگیرند. مثلاً وقتی در جغرافیا بحث مقیاس نقشه را مطرح می‌کنیم، می‌خواهیم بچه‌ها بتوانند به نقشه مراجعه و نقشه‌خوانی کنند. یا در تاریخ، بینش و نگرشی نسبت به تاریخ و تحولات تاریخی پیدا کنند نه فقط به بازگویی اطلاعات تاریخی بپردازند. یا مثلاً وقتی در درس‌های اقتصادی مباحث تولید، توزیع و مصرف ارائه می‌شوند، چگونه مصرف کردن و مصرف مبتنی بر حفظ محیط‌زیست را آموزش دهیم. به‌طور خلاصه، هدف ما از این آموزش‌ها برقراری پیوند و کاربرد در زندگی است.

آیا مفاهیم مطالعات اجتماعی از دوره ابتدایی تا متوسطه یک طیف هستند؟

بله. جدول وسعت و توالی محتوا داریم. در برنامه جدید سعی کرده‌ایم تکرار وجود نداشته

معلم مطالعات اجتماعی

کارش سخت‌تر است، چرا که دانش‌آموزان باید بسیاری از مضامین تربیتی و اجتماعی را در خود معلم احساس و مشاهده کنند تا آن ارزش‌ها و نگرش‌ها در آن‌ها هم درونی شود

باشد. البته باید بگویم که گاهی موضوع یکی است و تکرار می‌شود اما سطح آن متفاوت است. مثلاً در دوره ابتدایی ممکن است اشاراتی به تاریخ ایران باستان داشته باشیم، کودک را به تخت جمشید ببریم و توضیحاتی ارائه دهیم و او را با مدارک و شواهدی ملموس آشنا کنیم. در دوره اول متوسطه سطحی از زندگی اجتماعی اقتصادی در ایران باستان را ارائه دهیم و در دوره دوم متوسطه تحلیل‌های عمیق‌تری از تاریخ انجام دهیم. بنابراین، موضوع در سطوح مختلف ارائه می‌شود تا دانش‌آموزان به مهارت‌های بالاتری در زمینه آن موضوع دست یابند.

مزیت‌های تلفیق شدن تاریخ، جغرافیا، علوم اجتماعی و پیش‌بینی آن‌ها در یک حوزه یادگیری چیست؟

یکی از مزایای راحت‌تر شدن کار معلم‌هاست، به طوری که دیگر مانند قبل مجبور نیستند از این شاخه به آن شاخه بروند، بلکه روی یک مضمون متمرکز می‌شوند و در طول هفته با

باید به این نکته توجه داشته

باشیم که دروس تاریخ،

جغرافیا و علوم اجتماعی

به‌منظور آماده کردن

دانش‌آموزان برای زندگی

ارائه می‌شوند

سه درس سروکار ندارند. از لحاظ تصحیح اوراق امتحانی و ارزشیابی هم دیگر با سه مقوله روبه‌رو نیستند.

در دانش‌آموزان هم پیوند بهتری بین مطالب برقرار می‌شود و آن‌ها با مطالب مختلف و متضاد در جلسات کوتاه یک هفته روبه‌رو نمی‌شوند. علاوه بر این، وقتی درس‌ها در یک قالب ارائه می‌شوند، از اصول و رویکردهای یکسان تبعیت می‌کنند. یعنی دیگر فعالیت‌های جغرافیا، تاریخ و علوم اجتماعی با هم متفاوت نیستند. در همه آن‌ها مهارت‌های مشابهی دنبال می‌شوند که عبارت‌اند از: مهارت‌های بررسی و کاوش، خلاقیت، اظهارنظر، برقراری ارتباط و مشارکت. این مهارت‌ها در همه دروس تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی پیش‌بینی شده‌اند. به عبارت دیگر، برنامه یکدست شده و درس‌ها هم‌جهت شده‌اند که این امر خود یادگیری را تسهیل می‌کند.

تا پیش از این معلمان مرزبندی مشخصی برای تدریس این درس‌ها در سه زنگ داشتند، اما حالا که این مرزها کمرنگ شده‌اند، آن‌ها چگونه می‌توانند کتاب را تدریس کنند؟

کتاب ما ۱۲ فصل و ۲۴ درس دارد. آن‌ها به ترتیب فصول کتاب را تدریس می‌کنند و هر دو هفته یک‌بار روی یک موضوع متمرکز می‌شوند. در این کتاب حوزه غالب در چهار فصل اول نظام اجتماعی و فرهنگ و هویت است. اگرچه به حوزه‌های دیگر هم نقب زده شده است. در چهار فصل دوم بار جغرافیایی بیشتر است، یعنی حوزه موضوعی غالب در آن جغرافیاست. اگرچه در جاهایی که توانستیم، به تاریخ و علوم اجتماعی و اقتصاد و... هم گریزی زده‌ایم. در چهار فصل آخر هم حوزه موضوعی غالب تاریخ است.

البته تلفیق یک طیف است که ابتدای آن رشته‌های جداگانه و انتهای آن تلفیق کامل است، به طوری که در انتها مرزهای رشته‌ها محو می‌شوند. ما در ابتدایی از درجه تلفیق بیشتر و در دوره اول متوسطه از تلفیق کمتر استفاده می‌کنیم و حوزه‌ها و دروس وضوح

معلمان به ارزشیابی مستمر بها دهند و امتحان را به آزمون‌های پایانی هراس آور برای دانش‌آموزان تبدیل نکنند

مچ‌گیری از دانش‌آموز نیست که بخواهیم سوالات حاشیه‌ای مطرح کنیم.

نکته‌ای که معلمان در بحث ارزشیابی مطرح می‌کنند مسئله تیزهوشان است. بسیاری عنوان می‌کنند که ما از کتاب‌های تست و تمرین استفاده می‌کنیم، چرا که دانش‌آموزان می‌خواهند در امتحانات مدارس تیزهوشان شرکت کنند. مگر چند درصد از دانش‌آموزان ما در تیزهوشان شرکت می‌کنند؟ ما حق نداریم به خاطر یک گروه اقلیت، رویکرد آموزشی خود را قربانی کنیم. نباید تست و تمرین اضافی را به همه دانش‌آموزان تحمیل کنیم. دانش‌آموزانی که می‌خواهند در مدارس تیزهوشان شرکت کنند می‌توانند خودشان از کلاس‌های فوق‌العاده استفاده کنند و خود را برای آن امتحانات آماده کنند. ولی رویکرد برنامه ما نباید قربانی مدارس تیزهوشان شود. معلم ما باید توجه کند که اگر دانش‌آموز با کمک درس مطالعات اجتماعی چیزی برای زندگی‌اش آموخت، از درس بهره برده است.

نکات برجسته در انتخاب محتوای این کتاب تلفیقی چیست؟

فصل اول کتاب به موضوع حقوق و مسئولیت‌ها و فصل دوم به قوانین و مقررات می‌پردازد. تاکنون درباره مسئولیت در کتاب‌ها مطالب زیادی داشته‌ایم ولی درباره حقوق نه. در این فصل به حقوق فردی و اجتماعی پرداخته می‌شود و در فصل سوم به برخی حقوق ملت در قانون اساسی اشاره می‌شود. به مفاهیم و مهارت‌های اقتصادی و سواد مالی که در برنامه‌های قبلی مغفول واقع شده بود توجه شده و فصل چهارم کتاب به موضوعاتی مثل مصرف بهینه، استاندارد و حقوق مصرف‌کننده اختصاص دارد. در نوع سازمان‌دهی محتوای تاریخ تحولی به وجود آمده و دیگر محتوا بر سلسله‌ها و رویدادها و به عبارت دیگر تاریخ سیاسی مبتنی نیست بلکه به تاریخ تحولات اجتماعی و اقتصادی و وجوه دیگر توجه شده است. دانش‌آموزان بررسی خواهد و مدارک را یاد می‌گیرند. در آموزش‌های جغرافیایی به موضوعات زیست‌محیطی که اهمیت دارد

۵۰ سؤال به شیوه‌های گوناگون درآورده‌اند. گاهی هم شیوه‌های تدریس آن‌ها با روش‌های نوین تدریس همخوانی ندارد یا اینکه دانش‌آموزان را به کتاب‌های تست و تمرین سوق می‌دهند، در حالی که رویکرد برنامه، تربیت اجتماعی و فرهنگی است و برای رسیدن به هدف‌های آن، فعالیت‌هایی را در کتاب طراحی کرده‌ایم. مثلاً در درس اول کتاب اول دوره اول متوسطه درباره حقوق و مسئولیت‌ها بحث کرده‌ایم. از معلمان خواسته‌ایم موضوع این فصل را در کلاس به بحث بگذارند. یا در فصل دوم ضرورت وجود مقررات، از دانش‌آموزان بخواهند برای یک اردوی فرضی مقررات و قوانین بنویسند. اگر معلم این فعالیت‌ها را در کلاس به خوبی انجام دهد، مطمئن باشید دانش‌آموزان یاد می‌گیرند و از عهده امتحان هم برمی‌آیند و نیازی به کتاب‌های تست و سؤال نیست. هراس از امتحان موردی ندارد. چون هدف ما در امتحان

ما با این تلفیق سعی کردیم هم بر مشکلات اجرایی غلبه کنیم، هم حوزه‌های موضوعی را با یکدیگر و با مسائل زندگی پیوند دهیم

دارند. در این دوره ما از تلفیقی که حوزه‌ها را کاملاً در هم مستحیل کند، استفاده نکرده‌ایم، بلکه کوشیده‌ایم یک حوزه موضوعی غالب باشد و در عین حال پیوندهایی هم با حوزه‌های موضوعی دیگر داشته باشد.

معلمان باید این درس‌ها را به ترتیب تدریس کنند، یعنی در نیم‌سال نخست نیمی از کتاب و در نیم‌سال دوم نصف دیگر کتاب تمام می‌شود. برای هر فصل دو هفته زمان پیش‌بینی کرده‌ایم. این برای دانش‌آموز هم خیلی خوب است، چرا که در گذشته دانش‌آموز یک درس جغرافیا می‌خواند، یک درس تاریخ و یک درس علوم اجتماعی، ولی الان روی یک موضوع تمرکز می‌کند. مثلاً در بحث مقابله با حوادث یا گردشگری، به مدت دو هفته حواس و فعالیت‌های دانش‌آموز روی موضوع متمرکز است تا یادگیری عمقی نسبت به آن موضوع در او به وجود آید و بعد وارد موضوع دیگر می‌شود.

معلمان برای تدریس این درس باید چه توانمندی‌هایی داشته باشند؟

اما در مورد انتظارات ما از معلمان. نخست اینکه معلمان حتماً مقدمه کتاب را بخوانند. ما مقدمه کتاب درسی را برای معلم می‌نویسیم تا اگر احیاناً کتاب راهنمای معلم دیرتر به دستشان برسد، اطلاعاتی درباره کتاب داشته باشند. در مقدمه بسیاری از مطالب را به معلمان گفته‌ایم، پس از معلمان می‌خواهیم حتماً مقدمه کتاب را بخوانند. در مقدمه به چند نکته اشاره کرده‌ایم که یکی از آن‌ها توجه به رویکرد تربیت اجتماعی و پرورش مهارت‌های زندگی و هویت‌بخشی برنامه است. یعنی حال که برنامه تغییر کرده است، روش‌های تدریس و ارزشیابی هم باید تغییر کند. متأسفانه طبق تجربه، معلمان ما خیلی سخت با رویکرد نو همراه می‌شوند. به دلیل شرایط کتاب‌محوری که سال‌ها در کشور ما حاکم بوده است، معلم به محض اینکه کتاب را می‌بیند، به این فکر می‌کند که چند سؤال می‌تواند از آن استخراج کند. حتی بعضی از معلم‌ها با افتخار بیان می‌کنند که از یک درس

و همچنین مهارت‌های جغرافیایی که قبلاً به‌طور ضعیف مدنظر بودند، توجه و تأکید شده است.

برای توانمند کردن معلم‌ها در زمینه‌هایی که اشاره کردید و آشنایی با روش‌های متناسب با این برنامه، برنامه خاصی دارید؟

من فکر می‌کنم مهم‌ترین رکن در برنامه‌های درسی و تحولات آن‌ها معلمان هستند؛ حتی معلم بیشتر از برنامه اهمیت دارد. چه بسا برنامه‌ای خوب طراحی شود و معلم نتواند آن را اجرا کند، یا برعکس، فقط برنامه‌ای معمولی داشته باشیم و معلم بتواند آن را به بهترین شکل ارائه کند. باید سرمایه‌گذاری زیادی در این زمینه شود و کلاس‌های ضمن خدمت، دوره‌های مفید و کارآمد برای معلمان برگزار شود.

تا جایی که به وظایف و حوزه‌ها مربوط می‌شود - چرا که ما دفتر تولید برنامه هستیم نه اجرا - در حال تولید کتاب راهنمای معلم هستیم و امیدواریم مدارس و مناطق آن را تقاضا کنند. گاهی کتاب‌های معلمان در انبار می‌ماند و تقاضایی برایشان نیست. خوب است معلمان عزیز این کتاب را مطالعه کنند.

البته ما در حال طراحی و تولید سایر اجزای بسته آموزشی مثل فیلم، نرم‌افزار، نقشه و... هم هستیم، اما ممکن است تولید آن‌ها طول بکشد. ما در گذشته هم معلمانی داشتیم که خودشان بخشی از عناصر بسته آموزشی را تولید می‌کردند. مثلاً معلم با توجه به کتاب، چند نقشه دیواری، کره جغرافیایی، اسلاید تاریخی و... تهیه می‌کرد. حتی خیلی از معلمان با دوربین یا موبایل از مکان‌های متفاوت عکس می‌گیرند و در موقع تدریس استفاده می‌کنند یا حتی مدل‌ها و ماکت‌های زمین‌شناسی و جغرافیایی تولید می‌کنند. من فکر می‌کنم در مدرسه حداقل قفسه‌ای به درس مطالعات اجتماعی اختصاص داده شود و معلم این موضوع را بداند که اگر این وسایل را تولید کند، می‌تواند تا چند سال از آن‌ها استفاده کند. بنابراین، معلمان هم باید برای تولید بسته

در گذشته، دروس تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی بیشتر جنبه انتقال اطلاعات داشت، در حالی که ارزش‌ها و نگرش‌ها یا به تعبیر برنامه درسی ملی، عناصری مورد غفلت قرار می‌گرفت، مانند ایمان، اخلاق، علم، عمل و تفکر

آموزشی دست به کار شوند؛ ضمن اینکه ما هم در حال طراحی و تولید نرم‌افزارهای متناسب با موضوعات درسی هستیم.

پس معلمان منتظر بسته‌های آموزشی هم باشند؟

بعضی از اجزای بسته آموزشی بله، مثلاً کتاب معلم حتماً آماده می‌شود. ما در پایان کتاب درسی هم کاربرگ‌هایی را برای فعالیت در کلاس طراحی کرده‌ایم و این تا حدی ما را از کتاب‌های تست و تمرین بی‌نیاز می‌کند. کسانی که آمادگی دارند می‌توانند کتابی هم برای ارزشیابی تولید کنند و نمونه سؤالات خوب و مبتنی بر اهداف را به دست معلمان برسانند.

معلمان در روش‌های تدریس خود باید به چه نکات دیگری توجه کنند؟

نخست آنکه باید در محیط‌های یادگیری تنوع ایجاد کنند. با توجه به اینکه در برنامه درسی ملی حدود ۱۰۰ ساعت رسمی خارج از

ما از تلفیقی که حوزه‌ها را کاملاً در هم مستحیل کند، استفاده نکرده‌ایم، بلکه کوشیده‌ایم یک حوزه موضوعی غالب باشد و در عین حال پیوندهایی هم با حوزه‌های موضوعی دیگر داشته باشد

کلاس برای کل دروس پیش‌بینی شده‌است، معلمان مطالعات اجتماعی دانش‌آموز را سه یا چهار بار در سال برای درس مطالعات اجتماعی، بیرون از کلاس و مدرسه ببرند. مثلاً بازدید از موزه، منطقه جغرافیایی، سد، مؤسسات و نهادهای اجتماعی مانند بیمه، سازمان آب، شهرداری، انجمن شهر و روستا، آثار و ابنیه تاریخی. این کار در یادگیری دانش‌آموزان بسیار مؤثر خواهد بود.

همچنین، دبیران می‌توانند صاحب‌نظران را به کلاس دعوت کنند. مثلاً در بحث تولید توزیع و مصرف از یک تولیدکننده دعوت کنند تا راجع به شغلش توضیح دهد؛ ولو در مدت زمان کوتاه. این کار به یادگیری و کاربردی شدن موضوع درس کمک می‌کند. معلمان می‌توانند گاهی کلاس را در کتابخانه یا حیاط مدرسه یا نمازخانه تشکیل دهند و به محیط‌های یادگیری تنوع ببخشند.

ضمناً معلمان فعالیت‌های کتاب را برای آخر درس باقی نگذارند. گاهی مشاهده می‌شود آن‌ها فکر می‌کنند ابتدا باید درس دهند و بعد دانش‌آموزان فعالیت‌ها را انجام دهند. یعنی بین تدریس و فعالیت تفکیک قائل می‌شوند. ما امروزه در روش‌های نوین تدریس می‌خواهیم که بچه‌ها خودشان به مطالب برسند. آنچه که خود دانش‌آموز به آن دست پیدا می‌کند ارزشمند و نتیجه یادگیری عمقی است. معلم وظیفه دارد، تجربه‌های یادگیری یاددهی را بیافریند تا دانش‌آموز خود به موضوع برسد. پس فعالیت‌ها باید در حین تدریس انجام شود و نه پس از خاتمه درس.

ارزشیابی از کتاب چگونه خواهد بود؟

ابتدا باید بگویم که معلمان باید هراس از ارزشیابی را دور بیندازند. ما پیشنهاد کرده‌ایم که ۱۲ نمره ارزشیابی مستمر و ۸ نمره ارزشیابی پایانی پیش‌بینی شود. ممکن است این پیشنهاد پذیرفته شود و اگر هم پذیرفته نشد، حداقل ده نمره ارزشیابی مستمر و ده نمره ارزشیابی پایانی خواهد بود.

توصیه من به معلمان عزیز این است که ارزشیابی مستمر کتبی نباشد. ارزشیابی

معلمان می‌توانند در طول سال

چند جلسه برای خانواده‌ها
ترتیب و اهداف تربیتی کتاب
را توضیح دهند و از آن‌ها
بخواهند در خانه هم بر این
موارد نظارت داشته باشند

باشد. و کتاب‌هایی را که در این زمینه وجود دارند مطالعه کرده باشد یا دربارهٔ جغرافیا مثلاً پایگاه اینترنتی جغرافیایی یا برنامه‌ها و سمینارهای حوزهٔ جغرافیا را شناسایی کرده باشد. نباید به همان معلومات و کتاب‌هایی که سال‌ها پیش خوانده است بسنده کند.

ویژگی‌های دیگر معلم مطالعات اجتماعی چیست؟

معلم مطالعات اجتماعی باید نقش الگویی داشته باشد. اگر معلمی نسبت به حفظ محیط زیست حس و علاقه نداشته باشد، نمی‌تواند آن را به دانش‌آموز انتقال دهد. یا اگر قانون‌مداری و عدالت در رفتارش نمود نداشته باشد، نمی‌تواند در تدریس این موضوعات موفق باشد. معلم مطالعات اجتماعی کارش سخت‌تر است، چرا که دانش‌آموزان باید بسیاری از مضمون‌های تربیتی و اجتماعی را در خود معلم احساس و مشاهده کنند تا آن ارزش‌ها و نگرش‌ها در آن‌ها هم درونی شود.

برای معلمان مطالعات اجتماعی چه توصیه‌ای دارید تا کارشان را بهتر و راحت‌تر انجام دهند؟

۱. اصولاً مدتی طول می‌کشد که برنامهٔ جدید برای معلمان جا بیفتد. اما نگران نباشند، با مطالعهٔ راهنمای معلم و دسترسی به پایگاه اینترنتی نکات لازم را مطالعه کنند.

۲. بهتر است معلمان، مشارکت خانواده‌ها را جلب کنند و از آن‌ها کمک بگیرند. البته منظور این نیست که تکالیف خارج از توان دانش‌آموزان تعیین کنیم، به طوری که خانواده مجبور به انجام آن شود. ما انتظار نداریم والدین روزنامه دیواری درست کنند یا تحقیق کنند، ولی می‌توانیم خانواده‌ها را در جهت‌های تربیتی و پرورش مهارت‌ها و درونی‌سازی ارزش‌ها همگام کنیم. معلمان می‌توانند در طول سال چند جلسه برای خانواده‌ها ترتیب و اهداف تربیتی کتاب را توضیح دهند و از آن‌ها بخواهند در خانه هم بر این موارد نظارت داشته باشند.

مستمر یعنی شرکت بچه‌ها در بحث و گفت‌وگو، تهیهٔ روزنامه دیواری، ارائهٔ تحقیق، نوشتن گزارش و... بنابراین معلمان باید برای تمام این کارها امتیازاتی در نظر بگیرند و در ارزشیابی مستمر لحاظ کنند. حتی پیشنهاد می‌کنیم برای نمرهٔ مستمر، خانواده را هم مشارکت دهند. مثلاً درباره بحث صرفه‌جویی معلم می‌تواند از خانواده بپرسد که آیا در نگرش دانش‌آموز تغییری به وجود آمده است یا نه. معلم می‌تواند با توجه به جوابی که خانواده می‌دهد، نمره‌ای برای دانش‌آموز منظور کند. بنابراین در سنجش، در وهلهٔ نخست، معلمان به ارزشیابی مستمر بها دهند و امتحانات را به آزمون‌های هراس‌آور برای دانش‌آموزان تبدیل نکنند.

دوم اینکه در ارزشیابی کتبی و پایانی حتماً اهداف مهم کتاب را در نظر بگیرند و از طرح سؤالات حاشیه‌ای و پراکنده پرهیز کنند. اصول آزمون را رعایت کنند و در سطح و نوع سؤالات تنوع ایجاد کنند. اگر فعالیت‌ها در حین تدریس به خوبی انجام گیرد و این اصول حفظ شود، مطمئناً دانش‌آموزان از پس ده نمرهٔ ارزشیابی کتبی پایانی هم بر می‌آیند.

به هر حال، ما در مقدمهٔ کتاب هم یادآور شده‌ایم که چون این کتاب رویکرد اجتماعی و تربیتی دارد هیچ دانش‌آموزی نباید از این درس سرخورده شود. معلم باید تمام توانش را به کار ببرد و به دانش‌آموزان در رفع ضعف‌هایشان کمک کند نه اینکه تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی به باری بر دوش دانش‌آموز تبدیل شود. ما می‌خواهیم دانش‌آموزان خاطرهٔ خوشی از این درس داشته باشند. خوشبختانه وقتی کتاب با زندگی دانش‌آموزان پیوند می‌خورد، از آن استقبال می‌کنند. ما نباید این شیرینی را با امتحانات نامناسب تلخ کنیم.

معلمان برای توانمند کردن خود چه کاری می‌توانند انجام دهند؟ خصوصاً اگر کتاب معلم دیر به دستشان برسد

یا دوره‌ها دیر برگزار شود.

یکی از راه‌ها استفاده از پایگاه اینترنتی گروه مطالعات اجتماعی دفتر تألیف کتاب‌های درسی است. به هر حال، کتاب درسی و راهنمای روی تارنمای ما گذاشته می‌شود. معلمی که پویاست، خودش این موضوع را دنبال می‌کند.

دیگر اینکه برخی از معلمان ما گمان می‌کنند اگر چیزی را بپرسند خود را در معرض این اتهام قرار می‌دهند که بلد نیستند. در حالی که معلم خوب کسی است که برای بهبود روش‌های آموزشی خود از تجربهٔ معلمان کارآمد و برجسته و موفق استفاده می‌کند و پرسیدن را برای خود بد نمی‌داند.

سوم اینکه معلم مطالعات اجتماعی باید به روز باشد و خود را از نظر سواد علمی به روز کند. مثلاً در حوزهٔ تاریخ ایران باستان نباید سطح سوادش در حد کتاب درسی باشد، بلکه باید اطلاعات بیشتری داشته

نشانی پایگاه اینترنتی

گروه درسی مطالعات اجتماعی
دفتر تألیف کتاب‌های درسی:

<http://socialstudies-dept.talif.sch.ir>

تغییر و تحول کتاب درسی عربی

عادل اشکبوس

کارشناس مسئول گروه درسی عربی دفتر تألیف کتاب‌های درسی

کتاب جدیدالتألیف درسی عربی سال اول متوسطه در مهر ۹۲ وارد مدارس دوره اول متوسطه خواهد شد. این کتاب، پس از گذشت ۱۵ سال، کاملاً تغییر کرده است. رویکرد جدید راهنمای برنامه درسی عربی «پرورش مهارت‌های زبانی به‌منظور فهم متن» است. آشنایی با زبان عربی و مشخصاً مهارت‌های چهارگانه زبانی در این حوزه به‌میزانی است که دانش‌آموز را در درک معنای آیات قرآن کریم، کلام معصومان و متون دینی و فرهنگ اسلامی کمک کند و در تقویت زبان فارسی او مؤثر باشد. اما در این کتاب به مکالمه نیز پرداخته شده است. شیوه رسیدن به این رویکرد، متن محوری است. به این منظور، ابتدا واژگان پرکاربرد زبان عربی استخراج شدند. سپس عبارات و متونی برگزیده شدند که علاوه بر داشتن بار ارزشی و پیام فرهنگی، واژگان پرسامد نیز دارند. کتاب عربی پایه اول دوره اول متوسطه در چهار فصل و بیست درس کوتاه تنظیم شده است. حجم هر درس سه یا چهار صفحه است و قابلیت تدریس در یک جلسه متعارف آموزشی را دارد. در هر درس آموخته‌های پیشین دانش‌آموز بازآموزی می‌شود تا آموزش‌ها ملکه ذهن شوند.

این کتاب در جلسات گروه‌های آموزشی تهران و شهرستان‌های کشور، بارها بررسی و پس از اجرای اعتباربخشی رسمی بازنگاری شد.

گروه تألیف کتاب درسی عربی شورایی نه نفره است که اعضای آن را استادان و دبیران درس عربی سه سال دوره اول متوسطه تشکیل می‌دهند. این کتاب پس از تدوین راهنمای برنامه درسی نوشته شد. تألیف راهنمای برنامه درسی عربی مدت پنج سال به طول انجامید و در آن جدول وسعت و توالی هر شش کتاب دوره جدید متوسطه تدوین شد. کتاب اول آغازگر راهی است که ادامه آن در پایه‌های بعد به‌صورتی هدفمند تبیین شده است.

کتاب دو نیمه دارد: نیمه اول عبارت محور و نیمه دوم متن محور است. در نیمه اول از امثال و حکم زبان عربی استفاده شده است، زیرا دانش‌آموز در ابتدای سال، در آغاز راه است، هنوز با ساختار زبان آشنا نیست و ذخیره واژگانی ندارد. به‌تدریج که با ساختار زبان آشنا شد، به نیمه دوم کتاب می‌رسد که در آن آموزش مکالمه صورت می‌گیرد. علاوه بر مکالمه، داستان و ابتهامات نیز زینت‌بخش کتاب شده‌اند.

کتاب راهنمای معلم این درس نیز هم‌زمان با تألیف کتاب درسی آماده شده است. راهنمای بارمبندی امتحانات در این کتاب درج شده است. تهیه بقیه اجزای بسته آموزشی از قبیل فیلم، نرم‌افزار و پوستر نیز در دستور کار قرار دارد. گروه درسی عربی در نظر دارد به اداره سنجش پیشنهاد دهد امتحان عربی پایه اول متوسطه جدید، در خرداد ۹۳ به‌صورت کشوری برگزار شود تا سبک ارزشیابی در کشور هماهنگ باشد.

نشانی پایگاه اینترنتی گروه درسی عربی دفتر تألیف کتاب‌های درسی:

<http://arabic-dept.talif.sch.ir>

آموزش قرآن در جست‌وجوی چیست؟

مسعود وکیل

رئیس گروه درسی قرآن و معارف دفتر تألیف کتاب‌های درسی

مانند شنیدن قرائت زیبای قرآن و علاقه به خواندن قرآن با صوت زیبا و آهنگین، آشنایی با مفهوم و مضمون پیام‌های قرآنی و ارتباط آن‌ها با زندگی، حفظ برخی از سوره‌ها، آیات و پیام‌های زیبای قرآن، آشنایی با برخی از داستان‌ها و نکات جالب قرآنی، انجام فعالیت‌های جذاب و متنوع به‌منظور تقویت علاقه به قرآن کریم و یادگیری آن، خواندن روزانه و مستمر قرآن، همه با هم بنای محکم و زیبای آموزش قرآن را می‌سازند.

دانش‌آموزان در درس قرآن، سال اول متوسطه را با چه توانایی‌هایی آغاز می‌کنند؟

تلاش می‌شود که محتوا و برنامه آموزش قرآن در همه پایه‌های تحصیلی از جامعیت برخوردار باشد، یعنی به همه مهارت‌های اصلی و سایر امور ضروری توجه کند، اما در هر دوره یا پایه تحصیلی، برخی از این اجزا اهمیت و محوریت بیشتری دارند. این محور در دوره ابتدایی، مهارت توانایی خواندن قرآن است؛ هر چند که به سایر مهارت‌های اصلی نیز در حد لازم توجه شده است.

از این رو انتظار می‌رود، دانش‌آموزان در ورود به سال اول متوسطه، حداقل در خواندن آرام و شمرده قرآن کریم از توانایی لازم برخوردار باشند. اگر عموم دانش‌آموزان این توانایی را داشته باشند، شما در آموزش این درس با مشکل خاصی روبه‌رو نمی‌شوید. می‌توانید در یکی دو جلسه اول یا ارزشیابی ورودی، میزان توانایی دانش‌آموزان کلاس را در خواندن قرآن کریم بسنجید. اگر این توانایی در حد قابل قبول نباشد، باید در زمان آموزش قرائت قرآن به نکات و روش‌های حل مشکلات روخوانی و چگونگی تقویت مهارت خواندن قرآن بیشتر توجه کنید. این نکات و روش‌ها در کتاب مبانی و روش آموزش قرآن در دوره ابتدایی (کد ۶۰۱۱) و نیز کتاب مبانی و روش آموزش قرآن در دوره راهنمایی (کد ۱۰۰۸/۱) آمده است. با مراجعه به این دو کتاب و استفاده از توضیحات مربوط به این بخش، می‌توان در چند جلسه دانش‌آموزان را به سطح قابل قبولی در مهارت خواندن قرآن رساند.

از صدر اسلام تاکنون در میان مسلمانان، توانایی خواندن و فهمیدن قرآن کریم از مهم‌ترین اهداف تعلیم و تربیت بوده است. در کشور ما نیز به اقتضای جایگاه خاص دین اسلام در فرهنگ مردم و جایگاه ویژه قرآن در دین اسلام، آموزش قرآن به‌طور خاص مورد توجه است و مردم از نظام تعلیم و تربیت انتظار دارند با ایجاد شرایط مساعد، زمینه لازم را برای تحقق اهداف مقدس این درس فراهم آورد. در آموزش و پرورش، درس آموزش قرآن درصداست به تدریج دانش‌آموزان را به مهارت‌های پایه و اصلی در استفاده از قرآن کریم برساند. اهم این مهارت‌ها به اختصار عبارت‌اند از:

۱. توانایی خواندن قرآن کریم
 ۲. توانایی درک معنای عبارات و آیات قرآن کریم
 ۳. آشنایی با روش‌ها و مراتب ساده و اولیه تدریس آیات قرآن کریم
- این سه مهارت اصلی باید به انس با قرآن کریم منجر شوند. ضروری‌ترین بخش انس با قرآن، خواندن روزانه و مستمر آیاتی از آن است که باید همراه با سه مهارت اصلی فوق صورت گیرد. هر چند این سه مهارت، پایه و سه رکن اصلی بهره‌گیری از قرآن کریم است، اما انس با قرآن از چنان اهمیت و نقشی برخوردار است که اگر محقق شود، نقص‌های احتمالی دیگر را به تدریج و به‌طور طبیعی برطرف می‌کند. از این رو باید دستیابی دانش‌آموزان به انس با قرآن کریم از ابتدای آموزش قرآن تا پایان دوره متوسطه، هم در برنامه آموزشی از جایگاه خاصی برخوردار باشد و هم در فرایند آموزش وجهه همت اصلی معلمان عزیز قرار گیرد.

بدیهی است، سه مهارت اصلی آموزش قرآن و انس با قرآن کریم مانند اسکلت و ارکان اصلی هر بنا هستند. هر چند ایستادگی یک بنا بر ارکان اصلی آن استوار است، اما تا این ارکان با سایر اجزای ضروری ساختمان کامل و پوشانده نشود، آن ساختمان برای سکونت و زندگی قابلیت لازم را نخواهد داشت.

از این رو، در آموزش قرآن، متناسب با هر پایه تحصیلی، اموری

خوشبختانه با توجه به گزارش‌های دریافتی، با تردیدها و ارزیابی‌های به عمل آمده و به دنبال تلاش‌های آموزگاران دوره ابتدایی در آموزش قرآن، دانش‌آموزان نسبت به گذشته به توانایی‌های بیشتری در این زمینه دست یافته‌اند.

ساختار و محتوای کلی کتاب آموزش قرآن سال اول متوسطه

کتاب ۱۲ درس دارد. هر درس شامل دو بخش اصلی آموزش قرائت و مفاهیم (درک معنای) قرآن و نیز یک بخش تکمیلی شناخت قرآن است که باید در دو جلسه (چهار ساعت آموزشی) یعنی در دو هفته تدریس، تمرین و ارزشیابی شود. در جلسه اول هر درس، دو صفحه قرآن برای تمرین قرائت در کلاس و تعدادی از عبارات و آیات همین دو صفحه برای آموزش مفاهیم در نظر گرفته شده است و برای جلسه دوم، یک صفحه قرآن و فرازی از آیات ساده همان صفحه برای آموزش مفاهیم و نیز بخشی به عنوان شناخت قرآن طرح‌ریزی شده است.

برای سال اول متوسطه از ابتدای سوره یونس تا پایان سوره مؤمنون، یعنی کمی بیش از هفت جزء قرآن کریم، انتخاب شده است. برخی از صفحات قرآنی این هفت جزء در کلاس خوانده می‌شوند و برخی نیز به عنوان تکلیف «انس با قرآن در خانه» برای قرائت روزانه دانش‌آموزان در نظر گرفته شده‌اند. ضمناً کل صفحات قرآن کریم همراه با قرائت دو قاری ممتاز - مرحوم استاد منشاوی و استاد پرهیز کار - در قالب یک لوح فشرده، همراه با کتاب درسی، به دانش‌آموزان ارائه می‌شود تا در کلاس و خانه از آن استفاده کنند.

قابل ذکر است، علاوه بر بخش‌های مذکور، تلفظ صحیح حروف خاص عربی به روشی بسیار ساده و عملی، از اهداف آموزش قرائت است که در کنار تقویت روان‌خوانی و زیباخوانی قرآن کریم تدریس و تمرین می‌شود.

روش کلی تدریس بخش‌های هر درس

آموزش قرائت

۱. **پیش‌خوانی آیات:** دانش‌آموزان در گروه‌های دو یا سه نفری، آیات هر جلسه را ابتدا به آرامی برای یکدیگر می‌خوانند. در حین انجام این فعالیت، معلم میان آنان حرکت می‌کند و ضمن نظارت بر خواندن آن‌ها، برخی پرسش‌هایشان را به کوتاهی پاسخ می‌دهد. برای این فعالیت حدود پنج دقیقه وقت اختصاص می‌دهیم.

۲. **رفع اشکالات:** پس از فعالیت پیش‌خوانی، در صورتی که معلم تشخیص دهد برخی اشکالات دانش‌آموزان در خواندن قرآن مهم و عمومی‌تر است، آن‌ها را روی تخته می‌نویسد و برای کل کلاس توضیح می‌دهد.

۳. **استماع قرائت آیات:** قرائت آیات درس از روی لوح فشرده یا نوار صوتی پخش می‌شود و دانش‌آموزان همراه آن زمزمه می‌کنند. در این قسمت، معلم با استفاده از قرائت پخش شده، توجه دانش‌آموزان

را به تلفظ صحیح حرف مورد نظر در هر درس جلب و به اختصار آن را تمرین می‌کند.

۴. **فردخوانی دانش‌آموزان:** پس از استماع، تعدادی از دانش‌آموزان آیات درس را برای کلاس می‌خوانند. بهتر است تعداد بیشتری از دانش‌آموزان و هر کدام حدود یک سطر از آیات را بخوانند. دانش‌آموزان را تشویق کنید تا حد امکان شبیه قرائت پخش شده بخوانند. به این ترتیب، نیمی از وقت هر جلسه (حدود ۴۰ دقیقه) به تدریس و تمرین قرائت آیات درس اختصاص می‌یابد.

آموزش مفاهیم (درک معنا)

۱. **انجام فعالیت‌ها توسط دانش‌آموزان:** ابتدا خود دانش‌آموزان، در گروه‌های دو یا سه نفری، فعالیت‌های هر بخش را مطابق آنچه در کتاب آمده است، در کلاس انجام می‌دهند.

۲. **خواندن برای کلاس و تصحیح:** پس از انجام هر فعالیت توسط گروه‌های دانش‌آموزان و قبل از انجام فعالیت بعدی، هر دانش‌آموز همان فعالیت را به صورت فردی برای کلاس می‌خواند تا تمرین و تصحیح شود. نیم دیگری از وقت هر جلسه (حدود ۴۰ دقیقه) به تدریس و تمرین بخش مفاهیم همان جلسه اختصاص می‌یابد.

تذکر مهم: توانایی درک معنای عبارات قرآنی از ترجمه تحت‌اللفظی (کلمه به کلمه) توسط خود دانش‌آموزان آغاز می‌شود. دبیران محترم ضمن پرهیز کامل از دیکته کردن ترجمه به دانش‌آموزان، باید بر ترجمه تحت‌اللفظی تأکید کنند و بر ترجمه روان نیز اصرار نورزند. بدیهی است ترجمه تحت‌اللفظی، در صورت صحیح بودن، مورد قبول است و دانش‌آموزان با توجه به توانایی‌های فردی خود، به تدریج به ترجمه روان و معمولی دست می‌یابند. به این ترتیب، اولین و مهم‌ترین گام اساسی در کسب توانایی فهم معنای آیات قرآن برداشته می‌شود.

ارزشیابی

پس از تمرین و تدریس مطالب هر جلسه، دانش‌آموزان را به انجام تکالیف انس با قرآن در خانه تشویق و ترغیب می‌کنیم. در آغاز جلسه بعد، ضمن بررسی این تکالیف، هر دو بخش قرائت و مفاهیم جلسه قبل پرسش و ارزشیابی می‌شود.

علاوه بر ارزشیابی‌های مستمر که در هر جلسه به عمل می‌آید، مطابق آیین‌نامه‌های مربوط، در طول سال در دو نوبت از همه دروس و از جمله درس قرآن ارزشیابی پایانی به عمل می‌آید. در هر دو نوبت، نیمی از نمره به قرائت (شفاهی) و نیم دیگر به مفاهیم (کتبی) اختصاص می‌یابد.

دبیران محترم می‌توانند ضمن دیدن فیلم آموزشی و نیز با مراجعه به کتاب راهنمای معلم مربوط و همچنین تماس با گروه قرآن دفتر تألیف کتاب‌های درسی، سوالات و پیشنهادهای خود را با کارشناسان این گروه در میان بگذارند.

برنامه
درسی مصوب
پیش‌بینی شده
در سال تحصیلی
۱۳۹۲

گزارش نشست گروه زبان و ادب فارسی

با سرگروه‌های شهر و شهرستان‌های مناطق تهران

سمانه نادری دلپاک

در پی تغییرات و دگرگونی‌هایی که در سازمان‌دهی محتوای کتاب‌های درسی از سال‌های گذشته آغاز شده بود، ۱۴ اردیبهشت ۹۲ در نشستی با سرگروه‌های درسی زبان و ادب فارسی شهر و مناطق شهرستان‌های استان تهران تغییرات مزبور مطرح شد تا مشکلات احتمالی بررسی شود. از جمله موضوعات این نشست لزوم پرورش مهارت‌های خوانداری و نوشتاری زبان فارسی، میزان و چگونگی تغییرات محتوای کتاب‌های درسی، و سیاست‌های برنامه‌ریزی و آموزشی را می‌توان نام برد. این نشست با حضور آقای دکتر فریدون اکبری شلدره، رئیس گروه زبان و ادب فارسی دفتر تألیف کتاب‌های درسی، آقای کوروش امیری‌نیا، معاون دوره متوسطه دفتر تألیف، آقای دکتر حسین قاسم‌پور مقدم، عضو هیئت علمی گروه زبان و ادب فارسی دفتر تألیف و خانم دکتر معصومه نجفی، کارشناس گروه زبان و ادب فارسی دفتر تألیف، آقای علیرضا چنگیزی و خانم سلطانی، دبیران مجرب، در جمع سرگروه‌های مناطق نوزده‌گانه شهر تهران و معلمان زبان و ادب فارسی برگزار شد.

لزوم برپایی نشست و موضوعات مطرح شده

در ادامه تغییرات و دگرگونی‌هایی که در سازمان‌دهی محتوای کتاب‌های درسی از سال‌های گذشته آغاز شده بود، امسال کتاب سال سوم دبستان و پایه اول متوسطه را پیش‌رو داریم. قصد ما این بود که پیش از تعطیلی مدارس و پراکندگی معلمان نشستی با هم داشته باشیم و بخشی از برنامه خود را به دوستان و همکاران اطلاع دهیم. اشاعه برنامه پیش از تعطیلی مدارس در سال تحصیلی جاری و اطلاع‌رسانی به همکاران در این زمینه سبب می‌شود اندکی از هراس‌ها و نگرانی‌های ذهنی همکاران کاهش یابد. در این نشست شما را با ساختار برنامه درسی، چگونگی و میزان تغییرات درس ادبیات فارسی در دوره اول متوسطه آشنا خواهیم کرد. همچنین شرح خواهیم داد که برنامه درسی فارسی در سال‌های دوم و سوم چه تغییراتی خواهد داشت. گام اول ما در این نشست، تداوم و تمرکز و هم‌نوایی با افرادی است که اکنون در این نشست حضور دارند و افراد جدیدی که به این جمع خواهند

پیوست. از جمله موضوعاتی که مطرح خواهیم ساخت زمان‌بندی و ساعت درس معلمان، و آموزش نیروی انسانی در دوره متوسطه است. مقصود از مهارت‌های خوانداری، عناصر و سازه‌های مهارت‌های گفتاری و شفاهی زبان است و اینکه در آموزش زبان فارسی تاکنون چقدر به‌عنوان معلم به ریزمهارت‌های خواندن مثل درنگ، تکیه و لحن توجه کرده‌ایم. در مجموع قرار است که برای زبان فارسی در دو قلمرو مهارت‌های خوانداری و مهارت‌های نوشتاری برنامه‌ریزی کنیم و آموزش را پیش ببریم. کتاب بر مبنای این دو بنیان سازمان‌دهی می‌شود، اما نه در دو جلد جداگانه. این دو قلمرو در تألیف همزاد و همراه با هم در یک کتاب ارائه می‌شوند. البته اگر می‌توانستیم دو جلد کتاب ارائه بدهیم بهتر بود، اما فعلاً نگاه ما تلفیق این دو قلمرو در یک جلد است. سپس سرگروه‌های مناطق به نکاتی اشاره کردند:

دکتر اکبری شلدره:

اولین بار در کشور در هم‌آورد

مهارت‌های خوانداری، سبزی در خواندار زبان فارسی بین دانش‌آموزان روی داد که دانش‌آموزان با تمام اشکال و کمال زیبایی، در قلمرو آوایی زبان در برابر جمع روخوانی می‌کردند. اما همین بچه‌ها لغزش‌های بدی داشتند که برخاسته از عملکرد معلمان بود. پیشنهاد خوبی است که در همه مناطق با همکاری شما هم‌آوردی‌هایی برگزار شود که مخاطبشان معلمان باشند. هم‌آورد خواندن در فارسی دوره‌های اول و دوم متوسطه که در آن بیاموزیم، متن را می‌شود با آهنگ زیباتری خواند و زیبایی زبانی را حس کرد.

سیدحسین التجاء

(منطقه ۳):

خوب است هم‌آوردی‌هایی برای همکاران و معلمان ادبیات برگزار شود و برای بهتر کار کردن و ایجاد انگیزه در همکاران اقداماتی ترتیب داده شود.

پروورش مهارت‌های خوانداری

مهارت‌های خوانداری از دو واژه مهارت و خوانداری (خواند+ار) (ی) تشکیل شده است. در اینجا مهارت جمع بسته شده است و نکته اینجاست که مهارت فقط در روخوانی نیست. روخوانی یکی از کارکردهای ما در خواندن است.

هدف در پروراندن مهارت‌های خوانداری گشودن دریچه‌های چشم، روح و حس و حال است. حضرت علی (ع) می‌فرماید: «چشم‌ها پیشاهنگان عقل و خردند». نباید به آسانی از کنار این حرف گذشت. این گزینه‌گویی‌ها به قدر کتاب‌ها می‌آرزد. در کتاب «کشف‌المحجوب» من به این کلام رسیدم که به واقع ترجمه‌ای از کلام حضرت علی (ع) است و می‌گوید: «خداوند انسان را آفریده و در او پنج در تعبیه کرده است: در دیدن، در شنیدن، در چشیدن، در بوییدن، در پسودن، و این پنج، سپهسالاران عقل و علم‌اند.»

می‌خواهیم در آموزش زبان فارسی از این دریچه‌ها بهره بگیریم.

مگر خواندن نخستین دریچه خوب دیدن نیست؟ خوانش پیوسته است با گام‌هایی پیش از دیدن. دیدن دریچه خوب گوش دادن است. خوب گوش دادن دریچه‌ای است برای فعال‌سازی ذهن و زبان. در هم‌آورد زبان‌آموزی یکی از کارهای ما همین است: «تربیت مهارت خوب گوش کردن» که بعدها بتواند ما را به خوانش و ادراک خوانداری برساند.

چه میزان ما در آموزش زبان این دریچه‌ها را به بازی می‌گیریم؟ چقدر این دریچه‌ها گشوده‌اند؟ گشودن دریچه‌های گوش و چشم دانش‌آموزان با تلنگرهای من و شما امکان‌پذیر است. وقتی شما کسی را به آهنگ و آیین آموزش می‌دهید، سبب بیداری حس خفته دانش‌آموز خواهید شد. اگر یک بیت شعر به‌درستی خوانده شود، هر فارسی‌زبان زبان‌فهمی را به درنگ وامی‌دارد. اما اگر فراز و فرودهای زبانی رعایت نشود، ارج و شکوه زبانی از بین می‌رود. علما بر این باور بودند که زبان فارسی برای خودش موسیقی، وزن و آهنگ دارد. ایرانیان تواناترین سخنوران بودند، امروز چه بر سر زبان ما آمده است؟

اهداف آموزشی در پرورش فن بیان دانش‌آموزان

ما چقدر در سخنوری به پرورش فن بیان دانش‌آموزان توجه داریم؟ چقدر به آن‌ها فرصت گفتن می‌دهیم؟ بخشی از تمرین‌ها و فعالیت‌های کتاب به‌طور آگاهانه به قصد پرورش فن بیان طراحی شده است، در حالی که معلمان آن را به املا تبدیل و دانش‌آموز را وامی‌دارند بنویسد. وقتی آگاهانه کتاب را در برنامه‌ریزی، دوکفه‌ای می‌بینیم، کفه مهارت‌های خوانداری پهنه ورزش‌های کلامی است؛ یعنی بگو، بشنو و ببین. قلمرو دیگر، پهنه مهارت‌های نوشتاری است. هر چه می‌خواهد دل تنگت بنویس. این سامانه‌ها را باید در آموزش با درنگ پیش برد. خواهش من این است که برای سال تحصیلی ۱۳۹۲ که با ما برای اشاعه بهتر برنامه همراه خواهید شد، به این ساختار و سازمان‌دهی توجه کنید. به اهداف آموزشی هر یک از عناصر سازه‌ای در برنامه با درنگ نگاه کنید. اگر این‌گونه طراحی شده، حتماً قصدی در آن بوده است. گاهی ما به تجربیات بدی برمی‌خوریم که البته تلنگری بر ماست. چند سال پیش که کتاب راهنمایی تازه درآمده بود، از یک کلاس بازدید داشتیم که بی‌توجهی به ساختار سازه‌ای کتاب در آن آشکار بود. با دیدن کتاب دانش‌آموزان، آهنگ آموزش هر همکار را می‌توان دید. در ردیف اول تمرین‌های نوشتاری، دانش‌آموزان تمام تمرین‌های شماره یک کتاب را لاک گرفته بودند. همین‌طور ردیف دوم تا آخر. این صدا پیداست که از کجا برخاسته است، چون همه کلاس همگون عمل کرده بودند. سؤال اول نوشتاری این بود: «از متن درس واژه‌هایی را که ارزش املائی دارند، بنویس». آن تمرین اگرچه ساده بود اما اجبار بازگشت به درس و نگاه به واژگان املائی و بازخوانی درس را در خود داشت. بازخوانی درس از یک طرف پرورش تشخیص و خوب دیدن است و از طرف دیگر شناخت بافت و ساخت املائی و توجه به جمله‌های به‌کار رفته! چهار تا پنج هدف مهم آموزشی پشت یک تمرین ساده نشسته است. توجه به ساختار کتاب و مجال دادن به مهارت‌های خوانداری و مهارت‌های نوشتاری از بنیادهای فکری ما در برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی محتواست.

دومین دریچه‌ای که باید به سراغ آن رفت، دریچه گوش است. در «مثنوی» می‌خوانیم:

جانور فربه شود از راه نوش

آدمی فربه شود از راه گوش

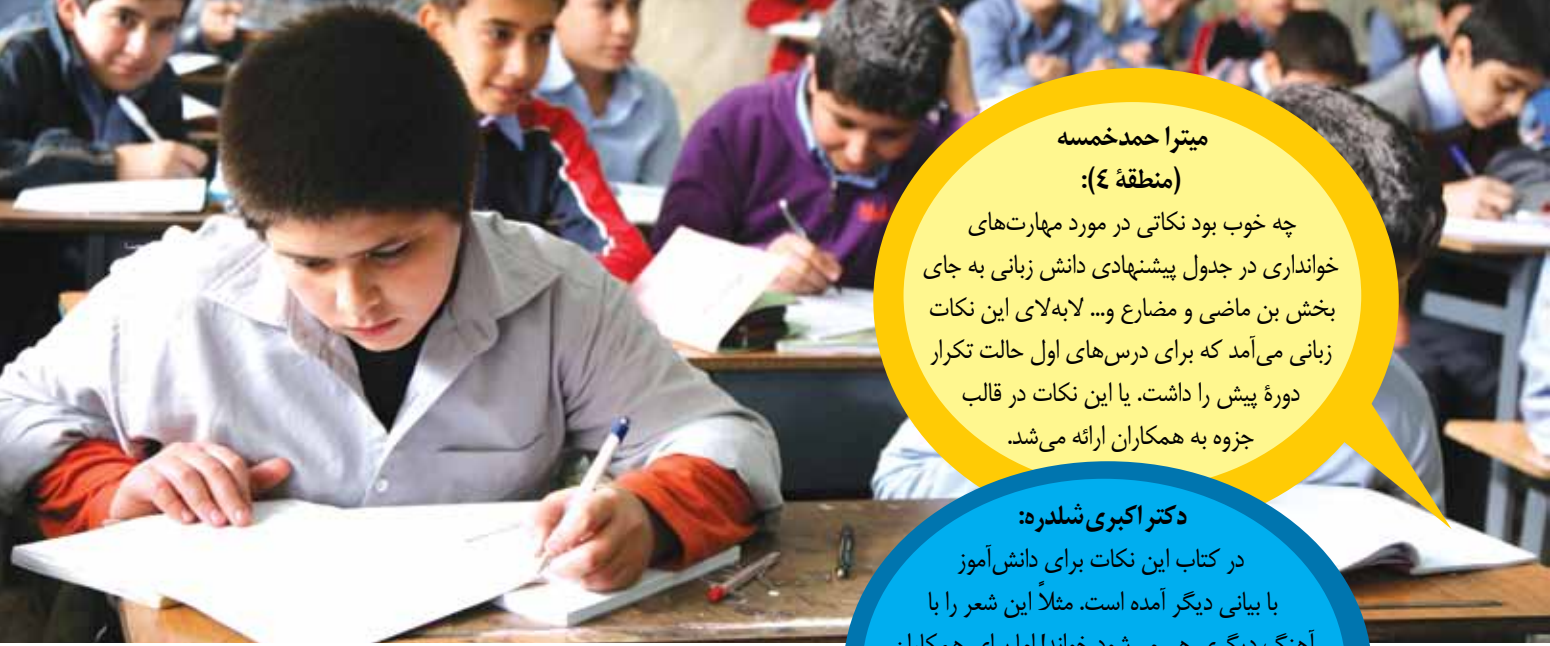
این کار من و شماست. فربه‌سازی ذهن و زبان از دریچه‌های گوش؛ رعایت کردن بافت‌های آوایی زبان در خوانش متن. اگر شما یک درس حماسی را می‌خوانید، آهنگ رفتار شما در خوانش باید به دانش‌آموز بفهماند که این متن لحن حماسی دارد، اما متنی که حس و حال غنایی دارد از آهنگ متفاوتی برخوردار است. در این بخش ما نیاز داریم که آموزش جدیدتری ببینیم و ارائه دهیم؛ آموزش پاره مهارت‌های خوانداری. آموزشی که هیچ‌کس تا امروز از دبستان تا دانشگاه به من و

شما یاد نداده است. ما اولین قدم را در این راه برمی‌داریم و دلیلش هم این است که ما زبان فارسی را در جامعه به‌طور طبیعی و به‌خودی خود فراگرفته‌ایم. اکنون که کار من و شما آموزش است، باید به خودمان کمک کنیم در کشور و در قلمرو مهارت‌های خوانداری، با هدف خوانش متن و برای رسیدن به ادراک درست، هماوردهایی را اجرا کنیم.

سومین دریچه در مهارت‌های خوانداری، «پسودن» است. ما فکر می‌کنیم فقط این دو دیده، چشم‌هایی هستند برای پروراندن ذهن. نه، حواس! این پنج حس، سپهسالاران علم‌اند. این حس را چقدر در آموزش زبان به بازی می‌گیرید؟ من فکر می‌کنم زیباترین حس برای پرورش فکر در انشا، بهره‌گیری از همین حواس است؛ به‌ویژه حس لامسه.

چهارمین حس بویایی است. چقدر به پهنای ذهنی و فکری بچه‌ها تلنگر زده‌اید که نسبت به رنگ و بوی واژگان درنگ کنند؟ این‌ها هر کدام زمینه‌های لطیف و حس‌برانگیزی را در بچه‌ها ایجاد می‌کند. واژه معلم چه رنگی دارد؟ چه بویی دارد؟ واژه دیو چه رنگ و بویی دارد؟ خیلی ساده می‌شود به‌طور قیاسی این کار را انجام داد. چون یکی از راه‌های پرورش ذهن بهره‌گیری از عنصر «قیاس» است. بنابراین یکی از روش‌هایی که در پرورش مهارت‌های خوانداری برای ما دبیران زبان فارسی مفید است، برانگیختن حواس برون و ظاهری است. چون اینان دریچه‌هایی برای توانمندسازی ذهن زبان‌آموزند که من به آن‌ها می‌گویم «رودهای درون‌ریز»؛ رودهایی خروشان که از ستیغ قلعه‌ها سربرمی‌کشند و به سوی دامنه‌ها سرازیر می‌شوند و به ذهن کودک می‌ریزند. وقتی با چشم سر می‌بینید با این حس لمس می‌کنید و می‌توانید برای کلاس توصیف کنید. این یعنی زبان‌گشایی؛ یعنی مجال دادن به خیال، چون خیال شما دارد زایا و پرورده می‌شود. کسی که از حواسش نتواند استفاده کند و نتواند حواسش را بپروراند، نوشتنش هم خشک است. من به این افراد «دبیران خشک‌خامه» می‌گویم.

بسیاری از همکاران ما دریچه‌های ذهنشان بسته است و خوانش خشکی دارند. اول باید دریچه‌هایمان را به سمت دنیای ذهن خودمان بگشاییم و حس لطیف خودمان را به دنیای ذهنمان دعوت کنیم، تا بعد بتوانیم ذهن زبان‌آموز را هم به‌خوبی ورز بدهیم و بپرورانیم. همه این‌ها به این منظور است که در خوانش قدرتمند شود. ما معتقدیم هر واژه در هر زبان و هر ساختی در زبان، روح و عمر دارد. شما همواره دستور درس داده‌اید و گفته‌اید که انواع جمله از دید خبر عبارت‌اند از: خبری، پرسشی، عاطفی و امری. من می‌گویم این هیچ ارزشی ندارد، اگر شما به سراغ پیام‌های عاطفی و حسی این جمله‌ها نروید. ما فقط گفته‌ایم اگر در آخر جمله این علامت را گذاشته باشند، سؤالی می‌شود و... این‌ها پوسته زبان‌اند؛ روح زبان نیستند. کار من و شما گشودن چشم درون به سمت روشنایی است. کار دبیران زبان و ادب فارسی واژه‌آموزی نیست، بلکه انتقال حس و حال زبان است. ما نه در مدرسه و نه در دانشگاه این آموزش‌ها را نداشته‌ایم.

میترا حمدخمسه

(منطقه ۴):

چه خوب بود نکاتی در مورد مهارت‌های خوانداری در جدول پیشنهادی دانش‌زبانی به جای بخش بن ماضی و مضارع و... لابه‌لای این نکات زبانی می‌آمد که برای درس‌های اول حالت تکرار دوره پیش را داشت. یا این نکات در قالب جزوه به همکاران ارائه می‌شد.

دکتر اکبری شلدره:

در کتاب این نکات برای دانش‌آموز با بیانی دیگر آمده است. مثلاً این شعر را با آهنگ دیگری هم می‌شود خواند! اما برای همکاران در راهنمای معلم می‌گوییم که این لحن، لحن روایی است و آهنگ و لحن شعر دیگر تعلیمی است. این آموزش‌ها برای آن است که در کلاس بتواند آن‌ها را به کار بگیرد.

نسرین

فرجیان عباسی (منطقه ۲):

تمرین‌های مرتبط با دانش‌های زبانی در کتاب کم‌رنگ‌اند و بچه‌ها در ورود به دبیرستان دچار مشکل می‌شوند. لطفاً به تمرین‌هایی پیرامون دانش‌های زبانی در راستای حل این مشکل توجه بیشتری شود.

دکتر اکبری شلدره:

در این تغییرات سعی کرده‌ایم چنین کاستی‌هایی را برطرف کنیم. در بخش مهارت‌های نوشتاری، فعالیت‌هایی طبقه‌بندی شده را نوشته‌ایم و به تمرین‌ها اضافه کرده‌ایم.

اعظم تاجیک (منطقه ۱):

بچه‌ها باید از ادبیات لذت ببرند و با توجه به مسئله نمره، همه باید قبول شوند. بنابراین هم معلم باید لذت ببرد هم دانش‌آموز و راهی نداریم جز اینکه تولیدات ادبی دانش‌آموزان را افزایش دهیم: شعر بگویند؛ داستان بنویسند؛ به روزنامه و رسانه مطلب بدهند و... اجازه بدهند معلمان متخصص کار کنند.

دکتر نجفی

تغییرات روش زبان‌آموزی و نکاتی در آموزش زبان فارسی

در اصلاح نکات دستوری کوشیده‌ایم بحث آموزش زبان فارسی از آن پراکندگی به یک نظم برسد. اگر تاریخچه دستورنویسی را مطالعه کرده باشید، می‌دانید دستورنویسان متقدم با صرف شروع می‌کردند و متأخرین با نحو شروع می‌کنند. ما هم از نحو شروع کرده‌ایم. دانش‌آموز باید آن قدر دانش زبانی را با ارتباطات زبانی نزدیک ببیند که چیزی برای حفظیات نداشته باشد. از کل به جزء مطالب با انواع جمله آغاز شده است. البته جمله را به نهاد و گزاره قسمت نکرده‌ایم. به عمد این موضوع را کنار گذاشته‌ایم و با فعل شروع کرده‌ایم. رأس هرم، فعل را به عنوان نقطه ثقل قرار داده‌ایم. دانش‌آموز در درس اول معرفی جمله را می‌آموزد و در درس‌های بعد در صحبت با دیگران اجزای جمله و ضرورت و اهمیت نهاد، مفعول، متمم و... را ارزیابی می‌کند. در بیان ویژگی‌های فعل سعی کرده‌ایم از مباحث کلیشه‌ای بپرهیزیم. زمان در این قالب بیان شده است که وقتی فرد صحبت می‌کند، بفهمد درباره امروز، دیروز و یا فردا حرف می‌زند. در رابطه با شخص هم مباحث دستوری را به صحبت‌ها پیوند زده‌ایم. زبان وسیله انتقال پیام است. نباید دستور زبان کلیشه‌ای باعث شود که پیام در حاشیه قرار بگیرد.

این سیر مباحث در شکلی هدفمند ارائه شده است که ان‌شاءالله در جلسات آموزش معلمان بحث نظری آن را مطرح می‌کنیم. عنوان فعالیت ما دانش زبانی است. زبان از پیچیده‌ترین فعالیت‌های ذهنی است و کارش آن قدر پیچیده است که می‌تواند باعث شناخت جهان و آنچه در آن هست بشود. باید سعی کنیم مباحث درس را در جهت زبان‌آموزی نظم دهیم و مهارت‌های زبانی بچه‌ها را تقویت کنیم. متأسفانه به دلیل اینکه عنوان درس زبان و ادب فارسی است، فکر می‌کنیم باید به ادبی صحبت کردن و ادبی نوشتن بپردازیم. اما واقعیت این است که باید اول عادی سخن گفتن و عادی نوشتن را بیاموزیم و در مراحل بعدی به آموختن ادبی نوشتن بپردازیم.

دو کتاب در قالب یک کتاب

دو و چهار ساعته‌اند. برای ادبیات فارسی چهار ساعت پیش‌بینی شده است که نسبت به سال پیش یک ساعت از آن کم شده است. سه ساعت درس زبان انگلیسی به دو ساعت و شش ساعت درس دینی و زبان عربی به پنج ساعت کاهش یافته است. این تغییرات باید بر مبنای ۳۰ ساعت برنامه‌ریزی درسی ایجاد شوند. نکته‌ای که باید بگوییم این است که ۵۰ ساعت در اختیار خود مدارس است که برنامه آن را دفتر تألیف پیشنهاد می‌کند. تک‌تک گروه‌های درسی ما از آن ۵۰ ساعت استفاده می‌کنند. ۵۰ درصد در اختیار اداره کل است. با این تعریف رفته‌رفته بحث عدم تمرکز مطرح می‌شود. ۳۰ درصد هم در اختیار استان‌ها قرار می‌گیرد. مشکلاتی که در پایه ششم داشتیم، عمدتاً به سمت علوم و ریاضی سوق پیدا می‌کند. ممکن است این نگرانی برای درس عربی و زبان انگلیسی که جدیدالتألیف‌اند ایجاد شود. لازم به ذکر است که ساعت درس زبان و ادب فارسی هنوز به تصویب شورای عالی نرسیده است و غیرقابل استناد است و می‌توان به آن اعتراض داشت.

کاهش مطالب درسی با هدف کیفیت در آموزش

نکته دیگر اینکه ما هر چه به جلو می‌رویم، مجبوریم عناوین درسی را کاهش دهیم. در حال حاضر ۱۳ عنوان درس در کارنامه دانش آموز می‌آید. تحول ایجاد شده باید در عناوین هم اعمال شود. باید عناوین درسی را کاهش داد. در برخی دروس ما توانسته‌ایم این تحول را ایجاد کنیم. درس‌های تاریخ و جغرافیا در یک کتاب گنجانده شده‌اند. احتمال تلفیق دیگر درس‌ها هم وجود دارد. شاید ده عنوان درس پیش‌بینی شده را به هشت عنوان کاهش دهیم. از آقای دکتر اکبری شلدره و همکارانشان در گروه زبان و ادب فارسی خواستیم که محتوای چهار ساعت را در نظر بگیرند و با مقاومت‌های این گروه به این جمع‌بندی رسیدیم که اجرای جلسات، کمک حال جدی ما در تحقق اهدافی است که از قبل پیش‌بینی کرده‌ایم.

اجرای آزمایشی کتاب‌های تازه تألیف

اجرای آزمایشی کتاب‌های تازه تألیف، سراسری شده است. کتاب‌های جدید در برخی مناطق در چند کلاس در حال اجرا هستند. برای مثال، زبان عربی در استان تهران و استان البرز در حال اجراست. در برنامه است که همه کتاب‌های جدیدالتألیف با فرایند اعتباربخشی به‌صورت محدود اجرای آزمایشی داشته باشند تا نواقص آن‌ها دیده شود.

سیده فرحناز

تالاری (منطقه ۱۳):

تأکید من بر کلاس‌های ضمن خدمت است. نقص معلمان ما این است که ارتباطشان با دانشگاه و محیط آموزشی به ۲۰ سال پیش برمی‌گردد و سبک آموزش آن‌ها به روز نیست.

ما در برنامه درسی پایه اول متوسطه سیاستی را که سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی طراحی کرده است اجرا می‌کنیم. بر این اساس، ما در حوزه تألیف کتاب‌های درسی دو گروه کتاب داریم: گروهی جدیدالتألیف‌اند و برخی نه. مثلاً کتاب‌های عربی، زبان انگلیسی، کار و فناوری. مطالعات اجتماعی، دینی و فارسی. عمر طولانی نداشته‌اند. در دوره راهنمایی در دو کتاب «مهارت‌های خوانداری» و «مهارت‌های نوشتاری» تألیف شده بود که به دلیل محدودیت‌هایی که در مجموعه سازمان در خصوص کاغذ و آموزش معلمان ایجاد شد، ترجیح دادیم کتاب فعلی را مینا قرار بدهیم و ۳۰ تا ۴۰ درصد تغییرات در آن اعمال شود و بخش مستقلی با عنوان «مهارت‌های نوشتاری» در انتهای کتاب بگنجانیم. در مجموع دو کتابی که پیش‌بینی شده بود، در قالب یک کتاب بیرون خواهد آمد. این سیاست طی دو سال آینده ادامه خواهد داشت، زمانی که بچه‌ها از پایه چهارم ابتدایی به پایه اول متوسطه رسیدند، بعد از گذشت سه سال، ما این دو کتاب را مستقل از هم ارائه خواهیم داد.

کاهش عنوان‌های درسی و تلفیق درسی‌ها

بعضی کتاب‌ها ۲۰ تا ۳۰ درصد تغییر کرده‌اند. حدود ۱۳ عنوان کتاب را برای نظرخواهی به برخی مناطق فرستاده‌ایم. در حال حاضر نمی‌توانیم بگوییم که به‌طور قطعی برای مهر ۱۳۹۲ چه خواهیم داشت، اما طبق جداول ارسالی به مناطق باید بگوییم که برخی درس‌ها تلفیق خواهند شد. مثلاً درس‌های دینی، قرآن و عربی یکی هستند، اما عملاً در تدریس جدا می‌شوند. دو درس جدید به نام‌های «آداب و مهارت‌های زندگی» و «تفکر و پژوهش» داریم که خیلی از دبیران با آن‌ها موافق بودند و به‌طور کلی از اقبال خوبی بهره‌مند شدند. ارزشیابی پژوهشگاه هم مثبت بود. در پایه اول متوسطه کتاب «آداب و مهارت‌های زندگی» و «تفکر و پژوهش» در قالب «فکر و زندگی» وارد نظام آموزشی ما خواهد شد.

کاهش ساعات درسی در برنامه‌ریزی جدید

بحث دیگر، کاهش یک ساعت درسی از زبان انگلیسی، قرآن و زبان و ادب فارسی است. طبق برنامه درسی ملی پیش‌بینی شده است در طول سال برای دوره اول متوسطه ۱۱۱۰ ساعت درس داشته باشیم که در هفته به‌طور میانگین ۳۰ ساعت درسی خواهیم داشت که به‌صورت تک زنگ هستند. اجرای این ۳۰ ساعت به‌صورت تک زنگ ما را ۲۵ دقیقه به معلمان بدهکار می‌کند. به عبارت دیگر شما پنج تا ۴۵ دقیقه دارید.

در این برنامه به صراحت تأکید شده است که آموزش‌ها به‌صورت تک زنگ و ۵۰ دقیقه‌ای خواهد بود. این موضوع هم در جدول قید شده است هم در برنامه درسی ملی. در این مورد چالش‌هایی خواهیم داشت. به جز یک درس سه ساعته و قرآن که یک ساعته است، بقیه درس‌ها

* تغییرات زبان شناسی کتاب

تغییرات کتاب بنیادی نیست و ما با هم‌فکری تصمیم گرفتیم در بخش آموزش دستور و زبان شناسی، نظم خاصی را ایجاد کنیم. تغییری که در بخش نوشتن اتفاق افتاد به این شکل است که در هر درس نکته‌آملایی و موضوع نگارشی ارائه می‌دهیم. سعی کرده‌ایم دانش‌آموزان را با نمونه‌های متفاوت سؤال‌های آملایی آشنا کنیم. تمرین‌ها از ساده به مشکل طراحی شده‌اند. حذف دو فصل فرصت مناسبی ایجاد کرده است که با وجود کاهش ساعت، از عمق آموزش کاسته نشود.

♦ اهداف برنامه‌ریزی درسی سال ۹۲

وقتی ما از برنامه‌ریزی درسی صحبت می‌کنیم، چه در مقام معلم چه در مقام سرگروه باید به چهار عنصر دقت کنیم. در برنامه‌ریزی درسی سابق اهداف به سه گروه شناختی، مهارتی و پرورشی تفکیک می‌شدند. در برنامه سال ۱۳۹۲ بنیان آموزش براساس عناصر اصلی پنج‌گانه تفکر، ایمان، دانش، علم و عمل استوار است. مهم نیست کتاب چه شکلی است یا محتوای آن چیست، مهم این است که این پنج عنصر را سرلوحه فعالیت‌های تحصیلی قرار دهیم.

از این پنج عنصر، سه مورد در طبقه‌بندی علم دیده می‌شود. بر دو عنصر بیشتر تأکید شده است؛ علم و عمل که در برنامه قبلی هم آن‌ها را داشتیم. اخلاق و تفکر اضافه شده‌اند و قرار است در درس فارسی بیشتر به آن‌ها پرداخته شود. اگر هدف ما پرورش توانایی اندیشیدن باشد، این هدف همه چیز را تحت تأثیر قرار می‌دهد. هدف ما پرورش توانایی اندیشیدن درباره پدیده‌هاست. باید برای رسیدن به این هدف به درستی از روش‌ها و راه‌ها استفاده کنیم. بر بنیاد این پنج عنصر ما فصل‌بندی محتوای کتاب فارسی را تغییر داده‌ایم. فصل‌بندی هفت‌گانه سر جایش است و فقط دو فصل آن حذف شده است؛ فصل فرهنگ و هنر که احساس کردیم در فصل زیبایی‌های آفرینش یا در اخلاق و زندگی، فرهنگ را داریم. و هنر ایرانی که آن را هم در ادبیات ایرانی داریم.

زینب شریعت
(منطقه ۱۲):

جای اشعار بزرگانی چون محمدعلی فروغی و بهار در کتاب خالی است. همچنین اگر داستان نویسی بیشتر و رسمی‌تر کار شود، بهتر است.

منصوره گرچی
(منطقه ۶):

در حوزه ادبیات قرآنی در کتاب فارسی چیزی نداریم. اگر بعد از صفحه نیایش به عنوان درس یا مطالعه آزاد، یک صفحه به ترجمه حمد و سوره اختصاص یابد و بچه‌ها ملزم باشند آن را حفظ کنند، خوب خواهد بود.

دکتر اکبری شلدره:

کتاب‌ها برحسب گنجایشی که در برنامه پیش‌بینی می‌شود، سامان‌دهی می‌شوند. شما نباید یک پایه را به‌طور جدا ارزیابی کنید. کتاب‌ها در تمامی پایه‌های دوره دوم متوسطه با هم هماهنگ و هم‌نوا هستند. بنابراین اگر بهار را در پایه اول نداریم، حتماً در پایه بعدی داریم. باید این پایه‌ها را با هم دید. اما به هر حال گنجایش کتاب محدود است و هر چه بکنیم مطالب بسیاری کنار زده خواهند شد. در این راستا درس آزاد به‌منظور افزودن به قابلیت انعطاف برنامه و محتوای درسی ارائه شده است که هر دانش‌آموز می‌تواند به خواست خودش و راهنمایی معلم درس تولید کند.

◆ کمک به معلمان با کاهش محتوای درسی و روش تدریس

در خصوص کاهش ساعت آموزش نظر من این است که صدای اعتراض ما به جایی نمی‌رسد. در سال ۱۳۷۲ طی نشست، نامه‌ای با سرگروه‌های ادبیات فارسی تنظیم شد که در آن قید شد امتحان، «کتبی - شفاهی» باشد. اکنون ۲۰ سال از آن تاریخ می‌گذرد و هنوز این اتفاق نیفتاده است. بنابراین ما برنامه‌ریزی چهار ساعت آموزش را داریم و در این راستا سعی کرده‌ایم با حذف دو فصل، فشار را از دوش معلم برداریم. ۲۱ درس به ۱۵ درس کاهش یافته است. البته کلاس آزاد هم داریم که در دوره ابتدایی به صورت یک واحد یادگیری آمده و در دوره متوسطه به یک فصل تبدیل شده است به نام ادبیات بومی که از طریق این فصل هم، اهداف درس آزاد محقق می‌شوند. به این ترتیب، به استان‌ها و مناطق دور این امکان را می‌دهیم که خواسته‌ها و آمال خود را از طریق ادبیات بومی سر کلاس بخوانند. در ادامه بحث باید گفت ما برای اهداف طبقه‌بندی پنج‌گانه داریم. بر بنیاد عنصر اول عنصر دوم شکل می‌گیرد. ما معلم ادبیات هستیم، ادیب نیستیم. باید سوادمان را با زمان پایین بیاوریم تا از اقیانوس ادبیات به اندازه پنج پیمان برداریم. طبق برنامه ما بیش از پنج پیمان نمی‌خواهیم؛ چون ساعت درس ما چهار ساعت است. خیلی وسیع فکر نکنید. فقط آنچه را که برای شما تعریف شده است، انتقال بدهید.

خدیجه زارعی گرلو (منطقه ۱۴):

این کسر ساعت در ادبیات آسیب مستقیم به درس انشا می‌زند. حداقل به جای کلاس‌های ضمن خدمت، کلاس‌های انشانویسی بگذاریم. احساس می‌کنم همکاران انشانویسی و شعرخوانی را بلد نیستند.

پروانه پاتیار (منطقه ۱۹):

پیشنهاد می‌کنم که برای درس انشا محبت جداگانه و مستقلی داشته باشیم؛ مثل درس فارسی که به صورت نکته به نکته آمده است. درس انشا نباید کم‌رنگ و منحصر به یک کادر باشد.

دکتر اکبری شلدره:

اگر برنامه درسی درست اشاعه داده نشود، به نتیجه درستی نخواهیم رسید و خطا از ماست. آموزش معلمان از خود کتاب مهم‌تر است. زبان آموزی درگاه ورود به دنیای یادگیری است. تا این مرحله اصلاح نشود، نمی‌توان گام‌های پسین را پیمود. واقعیت این است که یادگیری زبان در ادراک دانش‌های دیگر تأثیرگذار است و تردیدی در آن نیست.

پروین کشاورز (منطقه ۱۷):

چرا فریاد اعتراض ما درباره کاهش ساعت ادبیات به جایی نمی‌رسد؟ ادبیات ریشه و فرهنگ ماست و تمام پیشینه ما با نقص آموزش زیر سؤال می‌رود. سال به سال یک ساعت از درس ادبیات کم می‌شود و این واقعاً دردآور است.

دکتر اکبری شلدره:

مسئله این است که برنامه درسی ملی تصویب شده و در این برنامه ساعت‌های درسی از ۳۴ ساعت به ۳۰ ساعت تغییر کرده است. به هر حال این ۴ ساعت باید از جاهایی کسر می‌شود. اما قبل از هر کاری ما از کلیه همکاران کشور خواستیم نامه‌ای در این خصوص برای ما بفرستند. نامه به شورای عالی رفت و در جلسات آن هم من شرکت کردم و حرف‌هایی که لازم بود، گفته شد. باز هم شما نامه‌ای تنظیم کنید تا من پیگیری کنم. به هر حال کار نشدنی نیست.

معصومه قندالی (منطقه ۱۷):

قبلاً ساعت انشا را حذف می‌کردند و به درس‌های دیگر اختصاص می‌دادند. با حذف یک ساعت از ادبیات، به دلیل سنگینی درس، معلم ناچار به حذف ساعت انشا خواهد بود.

تغییرات به این گونه است: در فصل اول کتاب، «اسلام و انقلاب اسلامی» سرفصل موضوع است. در سال ۱۳۹۲ این موضوع در فصل پنجم آمده است. دلیل آن هم مناسبت آن با دهه فجر است که از لحاظ زمانی با هم مقارن شدند. فصلی با عنوان «آفرینش زیبایی» مثال عینی سرفصل و موضوعی است که پنج عنصر هدف را در خود جای داده است. آفرینش با تفکر چه ارتباطی دارد؟ باید این دو را در خدمت هم قرار بدهیم تا دانش آموز به آفرینش به عنوان یک مسئله تفکر کند و ایمان، باور و اعتقادش نسبت به قبل بیشتر شود. در مورد عنصر «روش» ما روش‌هایی پیشنهادی ارائه داده‌ایم تا شما بخوانید و چنانچه امکان‌پذیر است، به کار بگیرید.

همه ما یک هدف را دنبال می‌کنیم و مهم نیست کتاب چند صفحه و زمان ما چقدر است. وقتی بخش‌نامه می‌آید که ۵۰۰ صفحه تدریس کنید، سر کلاس نمی‌توان از روش حل مسئله استفاده کرد. اگر هدف ما پرورش توانایی تفکر است، صد در صد حجم محتوا باید کم باشد و ما محتوا را کم کرده‌ایم. احتمال اینکه در سال ۱۳۹۳ هم فصل دیگری حذف شود، وجود دارد. در کلاس‌های ادبیات دوره اول متوسطه بحث‌های علمی داریم. در دوره دوم متوسطه باید از پیچ‌گوشی و آژگان بهره و آن را به خدمت بگیریم تا ببینیم چه می‌توانیم تولید کنیم. ابزار تولیدی ما یک نوشته است. اگر خواننده آن را بخواند و آگاه شود، نوشته زبانی و اطلاع‌رسانی است. اما اگر خواننده علاوه بر کسب اطلاعات لذت هم ببرد، می‌شود ادبیات. بیشتر از این انتظاری نیست. ما باید خودمان را به عنوان نویسنده، شاعر و معلم محک بزنیم.

بحث دیگر ارزشیابی سنتی است که کنار گذاشته شده و خود ما هم در کلام، ارزشیابی توصیفی را پذیرفته‌ایم. ارزیابی باید کیفی باشد. در ارزشیابی جدید باید ارزشیابی توصیفی را به خدمت بگیریم. ارزشیابی پایان ترم می‌تواند دو یا سه ارزشیابی باشد، ولی واقعاً ارزشی ندارد که در بند ارزشیابی سنتی باشیم. نگاه ما به آموزش در ادبیات باید تغییر کند و گرنه مهر ماه شما کتاب را می‌گیرید و عیناً مو به مو تدریس می‌کنید. در حالی که این درست نیست. درس آزاد در اصل برای شخص معلم است، برای اینکه معلم در طول سال دو انشا بنویسد. این سرفصلی مغازه‌ای است که به شما واگذار شده است و شما باید آن را پر کنید؛ به شرطی که متناسب با سرفصل و هدف ما باشد. کتاب همان کتاب است فقط تمرین‌ها اصلاح و نواقص حل شده‌اند. دستور زبان هم نظم گرفته است.

نورصبا نثاری (منطقه ۱۴):

در بخش درس آزاد دانش‌آموزان دروس مقاطع بالاتر را انتخاب می‌کنند. من فکر می‌کنم اگر بخشی از این مبحث به محتوای دیگری مثل گزارش‌نویسی و مقاله‌نویسی سپرده شود، بهتر است.

دکتر اکبری شلدره:

در ساختار کتاب جدید گزارش‌نویسی و مقاله‌نویسی گنجانده شده است.

عکاس: غلامرضا بهرامی

ریاضی پایه هفتم

خسرو داودی
مؤلف کتاب ریاضی پایه هفتم

در ادامه اجرای طرح جدید آموزش و پرورش و در پی عملی شدن دوره شش ساله ابتدایی از سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲، سال اول دوره اول متوسطه آغاز خواهد شد. کتاب جدید ریاضیات پایه هفتم در شرایطی تألیف شده است که از یک طرف باید محتوای تعیین شده را طبق برنامه درسی مصوب ارائه کند و از طرف دیگر، دانش آموزانی در این سال تحصیلی کتاب را مطالعه خواهند کرد که پنج سال دوره ابتدایی را در نظام قدیمی ریاضی خوانده‌اند و تنها کتاب ریاضی پایه ششم را دیده‌اند که تا اندازه‌ای حال و هوای برنامه جدید را دارد. از طرف دیگر، معلمان محترم دوره راهنمایی نیز به زمان نیاز دارند تا به کار آشنا و در تدریس این کتاب مسلط شوند. با این توضیح، تدریس کتاب‌های درسی جدید در سال اول خالی از اشکال نیست و آنچه می‌تواند آسیب‌های این موضوع را کاهش دهد، کسب آمادگی و آشنا شدن هر چه بیشتر معلمان محترم دوره اول متوسطه (راهنمایی سابق) با محتوا و برنامه‌های جدید خواهد بود. امیدواریم این توضیحات مختصر شروع خوبی برای آشنایی و ارتباط برقرار کردن معلمان ریاضی این دوره با کتاب جدیدالتألیف ریاضی باشد.

ساختار ظاهری کتاب

کتاب ریاضی پایه هفتم یک پیش فصل و ۹ فصل دارد. تمام فصل‌ها ظاهری یکسان دارند. این ساختار را مرور می‌کنیم و هدف‌های هر بخش را توضیح می‌دهیم. هر فصل با یک صفحه عنوانی آغاز می‌شود. تصاویر و مطالب ذکر شده در این صفحه برای ایجاد زمینه و انگیزه در دانش‌آموزان است و معلمان محترم می‌توانند با استفاده از آن زمینه بحث جدید را مطرح و یادگیرنده را با کاربردی از مفاهیم مورد نظر آشنا کنند. توصیه می‌شود، پیش از شروع تدریس، درباره محتوای این صفحه گفت‌وگو و بحثی کوتاه صورت گیرد. هر فصل ۴ درس ۳ صفحه‌ای دارد و تدریس هر فصل با فعالیت‌های آموزشی آغاز می‌شود. به منظور بازخوردگیری از روند تدریس، «کار در کلاس» پیش‌بینی شده است تا با انجام آن معلمان از میزان پیشرفت و درک دانش‌آموزان مطلع شوند و آن‌ها را بهتر راهنمایی و هدایت کنند. درس‌ها با تعدادی تمرین به پایان می‌رسند.

هر فصل با یک صفحه مرور فصل به اتمام می‌رسد. در امتداد اقدامات انجام شده در کتاب‌های ریاضی دوره دبستان، انتظار می‌رود دانش‌آموزان در پایان هر فصل، با انجام کارهای خواسته شده در صفحه مرور فصل، خلاصه درس مناسبی از مطالب و محتوای آن درس در دفتر خود تهیه کنند. توجه به این نکته ضروری است که این محتوا باید با قلم و انشای خود دانش‌آموزان تهیه شود و معلم نباید در تهیه آن کمک کند. به طور جدی معلم باید از بیان دیکته‌وار مطالب بپرهیزد. برای کنترل و بررسی تکالیف دانش‌آموزان توصیه می‌شود هر دانش‌آموز مطالب نوشته شده را برای هم‌کلاسی خود بخواند. اگر او متوجه موضوع شد و نوشته‌ها برایش قابل درک بودند، می‌توان نوشته دانش‌آموز را قابل قبول دانست. به این ترتیب، دانش‌آموزانی می‌توانند به یکدیگر کمک کنند تا خلاصه درس‌ها کامل شوند. در پایان فصل‌های اول، سوم، پنجم، هفتم و نهم، تمرین‌های دوره‌ای و ترکیبی در دو صفحه منظور شده است که مفاهیم کتاب را از ابتدا تا پایان فصل مرور می‌کند. بنابراین، مثلاً تمرین دوره‌ای پس از فصل پنجم، مرور مفاهیم مطرح شده از پیش فصل تا پایان فصل پنجم را دربرمی‌گیرد. به این ترتیب، کتاب درسی شامل ۱۲ صفحه برای پیش فصل، ۱۲۶ (۹×۱۴) صفحه برای فصل ۹ و ۱۰ (۵×۲) صفحه برای تمرین‌های دوره‌ای خواهد بود. در مجموع، محتوای کتاب در ۱۴۸ صفحه ارائه می‌شود.

B**مرور
مفاهیم و****محتوای کتاب درسی**

در این قسمت، مفاهیم ارائه شده در هر فصل را مرور می‌کنیم تا اهداف کلی هر فصل و درس برای معلمان محترم آشکار شود و میزان تمرکز و توجه آن‌ها در یک فصل تبیین شود. با این فهرست، موارد کلیدی و اصلی هر فصل مشخص می‌شود و براساس آن می‌توان بودجه‌بندی و زمان‌بندی آموزشی را تعیین کرد تا در پایان سال با کمبود وقت مواجه نشویم.

A**C****پیش‌فصل**

کتاب درسی با مرور راهبردهای حل مسئله آغاز شده است. هشت راهبرد رسم شکل، زیرمسئله، الگویابی، حل مسئله ساده‌تر، حذف حالت‌های نامطلوب، الگوسازی، روش نمادین و حدس و آزمایش، هر کدام در یک صفحه با طرح چند مسئله مرور شده‌اند. در پایان این بخش نیز در دو صفحه تعدادی مسئله ارائه شده و از دانش‌آموزان خواسته شده است با کمک راهبردهایی که خوانده‌اند، به این مسئله‌ها جواب دهند. در این حالت، دانش‌آموزان باید راهبرد مورد نظر برای حل مسئله را خودشان انتخاب کنند. در این قسمت، نقش معلم کمک و هدایت کردن است. او باید بکوشد دانش‌آموزان نام و کاربرد هر راهبرد را یاد بگیرد و در صورتی که دانش‌آموزی نام کاربرد را نادرست بیان کرد، اشکال او را رفع کند.

همان‌طور که پیش از این نیز ذکر شد، انتظار می‌رود این راهبردها در دوره ابتدایی آموزش داده شوند و دوره اول متوسطه، با مروری سریع یادآوری شوند. اما اصل کار بهره‌مندی دانش‌آموزان از این توانایی در درس‌های بعدی کتاب به‌خصوص هنگام انجام فعالیت‌های آموزشی است. زمانی که مسئله‌ای را برای دانش‌آموزان حل کنید، از آن‌ها سؤال کنید که کدام راهبرد برای حل این مسئله مناسب است؟ با مرور فهرست راهبردها و امتحان کردن هر کدام از آن‌ها، در صورت امکان، راهبرد مناسب را انتخاب کنید. برای این مرحله به خاطر سپردن نام و کاربرد راهبردها ضروری است. پیشنهاد می‌شود عنوان راهبردها را بنویسید و در قسمت مناسبی از کلاس نصب کنید تا همیشه

جلوی چشم دانش‌آموزان باشد. حتی هنگام ارزشیابی و آزمون‌ها نیز ارائه فهرست راهبردها مانعی ندارد.

نکته آخر در این قسمت، استفاده از ماشین حساب به هنگام حل مسئله است، در دوره ابتدایی در زمان‌های مناسب استفاده از ماشین حساب پیشنهاد و آموزش‌های لازم در این خصوص داده شده است. استفاده از ماشین حساب در آموزش ریاضی، به‌عنوان یک ابزار نه تنها اشکالی ندارد بلکه توصیه نیز می‌شود. البته بحث استفاده از ابزارهای دیجیتالی بسیار مفصل و طولانی است، اما آنچه در این بخش به‌طور خلاصه می‌توان مطرح کرد، این است که در هنگام حل مسئله می‌توان ماشین حساب را در اختیار دانش‌آموزان قرار داد تا هم به نوعی نگرانی انجام عملیات را از آن‌ها بگیریم و هم به آن‌ها بگوییم که تشخیص مراحل و نوع عملیات مسئله با توست. عملیات را ماشین حساب می‌تواند انجام دهد، اما حل کردن مسئله کار ماشین حساب نیست. به این ترتیب، اهمیت تفکر و به‌کار بردن راهبردها را بیشتر نشان می‌دهیم. استفاده از ماشین حساب حتی در امتحان نیز مانعی ندارد. می‌توان آزمون را دو بخش کرد. در بخش اول، سؤال‌ها و تمرین‌های عملیاتی آورده شود. در این قسمت، با توجه به نوع سؤال‌ها، دانش‌آموزان از ماشین حساب استفاده نمی‌کنند. در بخش دوم، می‌توان تعدادی مسئله (کلامی و غیر کلامی) داد. در این بخش استفاده از ماشین حساب اجازه داده شود. بنابراین، دانش‌آموزان نیز یاد می‌گیرند که از این ابزار به موقع و در جای خود استفاده کنند.

فصل اول عددهای صحیح

در این فصل، مفاهیم درس عدد صحیح یادآوری و مرور و عملیات جمع، تفریق، ضرب و تقسیم عددهای صحیح تدریس و تمرین می‌شود. تلاش شده است عملیات عددهای صحیح همراه فهم و درک ارائه شود و تنها به قاعده‌گویی اکتفا نشود. لذا انتظار می‌رود معلمان محترم ریاضی نیز مفاهیم و ارتباط بین آن‌ها را بیان کنند.

درس اول قراردادهای عددهای علامت‌دار را که در کتاب ششم دبستان توضیح داده شده است، مرور می‌کند. مشخص کردن مبدأ، واحد و جهت‌های مثبت و منفی برای علامت‌دار کردن عددها و همچنین محور عددهای صحیح و قرینه کردن‌ها یادآوری شده است. در این درس تأکید شد که عددهای صحیح مثبت همان عددهای طبیعی هستند و خلاصه کردن علامت‌های یک عدد (قرینه قرینه یک عدد) نیز نتیجه‌گیری می‌شود. با تمرکز بر آنچه در دوره ابتدایی برای نمایش جمع و تفریق روی محور انجام می‌شد، از همان نوع نمایش برای حرکت در جهت منفی و متناظر کردن آن با عدد منفی استفاده شده است. به این ترتیب، دو حرکت پشت سر هم به معنی جمع دو عدد تعریف شده است و برای حرکت‌های به دنبال هم می‌توان یک جمع نوشت. بلافاصله تبدیل تفریق به جمع مطرح می‌شود و دانش‌آموزان یاد می‌گیرند که تفریق را به جمع تبدیل کنند. در واقع بین هر دو عدد می‌توان یک جمع فرض کرد. در این نحوه آموزش فقط از عمل جمع استفاده می‌شود، بنابراین عبارت زیر که در گذشته برای دانش‌آموزان دشوار و توجیه آن چالش برانگیز بود، به این ترتیب ساده می‌شود:

$$-7 - (-4) = -7 + (-(-4)) = -7 + 4$$

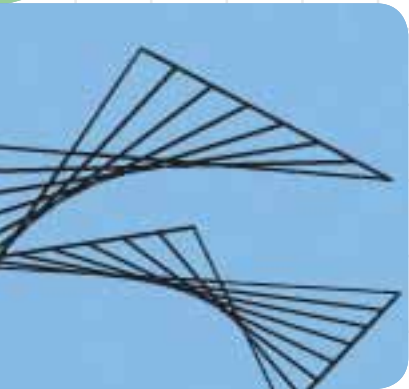
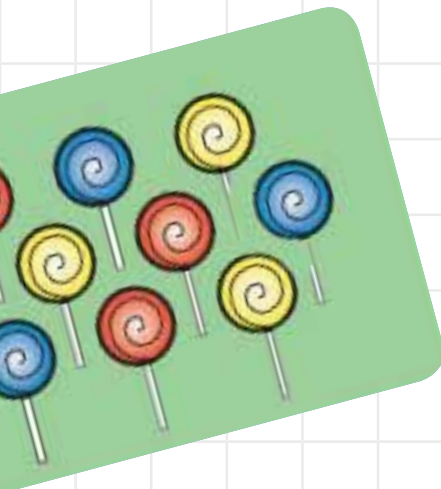
در **درس دوم**، موضوع جمع و تفریق عددهای صحیح تدریس می‌شود. دو نکته در این درس اهمیت دارد. اول آنکه آموزش از دو روش ارائه می‌شود: ۱. استفاده از محور و رسم کمان‌ها؛ ۲. استفاده از دایره‌های توپر و توخالی برای جمع کردن دو عدد. در پایان این درس، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود روش مورد نظر خود را انتخاب کنند و به کمک آن حاصل جمع و تفریق را به دست آورند. دوم، تأکید بر این مطلب که تمام تفریق‌ها به جمع تبدیل شوند. همچنین از مختصرنویسی نیز استفاده شود.

درس سوم نیز برای جمع و تفریق عددهای بیشتر از یک رقم و به کمک جدول ارزش مکانی روش دیگری تدریس می‌شود. برای پیدا کردن حاصل جمع و تفریق دو عدد دانش‌آموزان می‌توانند هر روشی را که آموخته‌اند به کار برند؛ ۱. استفاده از محور؛ ۲. استفاده از مدل دایره‌های توپر و توخالی برای $+1$ و -1 ؛ ۳. استفاده از قوانینی که در درس قبل نتیجه‌گیری کرده‌اند؛ ۴. روش دیگری که در درس دوم آموزش داده شده است.

در روش مطرح شده در این درس بر دو نکته تأکید می‌شود: الف) درک ارزش مکانی در عددهای چند رقمی و به کار بردن آن هنگام انجام جمع و تفریق؛ ب) تبدیل جمع و تفریق‌های چند رقمی به جمع و تفریق یک رقمی.

همچنین، به کمک محور می‌توان حاصل و علامت جواب یک جمع را به دست آورد و برای محاسبه جواب از نتایج درس قبل استفاده کرد. در پایان درس جمع و تفریق تقریبی و به کمک ماشین حساب نیز تدریس می‌شود.

درس چهارم نیز به آموزش ضرب و تقسیم اختصاص دارد. ابتدا ضرب به کمک محور و به کمک مدل دایره‌های سفید و سیاه تدریس و جدول تعیین علامت نتیجه‌گیری می‌شود. سپس با استفاده از تناظر بین ضرب و تقسیم، جدول تعیین علامت تقسیم جمع‌بندی و در پایان عملیات جمع، تفریق، ضرب و تقسیم به کمک ترتیب انجام عملیات با هم ترکیب می‌شوند. تمرین‌های ارائه شده ترکیبی در سطح بالایی نیستند. در واقع، کسب مهارت در محاسبات عددهای صحیح به سال‌های بعد واگذار شده است.

فصل دوم هندسه و استدلال

تأکید مطالب این فصل بر آموزش نام‌گذاری شکل‌های هندسی با حروف انگلیسی و روابط بین پاره‌خط و زاویه‌ها در امتداد آموزش‌های دبستان و به‌خصوص پایه ششم است. در بخش دوم، با یادآوری روش‌های رسم مثلث، نحوه استدلال کردن و موضوع تساوی مثلث‌ها تدریس می‌شود.

در **درس اول**، نام‌گذاری خط، نیم‌خط و پاره‌خط و روابط بین پاره‌خط‌ها و نحوه نتیجه‌گیری که مقدمه استدلال‌های نمادین است مطرح می‌شود.

در **درس دوم**، مشابه همین موضوع برای نام‌گذاری زاویه‌ها و نوشتن روابط بین آن‌ها و نحوه نتیجه‌گیری آموزش داده می‌شود. همچنین دو زاویه متقابل به رأس و دلیل تساوی آن‌ها تدریس می‌شود.

در **درس سوم** رسم مثلث در سه حالت تدریس می‌شود. این نتیجه‌گیری در درس بعد که تساوی مثلث‌هاست استفاده می‌شود. در **درس چهارم** فقط نحوه استدلال کردن نمادین برای بیان تساوی دو مثلث تدریس و مسائل مقدماتی در این خصوص مطرح می‌شود. با توجه به اینکه این فصل انطباق زیادی با کتاب ریاضی اول راهنمایی دارد، از توضیح بیشتر در این خصوص اجتناب می‌شود.

فصل سوم جبر و معادله

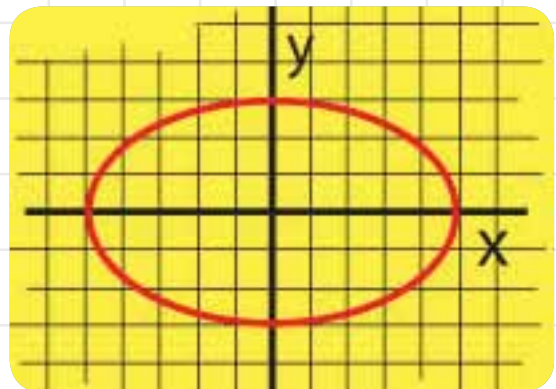
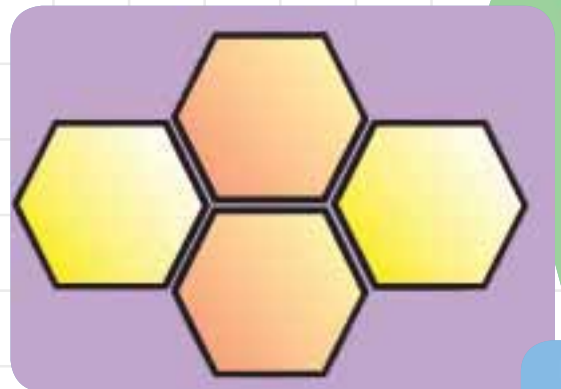
موضوع عبارات‌های جبری و کاربرد حروف برای بیان قوانین کلی در ریاضیات، همچنین ساده کردن یک عبارت و پیدا کردن مقدار عددی آن به ازای عددهای داده شده، موضوع اصلی این فصل است. در پایان نیز ضمن بیان مفهوم معادله روش حل معادله یک مجهولی درجه اول نیز تدریس می‌شود. با توجه به تأکید زیادی که به موضوع الگوهای عددی در دوره دبستان شده است، شروع این فصل با الگوهاست تا زمینه نیاز به حروف برای بیان جمله عمومی الگو و دنباله و بیان رابطه بین عددها ایجاد شود.

در **درس اول** با چند الگو که در دوره ابتدایی مطرح شده‌اند آغاز می‌شود. برای بیان رابطه‌ای که بین اعداد این الگوها وجود دارد، متغیر (حرفی که جایگزین آن بخشی از جمله‌های دنباله می‌شوند که تغییر می‌کند) معرفی می‌شود. با معرفی نمودارهای ورودی و خروجی مفهوم تغییر کردن و جایگزین کردن عدد به جای حروف مطرح می‌شود. در پایان انواع مسائل و قوانین کلی مانند جابه‌جایی ضرب و جمع، ضرب در صفر و یک و... بیان شده است تا دانش‌آموزان برای هر کدام معادل جبری بنویسند.

در **درس دوم** در امتداد درس قبل قرار دارد. با نوشتن جمله « n ام الگوها» عبارت جبری و جملات متشابه و ضرب عدد در یک پرانتز مطرح می‌شود. در پایان این بخش چگونگی ساده کردن یک عبارت جبری با ضرب عدد در پرانتز و سپس جمع و تفریق جملات متشابه مطرح می‌شود.

در **درس سوم**، مجدداً با کمک الگوهای هندسی و عددی، موضوع از‌گذاری و پیدا کردن مقدار عددی یک عبارت جبری تدریس و این موضوع با کمک نمودارهای ورودی و خروجی کامل می‌شود. برای انجام محاسبات و پیدا کردن حاصل یک عبارت، علاوه بر ترتیب انجام عملیات، محاسبات عددهای صحیح نیز یادآوری می‌شود.

در **درس چهارم** به موضوع معادله اختصاص دارد. برای درک مفهوم جواب معادله و عددهایی که تساوی جبری را به یک تساوی عددی درست و برقرار تبدیل می‌کنند، از راهبرد حدس و آزمایش استفاده شده است و ابتدا دانش‌آموزان با حدس زدن و آزمایش‌های متوالی پایه معادله را پیدا می‌کنند. با بیان قوانین مربوط به حل معادله، روش حل معادلات درجه اول یک مجهولی نتیجه‌گیری می‌شود. همچنین، راهبرد روش‌های نمادین که در ابتدای تدریس و در پیش فصل کتاب اول یادآوری شده است کامل و به‌جای نمادهای معمول از حروف استفاده می‌شود. در واقع، روش نمادین به راهبرد تشکیل معادلات جبری تبدیل می‌شود. در واقع مدل‌سازی جبری در کنار مدل‌سازی هندسی، روش‌های نمادین را تشکیل می‌دهند. از مباحث این فصل در فصل‌های بعدی استفاده‌های زیادی خواهد شد.

فصل چهارم مساحت و حجم

موضوع اصلی این فصل حجم‌های منشوری است. برای رسیدن به این موضوع ابتدا انواع حجم‌های هندسی مطرح و از بین آن‌ها حجم منشوری انتخاب شده است. پس از نتیجه‌گیری رابطه پیدا کردن حجم‌های منشوری، موضوع مساحت جانبی و کل این حجم‌ها مطرح شده است. در پایان نیز رابطه بین سطح کل و حجم یک جسم در قالب چند مثال ارائه می‌شود.

درس اول با بیان حجم‌های هندسی و غیرهندسی آغاز و سپس حجم منشوری انتخاب و نحوه نام‌گذاری اجزای آن مثل رأس، وجه، قاعده و یال و نام‌گذاری آن‌ها با حروف انگلیسی مطرح شده است. علاوه بر آن، تجسم فضایی با دیدن وجه‌های یک حجم منشوری از بالا، روبه‌رو و راست مطرح شده است تا این مهارت در ذهن دانش‌آموزان تقویت شود.

در **درس دوم**، با یادآوری روش محاسبه حجم مکعب مستطیل که در دبستان تدریس شده است، نحوه ساختن یک حجم منشوری روی قاعده مطرح می‌شود تا به مرور دانش‌آموزان رابطه مساحت قاعده در ارتفاع را برای محاسبه حجم‌های منشوری نتیجه‌گیری کنند. در این مسیر مساحت قاعده با شمارش مربع‌های مساوی شروع می‌شود و سپس پیدا کردن سطح با رابطه‌های مساحت و در پایان سطح‌هایی که طول و عرض آن‌ها عددهای مخلوط هستند کامل می‌شود. در ادامه نیز مساحت‌های تقریبی (مساحت دایره که تقریبی از تعداد مربع‌های واحد است) مطرح می‌شود. این بخش کار در امتداد مطالب پایه ششم است. لذا توصیه می‌شود که معلمان محترم مبحث سطح و حجم کتاب ریاضی ششم را حتماً ملاحظه کنند.

نکته مهم این درس بیان جبری مساحت و حجم به صورت جبری است. این نوع ارتباطها بین فصل‌ها در این کتاب پیش‌بینی شده تا رابطه بین مباحث ریاضی در ذهن دانش‌آموزان شکل بگیرد و ریاضی را به صورت یک کل و مجموعه بعد هم مرتبط یاد بگیرند.

در **درس سوم** موضوعات مساحت جانبی، مساحت کل و گسترده یک حجم به صورت به هم مرتبط مطرح شده است. در این درس نیز بر نوشتن جبری روابط مساحت تأکید شده است. علاوه بر آن، برای مثال رابطه بین محیط دایره قاعده و طول مستطیل گسترده سطح جانبی یک استوانه سؤال شده است. این موضوع در ساختن گسترده یک استوانه اهمیت پیدا می‌کند. به‌طور جزئی‌تر، رابطه بین ضلع‌ها و رأس‌های گسترده یک حجم منشوری نیز سؤال شده است.

در **درس چهارم**، رابطه بین مساحت کل یک حجم هندسی با مقدار حجم آن مطرح شده است. در واقع می‌توان با یک سطح مشخص حجم‌های مختلفی ساخت. این موضوع در بسته‌بندی مثل تولید جعبه شیرینی اهمیت پیدا می‌کند و در سال‌های پایانی دوره متوسطه، با کمک مفهوم مشتق شکل کامل‌تری پیدا می‌کند. همچنین نحوه ساختن یک حجم پس از دوران حول یک محور نیز مطرح شده است. تشخیص حجم حاصل به ارتقای توانایی و درک تجسم فضایی دانش‌آموزان کمک می‌کند.

فصل پنجم عددهای طبیعی

تأکید اصلی این درس به موضوع‌های بزرگ‌ترین شمارنده (مقسوم‌علیه) مشترک و کوچک‌ترین مضرب مشترک است. در این مسیر مفاهیم شمارنده، عدد اول، شمارنده اول و تجزیه کردن عدد به عوامل اول نیز مطرح می‌شود. در تمام فصل تلاش شده است تا مفاهیم مطرح شود؛ اگرچه روش‌های مستقیم، رابطه‌ها و فرمول‌های زیادی در ارتباط با این درس وجود دارد، اما صرفاً مواردی مطرح می‌شود که قابلیت مفهوم‌سازی در این سن را داشته باشد. لذا اگرچه این موضوعات مشابه کتاب ریاضی اول راهنمایی گذشته است، اما شکل بیان آن متفاوت است.

در **درس اول** ابتدا مفهوم شمارنده‌های یک عدد در قالب یک مسئله کاربردی مطرح شده است. وقتی می‌گوییم ۳ شمارنده ۱۲ است، یعنی ۱۲ تا را می‌توان ۳ تا ۳ تا شمرد و چیزی باقی نمی‌ماند. نوشتن شمارنده‌های یک عدد (استفاده از قاعده‌های بخش‌پذیری، در صورت ضرب دو عدد نوشتن و با تقسیم کردن) تمرین می‌شود تا با مقایسه شمارنده‌های عددهای مختلف، ضمن بیان نتایج مربوط به مفهوم شمارنده، عددهای اول (عددهایی که فقط دو شمارنده دارند) معرفی شوند.

در **درس دوم** با معرفی شمارنده اول آغاز می‌شود و پس از آن پیدا کردن شمارنده‌های اول به کمک رسم نمودار درختی تدریس می‌شود. با ضرب شمارنده‌های اول، عددهای مختلف ساخته می‌شوند تا دانش‌آموزان از تجزیه عدد به عامل‌های اول و مفهوم شمارنده اول درک بهتری به دست آورند. کاربرد تجزیه کردن در ساده کردن کسرها و مفهوم عامل مشترک (شمارنده مشترک) آموزش داده می‌شود.

در **درس سوم** با توضیح مفهوم بزرگ‌ترین مقسوم‌علیه (شمارنده) مشترک آغاز می‌شود. ضمن بیان مثال‌ها و مسئله‌های کاربردی انواع روش‌های پیدا کردن ب.م.م مطرح می‌شوند، از جمله: با تجزیه عددها به شمارنده‌های اول و پیدا کردن شمارنده مشترک و توجه به بزرگ‌ترین آن‌ها ب.م.م دو عدد پیدا می‌شود. کاربرد آن‌ها در ساده کردن کسرها نیز مطرح می‌شود.

در **درس چهارم** با مفهوم مضرب و نوشتن مضرب‌های یک عدد آغاز می‌شود، سپس مضرب مشترک و کوچک‌ترین مضرب مشترک معرفی می‌شود. در این مورد نیز بین روش‌های محاسبه با گذشته تفاوت وجود دارد و تأکید بر تجزیه عدد و عوامل و شمارنده‌های اول است. کاربرد این مفهوم در پیدا کردن مخرج مشترک و سایر مسائل نیز مورد توجه قرار گرفته است؛ ضمن آنکه به روش‌های ذهنی محاسبه ب.م.م و ک.م.م در محدوده عددهای کوچک‌تر از ۱۰۰ نیز پرداخته شده است.

فصل ششم بردار و مختصات

توجه این فصل به معرفی بردار و مختصات با دیدگاهی کاربردی است. تمام مفاهیم این فصل با دو دیدگاه ترسیمی و تحلیلی (عددی) مطرح می‌شوند. دیدگاه ترسیمی اگرچه در اجرا دشوار است، اما برای درک مفهوم خوب و مفید است. روش تحلیلی برای محاسبات و عملیات کارآمدتر است و شانس انجام آن با ماشین حساب و رایانه را نیز داریم. بنابراین، این دو دیدگاه در کنار هم معرفی می‌شوند.

در **درس‌های اول و دوم** بردار به‌عنوان پاره‌خط جهت‌دار معرفی می‌شود که راستا، مبدأ، واحد و جهت دارد و از آن برای معرفی نیرو و حرکت و سایر مفاهیم فیزیکی استفاده می‌شود. با کمک این دو مفهوم فیزیکی بردارهای مساوی و قرینه نیز معرفی می‌شوند.

در **درس سوم**، در امتداد معرفی مختصات دو بعدی که در کتاب ششم انجام شده است (فقط قسمت طول و عرض مثبت) محورهای مختصات دو بعدی به‌طور کامل مطرح می‌شوند. در کنار بیان کاربردهای محور مختصات پیدا کردن مختصات نقطه و بردار تدریس و تمرین می‌شود.

در **درس چهارم** نیز به بردار انتقال اختصاص دارد. مفهوم انتقال یک شکل با کمک بردار به دو صورت ترسیمی و تحلیلی بیان می‌شود. در ضمن آن دو، انتقال پشت سر هم و ترکیب انتقال‌ها نیز مطرح می‌شود.

فصل هفتم توان و جذر

تمرکز این فصل بر دو مفهوم توان و جذر و هدف، معرفی این دو مفهوم با مثال‌های مختلف است. علاوه بر آن، در بخش توان قوانین ساده کردن عبارتهای توان‌دار در حالت ضرب با پایه یا توان مساوی در کنار محاسبه عبارتهای توان‌دار مطرح می‌شود. در قسمت جذر صرفاً به مفهوم جذر پرداخته شده است و محاسبه جذر تقریبی یا دقیق، مورد نظر نیست.

این فصل **درس اول** را با معرفی توان برای خلاصه کردن عبارت ضرب با چند مثال کاربردی شروع می‌کند. براساس همین تعریف، محاسبه عبارت توان‌دار تدریس می‌شود. مثال‌هایی در ارتباط با فصل‌ها و درس‌های گذشته از جمله تجزیه عامل‌های اول و عبارتهای جبری و الگوبندی و بیان توانی آن‌ها مطرح می‌شود تا ارتباط این درس با فصل‌های گذشته برقرار شود. همچنین، فرمول‌های مربوط به مساحت و حجم شکل‌های هندسی در قالب توانی بیان شده است تا هم این مباحث مرور شوند و هم ریاضیات درهم تنیده شود. به این ترتیب، قوانین توان را می‌توان با نمادهای جبری نیز بیان کرد.

در **درس دوم** محاسبات عبارتهای توان‌دار با در نظر گرفتن ترتیب انجام عملیات تدریس می‌شود و درس ترتیب انجام عملیات که در پایه ششم بیان شده است، در این درس کامل می‌شود.

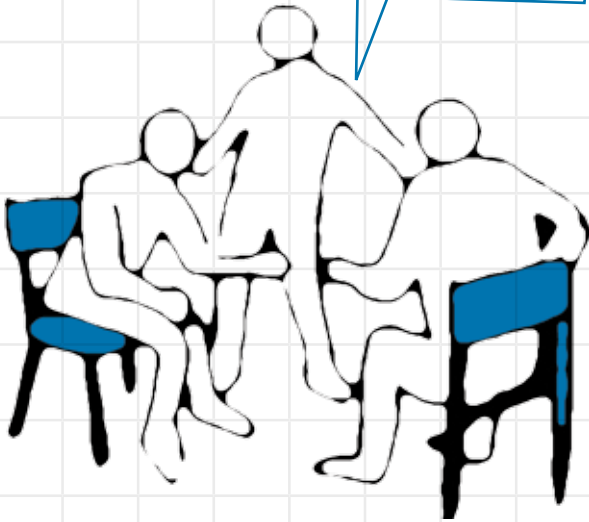
در **درس سوم** قانون‌های ساده کردن عبارت توان‌دار در حالت‌های ضرب با پایه مساوی و ضرب با توان مساوی تدریس می‌شود. پس از آن عبارتهای توان‌دار با کمک این دو قانون ساده می‌شوند. همچنین، از این دو قانون در محاسبه عبارتهای توان‌دار استفاده می‌شود.

در **درس چهارم** نیز به‌طور خاص بر مفهوم جذر و ریشه تأکید دارد. مفهوم جذر در مقابل مجذور مطرح می‌شود. جذر عدد ۹ با دو عدد ۳ و ۳- معرفی و نماد $\sqrt{\quad}$ ارائه می‌شود. در محاسبات جذر نیز فقط به این نکته اشاره می‌شود که جذر یک عدد مثل ۵۰۰ بین جذر دو عدد ۴۰۰ و ۹۰۰ است.

استفاده از ماشین حساب در آموزش ریاضی، به‌عنوان یک ابزار، نه تنها اشکالی ندارد بلکه توصیه نیز می‌شود

دانش‌آموزان باید راهبرد مورد نظر برای حل مسئله را خودشان انتخاب کنند

فصل نهم ترسیم‌های هندسی

در فصل آخر کتاب ترسیم‌های هندسی در مثلث و همچنین رسم خطوط موازی با تأکید بر استدلال درباره نحوه ترسیم اختصاص یافته است. علاوه بر استفاده از تساوی مثلث‌ها قضیه‌های هندسی دیگر از جمله خاصیت عمودمنصف و نیم‌ساز، برخی از خاصیت‌های چهارضلعی و قضیه خطوط موازی و مورب نیز تدریس می‌شود.

درس اول این فصل به اجزای مثلث (عمودمنصف، ارتفاع، نیم‌ساز و میانه) می‌پردازد و قضیه مربوط به خاصیت عمودمنصف و قضیه مساوی بودن زاویه‌های مجاور به قاعده در مثلث متساوی‌الساقین و هم‌مرس بودن عمودمنصف، ارتفاع، نیم‌ساز و میانه دو مثلث و خاصیت نیم‌ساز در قالب حل مسئله مرور می‌شوند.

در **درس دوم** روش ترسیم نیم‌ساز، عمودمنصف، عمود از یک نقطه خارج خط و رسم زاویه مساوی به کمک پرگار یادآوری و از دانش‌آموزان خواسته می‌شود تا با استفاده از سه حالت تساوی مثلث‌ها برای این روش‌های ترسیم دلیل بیاورند.

در **درس سوم** به مرور اصل‌های مربوط به خطوط موازی می‌پردازد و با رویکردی نمادین نحوه نوشتن و نتیجه‌گیری را یادآوری می‌کند. از این اصل که فاصله بین دو خط موازی همواره ثابت است موضوع مکان هندسی نقاطی که به فاصله مشخص از یک خط هستند مطرح و با کمک آن نحوه تدریس خط موازی در مسائل مختلف تدریس می‌شود.

در **درس چهارم** به قضیه خطوط موازی و مورب می‌پردازد و پس از تجربه موضوع قضیه اثبات استنتاجی برای قضیه و عکس قضیه مطرح و سپس با ارائه مثال‌های مختلف نحوه استفاده و به کار بردن این قضیه در حل مسئله‌ها تمرین می‌شود.

فصل هشتم آمار و احتمال

این فصل شامل دو بخش است. در یک بخش موضوع آمار و در بخش دوم موضوع احتمال مطرح شده است. درس آمار در امتداد دروس مطرح شده در دبستان است. در این فصل موضوع آمار با تعداد داده‌های زیاد تدریس می‌شود. در این خصوص رسم نمودار بلوکی برای داده‌های دسته‌بندی شده و میانگین این داده‌ها آورده شده است. در قسمت احتمال نیز در راستای مفاهیم مطرح شده در دوره دبستان که احتمال تجربی را مدنظر قرار داده است، موضوع احتمال ریاضی تدریس می‌شود.

در **درس اول**، ابتدا انواع نمودارها و کاربردهای آن‌ها یادآوری و مرور شده است. پس از آن نحوه دسته‌بندی داده‌ها در دسته‌هایی که با موضوع آمار در ارتباط است مطرح می‌شود. دانش‌آموزان نیز یاد می‌گیرند که برای جدول داده‌های دسته‌بندی شده نمودار بلوکی رسم کنند. در این درس نیز علاوه بر رسم نمودار و تنظیم جدول، به بررسی و نتیجه‌گیری از روی نمودارها هم تأکید می‌شود. براساس آن توزیع نرمال به‌عنوان یک مثال کاربردی از نمودارهای بلوکی به دانش‌آموزان ارائه می‌شود.

در **درس دوم** نیز به نحوه محاسبه میانگین داده‌ها با تعداد زیاد اشاره می‌شود. درس با یادآوری و نوشتن فرمول محاسبه میانگین تعدادی داده محدود شروع و مفهوم میانگین در قالب محاسبات ذهنی و فاصله داده‌ها تا میانگین محاسبه شده ارائه می‌شود تا زمینه برای محاسبه میانگین داده‌های با تعداد بیشتر فراهم شود.

در **درس سوم** مفهوم احتمال، پیشامد و پیشامدهای محتمل و ممکن و ناممکن یادآوری می‌شود. سپس موضوع احتمال تجربی که در دبستان مطرح شده است یادآوری می‌شود و در کنار آن بحث نوشتن تمام حالت‌های ممکن برای وقوع یک پیشامد آورده می‌شود.

در **درس چهارم** این فصل نیز موضوع احتمال ریاضی با توسعه مفهوم احتمال تجربی آغاز می‌شود. احتمال تجربی با تعداد آزمایش‌های بسیار زیاد به احتمال ریاضی نزدیک و نزدیک‌تر می‌شود. در این درس، فرمول محاسبه احتمال ریاضی تدریس شده و با توجه به اینکه دانش‌آموزان در درس قبل نحوه نوشتن و پیدا کردن تمام حالت‌های ممکن یک پیشامد را یاد گرفته‌اند، با چند مثال، کاربرد فرمول را در حل مسئله‌های مربوط به احتمال یاد می‌گیرند.

پیام‌های آسمان همسوی با برنامه‌درسی ملی

پرویز آزادی

کارشناس گروه درسی تعلیم و تربیت دینی دفتر تألیف کتاب‌های درسی

بازخوردهایی که از کتاب‌های «فرهنگ اسلامی و تعلیمات دینی» دوره راهنمایی گرفته می‌شد، به آن انجامید که این کتاب‌ها پس از گذشت حدود سه دهه، بازنگری و در نهایت کتاب‌های «پیام‌های آسمان» جایگزین آن‌ها شود. اولین اجرای آزمایشی پیام‌های آسمان در سال ۱۳۸۶ انجام شد. پس از ارزیابی‌های متعدد، در سال ۱۳۸۹، کتاب اول راهنمایی آن اجرای سراسری شد و در سال ۱۳۹۱ کتاب سوم نیز به اجرای سراسری رسید. پیام‌های آسمان با توجه به اینکه اجراهای آزمایشی متعددی را پشت سر گذاشت و ارزیابی‌های متنوع و متعددی از آن صورت گرفت، بنابر اذعان دبیران محترم و کارشناسان، در حد بسیار مطلوبی قرار گرفت. اجرای سراسری کتاب سوم مقارن شد با اجرای طرح همسوسازی برنامه‌درسی وزارت آموزش و پرورش با «برنامه‌درسی ملی». یعنی کتاب اول پیام‌های آسمان، پس از دو سال اجرای سراسری، باید بازنگری و بازتألیف می‌شد. این موضوع بهترین فرصت برای گروه تعلیم و تربیت دینی دفتر تألیف بود تا بار دیگر به فضل الهی و یاری دبیران محترم، بازنگری دیگری در کتاب انجام دهند و نقص‌های موجود را برطرف کنند. در این راستا، براساس آسیب‌شناسی صورت گرفته در دوره‌های آموزشی دبیران، کاستی‌های کتاب شناسایی و موضوعات مورد نیاز در آن گنجانده شدند.

رویکرد «راهنمای برنامه‌درسی تعلیم و تربیت دینی دوره راهنمایی»، «فطرت‌گرای توحیدی» تعیین شده بود. از آنجا که رویکرد برنامه‌درسی ملی نیز همین رویکرد است، کتاب «پیام‌های آسمان» همسویی بسیار زیادی با برنامه‌درسی ملی داشت. همین امر موجب شد مؤلف محترم و کارشناسان گروه وقت بیشتری برای جبران موضوعاتی داشته باشند که از یک سو در «راهنمای برنامه‌درسی تعلیم و تربیت دینی» سابق وجود نداشت و از سوی دیگر، از موضوعات مهم و تأثیرگذار بر نسل جوان است. در این راستا، با شناسایی آسیب‌های موجود در دوره راهنمایی و به‌منظور همسوسازی با برنامه‌درسی ملی، موضوعات جدید در کتاب گنجانده شدند.

الگوی هدف‌گذاری (الگوی تعیین هدف و موضوع)

راهنمای برنامه‌درسی تعلیم و تربیت دینی سابق که کتاب‌های «پیام‌های آسمان» سابق براساس آن تألیف شده بود، براساس الگوی هدف‌گذاری بلوم^۱ در سه حیطة شناختی، عاطفی و رفتاری بود. بنابراین، تمامی هدف‌ها در این سه قالب طرح‌ریزی و اجرا می‌شدند. این در حالی است که هدف‌گذاری برنامه‌های درسی و تربیتی در برنامه‌درسی ملی، در قالبی کاملاً جدید و منحصر به فرد صورت گرفته است. در این الگو، شکوفایی فطرت و دستیابی به شئون گوناگون حیات طیبه، جامعیت، یکپارچگی، و توجه متوازن به ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت مبنای قرار گرفته است که در قالب چارچوب مفهومی منسجم و یکپارچه‌ای، در تدوین اهداف سطوح، راهنمای عمل برنامه‌ریزان و مجریان خواهد شد.

این اهداف در ۱۶ درس توزیع شده‌اند. در اینجا، به ترتیب حوزه‌های تربیتی، آن‌ها را می‌آوریم:

حوزه مبدا

درس اول (بینای مهربان): خداوند ناظر اعمال ماست: رضایت و غضب خداوند نسبت به کارهای خوب و بد ما، سرور و بهجت ناشی از فعل خیر و شرم و حیا از خطا و تکرار آن در پیشگاه الهی

درس دوم (استعانت از خداوند): استعانت الهی، راه‌های جلب یاری خداوند در کارها (صبر و تقوا، دعا)

حوزه معاد

درس سوم (تلخ یا شیرین): مرگ؛ پل میان دنیا و آخرت، شیرین برای درستکاران و تلخ برای بدکاران

درس چهارم (عبور آسان): کارهای مؤثر در هنگام مرگ: نیکی به پدر و مادر، خوش اخلاقی، صدقه دادن

حوزه راهنما

درس پنجم (سفر و راهنما): برخی ویژگی‌های اخلاقی رسول خدا (ص): بزرگواری و محبت، عزت‌نفس، ساده‌زیستی. و لطف خداوند به انسان‌ها با فرستادن راهنما

درس ششم (دین؛ گنج بی پایان): دین برنامه کامل زندگی، نسبت احکام دینی با رستگاری انسان

درس هفتم (اسوه فداکاری و عدالت): برخی ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری امیرالمؤمنین: عبادت، فداکاری در راه خدا، عدالت (نمونه‌های عدالت و مساوات)

درس هشتم (برترین بانو): برخی ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری حضرت زهرا (ع): حیا و عفت، توجه به محرومان، حضور در صحنه اجتماع، ساده‌زیستی

حوزه راه و توشه

درس نهم (افتخار بندگی): تکلیف: چیستی، عبور از مرحله کودکی، شاخصه‌های دوران بلوغ (عواطف زودگذر، شتاب، استقلال طلبی)، علائم بلوغ جسمی. ورود به دنیای جدید. آگاهی درست در برخورد مناسب با بلوغ جسمی و روحی. معنای تکلیف و تقلید. ضرورت رجوع به کارشناس. نحوه انتخاب مرجع

درس دهم (به سوی پاکی): آشنایی با برخی از نجاسات: خون، سگ، ادرار و آشنایی با برخی مطهرات: آب، آفتاب، خاک و شیوه‌های تطهیر

درس یازدهم (ستون دین): نماز: گفت‌وگو با خدا، عبودیت، یاد خدا، تشکر از خدا. اهمیت نماز اول وقت. ارکان و واجبات نماز

درس دوازدهم (نماز جماعت): کیفیت نماز جمعه و نماز جماعت و شیوه غسل کردن

جدول ۱

ساحت‌های تربیت

عرصه‌ها عناصر	رابطه با خویشتن (با محوریت رابطه با خدا)	رابطه با خداوند متعال	رابطه با خلق خدا (سایر انسان‌ها) با محوریت رابطه با خداوند	رابطه با خلقت (طبیعت و...) با محوریت رابطه با خداوند
تعقل				
ایمان				
علم				
عمل				
اخلاق				

در الگوی هدف‌گذاری، پنج عنصر تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق و چهار عرصه ارتباط دانش‌آموزان با خود، خدا، خلق و خلقت، به صورت به هم پیوسته و با محوریت ارتباط با خدا تبیین و تدوین شده است. عناصر پنج‌گانه در شبکه‌ای مفهومی، مرتبط و به هم تنیده تبیین می‌شوند و در فرایند عملی تربیت، هر کدام می‌توانند متناسب با نیازها و شرایط دانش‌آموزان، سرآغاز سیر تربیتی باشند و سایر عناصر را تقویت کنند و تمهید بخشد. در میان این عناصر، عنصر تعقل جنبه محوری دارد و سایر عناصر پیرامون آن تعریف و تبیین می‌شوند که هر کدام از آن‌ها نیز مراتب معینی دارد. براساس این الگو، اهداف پایه اول دوره اول متوسطه را می‌توان در پنج حیطة بیان کرد (جدول ۲).

❀❀❀ حوزه دشمن شناسی ❀❀❀

درس پنزدهم (سربازان شیطان): موانع بزرگ درونی:

عجله و تنبلی (خطرهای بزرگ تنبلی، عوامل ایجاد شور و نشاط) با تأکید بر برنامه ریزی

❀❀❀ حوزه جامعه اسلامی ❀❀❀

درس سیزدهم (بر بال فرشتگان): آشنایی با ارزش در

اسلام، نمونه‌های تلاش‌های علمی مسلمانان، ضرورت توجه به علم

درس چهاردهم (کمال همنشین): آشنایی با وفای به عهد

و ثمرات آن، پیمان شکنی و اثرات آن؛ آشنایی با صداقت و ثمرات آن برای خود و دیگران، صداقت در عمل، نمونه‌هایی از صداقت

درس شانزدهم (نشان عزت): توجه به حدود الهی: حفظ حیا

و عفت در جامعه، نتایج حفظ حیا و عفت در جامعه (امنیت و آرامش)، حفظ حیا و وظیفه همگانی

اهداف

حیطه‌های اهداف

۱. تفکر در صفات الهی از قبیل ناظم، ناظر، سمیع، مستعان، غفار
۲. تفکر درباره معاد یا موضوعات مرگ، حسابرسی در قیامت، تأثیر اعمال در جهان آخرت
۳. تفکر در برخی کاستی‌های انسان از قبیل ناامیدی، غفلت، و برخی توانایی‌های انسان از قبیل تفکر، رشد و هدایت
۴. تفکر در ضرورت وجود راهنمای الهی در زندگی انسان
۵. تدبیر در کارکرد دین در زندگی انسان و برخی از مؤلفه‌های امر به معروف و نهی از منکر، جهاد، حجاب و عفاف

تعقل (تفکر و اندیشه‌ورزی / تأمل / استدلال / استنباط / تجزیه و تحلیل / توجه / تدبیر / نقد / کشف / درک / حکمت / خلاقیت / پژوهش)

۱. ایمان به صفات سلبی و ثبوتی الهی از قبیل ناظم، ناظر، قادر، مستعان، غفار و ودود
۲. ایمان و پذیرش مرگ و حسابرسی در قیامت و تأثیر اعمال این دنیا در زندگی اخروی
۳. ایمان به ضرورت وجود راهنمای الهی در زندگی انسان و آخرین پیامبر بودن رسول اکرم (ص) و کامل‌ترین کتاب هدایت بودن قرآن
۴. ایمان به امام زمان به‌عنوان امام حاضر موعود
۵. ایمان به تأثیر رعایت دستورات الهی: نماز، راستگویی، روزه، طهارت، حجاب و عفاف، امر به معروف و نهی از منکر و جهاد

ایمان (باور / پذیرش / تعبد / التزام قلبی / علاقه / عاطفه / نگرش مطلوب / ارزش گذاری)

۱. کسب معرفت نسبت به صفات سلبی و ثبوتی الهی از قبیل ناظم، ناظر، قادر، مستعان، غفار و ودود
۲. آشنایی با مرگ به‌عنوان انتقال دهنده انسان به جهان آخرت، حسابرسی در روز قیامت و تأثیر اعمال انسان در زندگی اخروی
۳. آشنایی با توانایی‌های انسان از قبیل تفکر، رشدیافتگی و هدایت‌پذیری و برخی کاستی‌های انسان از قبیل ناامیدی و غفلت و جهل
۴. آشنایی با انبیا به‌عنوان هادیان الهی و ضرورت وجود آن‌ها برای هدایت انسان، و دین به‌عنوان بهترین برنامه زندگی
۵. آشنایی با ویژگی‌های پیامبر اکرم به‌عنوان آخرین پیامبر و قرآن کریم به‌عنوان آخرین و کامل‌ترین کتاب هدایت الهی
۶. آشنایی با ویژگی‌های ائمه اطهار علیهم‌السلام به‌عنوان جانشینان پیامبر اکرم (ص) و هادیان بعد از ایشان
۷. آشنایی با احکام طهارت، نماز، نماز جمعه و جماعت، روزه، وضو، تیمم، تقلید، زیارت، غسل و مراسم مذهبی
۸. آشنایی با ویژگی‌های اخلاقی ناپسند از قبیل ناسزا، تحقیر، توهین، مدگرایی، مصرف‌گرایی، هوس‌های زودگذر، غفلت، و ویژگی‌های اخلاقی پسندیده همانند تعاون، رعایت حق الناس، تلاش، کسب مال حلال، علم‌دوستی، امانت‌داری، نیکی به والدین و صداقت
۹. آشنایی با احکام محرم و نامحرم، عفاف و حجاب

علم (کسب معرفت شناخت / بصیرت / آگاهی در ساخت‌های تربیتی)

۱. تلاش برای انجام اعمال مؤثر در زندگی مثبت در آخرت
۲. تلاش برای غلبه بر صفات ناپسند از قبیل ناامیدی، و استفاده صحیح از زندگی، پرهیز از دام‌های شیطان و غفلت
۳. تلاش برای انجام و مداومت بر صفات پسندیده‌ای از قبیل رعایت حق الناس، تلاش و کوشش، اندیشه‌ورزی در کارها و رشدپذیری
۴. به‌جا آوردن اعمال و احکام دینی از قبیل نماز، نماز جماعت، نماز جمعه، روزه و غسل
۵. تلاش برای رعایت احکام طهارت، زیارت، اذان و اقامه و مراسم مذهبی
۶. تلاش به‌منظور رعایت حدود محرم و نامحرم، و رعایت حجاب
۷. تلاش در الگوگیری از زندگی پیامبر اکرم و ائمه اطهار علیهم‌السلام، عمل به آموزه‌های قرآن و عترت، و بزرگان دین
۸. تلاش در جهت مصون ماندن از آسیب‌های اجتماعی عصر حاضر از قبیل ماهواره، اینترنت، تلویزیون، موبایل، بازی‌های رایانه‌ای، مواد مخدر، مدگرایی، مصرف‌گرایی و تهاجم فرهنگی

عمل (کار / تلاش / اطاعت / عبادت / مجاهدت / کارآفرینی / مهارت و...)

۱. تزکیه نفس با الگوگیری از زندگی پیامبر اکرم، ائمه اطهار علیهم‌السلام و بزرگان دین
۲. اجتناب از اعمال غیراخلاقی همانند ناسزا، تحقیر و توهین به خود و دیگران، مدگرایی، عادت‌های ناپسند، حسادت، دوستی‌های بدون معیار، هوس‌های زودگذر و گرفتار شدن به خواندنی‌ها، نوشتنی‌ها و دیدنی‌های نامناسب
۳. تلاش در مداومت بر صفات اخلاقی پسندیده همانند تعاون، کسب علم، توجه به محرومان، امانت‌داری، رعایت حق الناس و صداقت.

اخلاق (تزکیه / عواطف / ملکات نفسانی)

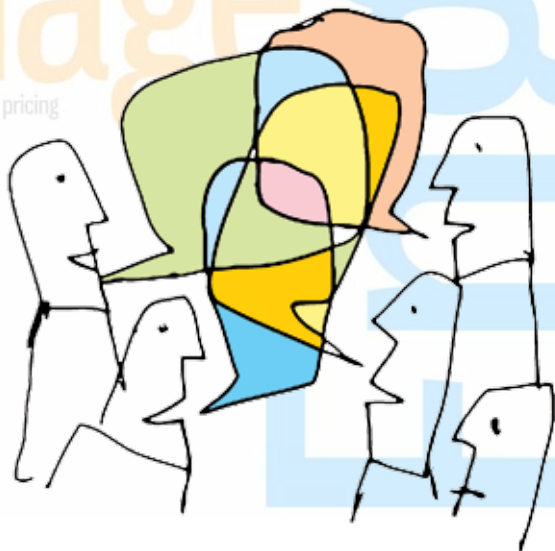
افق‌ها و رویکردهای جدید آموزش زبان‌های خارجی

دکتر سیدبهنام علوی مقدم

رئیس گروه درسی زبان‌های خارجی دفتر تألیف کتاب‌های درسی

دکتر رضا خیرآبادی

کارشناس گروه درسی زبان‌های خارجی دفتر تألیف کتاب‌های درسی

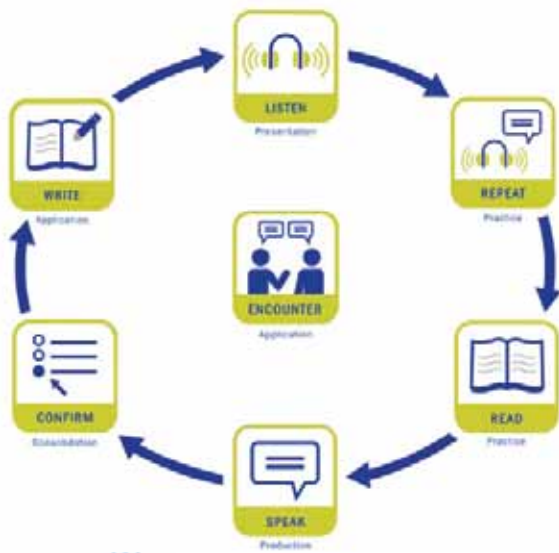
حوزه آموزش زبان‌های خارجی در برنامه درسی ملی

برنامه درسی ملی در حوزه دهم از حوزه‌های یادگیری خود که به یادگیری زبان‌های خارجی اشاره دارد، ضرورت فراگیری این حوزه تعلیم و تربیت را مهم توصیف کرده و معتقد است آموزش زبان‌های خارجی باید برطرف کننده نیازهای ارتباطی فراگیرندگان باشد. به منظور برقراری ارتباط سازنده و آگاهانه ضروری است دانش آموزان علاوه بر زبان مادری که به آن‌ها توانایی تعامل در سطح روابط میان فردی، خانوادگی، محلی و ملی را می‌دهد، توانایی ارتباط با سایر جوامع و دستاوردهای بشری را در سطح منطقه‌ای و جهانی داشته باشند. چنین ضرورتی رویکرد ارتباطی مورد تأکید در این سند را تبیین می‌کند. برنامه درسی ملی این رویکرد ارتباطی را با دو صفت «فعال» و «خودباورانه» توصیف می‌کند. به عبارت دیگر، رویکرد ارتباطی مورد نظر سند، رویکردی است بومی شده و مبتنی بر ارزش‌های دینی و ملی ایران اسلامی که از دایره تنگ نظریه‌ها، رویکردها و روش‌های تدوین شده در جهان فراتر می‌رود و بر «خودباوری» مبتنی است. آموزش زبان‌های خارجی از ابتدای دوره اول متوسطه آغاز می‌شود و بر چهار مهارت زبانی (نوشتن، خواندن، گوش دادن و صحبت کردن) به طور هم‌زمان و در

آموزش زبان‌های خارجی یکی از حوزه‌های یازده گانه تربیت و یادگیری تصریح شده در برنامه درسی ملی است که بسترساز درک، دریافت، تعاملات فرهنگی و انتقال دستاوردهای دانش بشری در قالب‌های متنوع زبانی همچون شفاهی، دیداری و نوشتاری، برای مقاصد و مخاطبان گوناگون در چارچوب نظام معیار اسلامی است. آموزش زبان‌های خارجی و به طور اخص آموزش زبان انگلیسی در نظام آموزش رسمی کشور ما پیشینه طولانی و قابل توجهی دارد و تقریباً به سال ۱۳۱۸ ه.ش باز می‌گردد. فراز و فرودهای آموزش این حوزه یادگیری نیز در دوره‌های گوناگون تاریخی بسیار قابل توجه بوده است، اما موضوع بحث حاضر، افق‌ها و رویکردهای نوین آموزش زبان‌های خارجی، به ویژه زبان انگلیسی، با محوریت برنامه درسی ملی و بسته آموزشی جدید درس زبان انگلیسی برای پایه اول دوره اول متوسطه است.

کتاب‌های تازه تألیف زبان انگلیسی از اجزای مهم بسته آموزشی محسوب می‌شوند و مبتنی بر راهنمای برنامه درسی مربوطه و نیز راهنمای برنامه درسی ملی نگاشته شده‌اند. ویژگی‌های قابل توجه این مجموعه کتاب‌ها را در ادامه معرفی می‌کنیم:

- کتاب دانش آموز^۱
- کتاب کار^۲
- کتاب معلم^۳
- لوح فشرده
- فلش کارت^۴

رویکرد آموزشی کتاب، رویکرد ارتباطی فعال و خودباورانه است و از همان مراحل آغازین آموزش به هر چهار مهارت توجه دارد. کتاب شامل هشت درس است که با چهار درس مروری^۵ همراه گردیده، به گونه‌ای که پس از هر دو درس، یک درس مروری تعیین و گنجانده شده است. همچنین، در آغاز کتاب، درسی مقدماتی با نام welcome وجود دارد که هدف آن ایجاد انگیزه و همچنین تعیین سطح مقدماتی دانش‌آموزان است. استفاده از لوح فشرده در کنار کتاب دانش‌آموز الزامی است، چرا که اکثر بخش‌های کتاب به استفاده از مهارت شنیداری نیاز دارند و آغازین بخش هر درس که یک مکالمه است، حتماً با استفاده از سی‌دی آموزشی تدریس می‌شود. دانش‌آموز در هر درس با یک موضوع^۶ و دو نقش^۷ آموزشی آشنا می‌شود و در پایان هر درس، به مهارت نسبی در آن موضوع دست می‌یابد. تمرین‌های متنوعی نیز در کتاب کار برای هر درس در نظر گرفته شده است که بخشی از آن برای حل کردن در کلاس تهیه و بخشی دیگر برای انجام دادن در منزل طراحی شده‌اند. همچنین، وجود فلش کارت آموزشی نیز دیگر ویژگی بسته آموزشی جدید است که به تنوع ابزارهای یادگیری می‌افزاید. از دیگر ویژگی‌های کتاب جدید، رویکرد آن به آموزش الفباست که کاملاً با روش‌های سنتی پیشین تفاوت دارد و با تلفیق دو رویکرد کل‌نگرانه^۸ و جزء‌نگرانه^۹ و همچنین با در نظر گرفتن سطح سنی دانش‌آموزان این پایه آموزشی، رویکردی کاملاً جدید به آموزش الفبا ارائه کرده است.

پی‌نوشت

- 1. student book ● 2. work book ● 3. teachers guide ●
- 4. flash cards ● 5. review ● 6. theme ●
- 7. function ● 8. whole word ● 9. phonics ●

کنار هم تأکید دارد. هدف‌گذاری آموزش زبان‌های خارجی به گونه‌ای است که در دوره دوم متوسطه، دانش‌آموزان بتوانند متن‌هایی در سطح متوسط را بخوانند و مفاهیم آن‌ها را دریابند. همچنین، توانایی نوشتن به زبان خارجی، در حد یک مقاله کوتاه، در آن‌ها تقویت شود.

برنامه‌های گروه زبان‌های خارجی دفتر تألیف

گروه زبان‌های خارجی دفتر تألیف، برنامه خود را مبتنی بر سند برنامه درسی ملی و همسو با سیاست‌های کلان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی قرار داده است. برخی از این برنامه‌ها عبارت‌اند از:

● **تهیه و تدوین بسته آموزشی:** به جای تمرکز و تأکید صرف بر کتاب درسی، از سایر امکانات مانند لوح فشرده آموزشی، کتاب دانش‌آموز، پایگاه اطلاع‌رسانی (وبسایت) تخصصی و موارد مشابه استفاده می‌شود تا سطر و سیطره کتاب درسی با تنوع فضاها و رسانه‌های جدید آموزشی تعدیل و محتوای آن به‌روز شود.

● برقراری ارتباط تنگاتنگ و صمیمی با دبیران و همکاران فرهنگی:

از آنجا که تحقق اهداف برنامه درسی و سیاست‌های سازمان مستلزم همکاری گرم و صمیمانه دبیران گرانقدر است، ایجاد این ارتباط از طریق اشاعه منطقه‌ای و ملی برنامه‌های سازمان، به‌ویژه معرفی کتاب و بسته جدید آموزشی درس زبان پایه اول دوره اول متوسطه در دستور کار بوده است. برای نمونه به‌منظور تدوین کتاب جدید، فراخوان همکاری در گستره ملی (از طریق وبسایت دفتر) داده شد و در مراحل تدوین بسته آموزشی نیز از تجربه‌های گروه قابل توجهی از دبیران و همکاران فرهنگی بهره گرفته شد؛ به گونه‌ای که گروه تألیف این کتاب‌ها از همکاری چند دبیر مجرب بهره برده است.

● برقراری ارتباط با مجامع علمی و دانشگاهی:

در کنفرانس‌ها و همایش‌های تخصصی با موضوع آموزش زبان‌های خارجی از دیگر برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های گروه زبان‌های خارجی در دوره جدید فعالیت‌هایش بوده است. این گروه در فرایند تدوین بسته آموزشی جدید، علاوه بر رایزنی با استادان برجسته دانشگاهی، از ظرفیت مراکز آموزش عالی و دانشگاه‌های کشور نیز بهره گرفته است.

ویژگی‌های کتاب جدیدالتألیف پایه اول دوره اول متوسطه

با توجه به سیاست‌گذاری‌های برنامه درسی ملی، درس زبان‌های خارجی در کشورمان در بازه‌های شش ساله و در دوره‌های اول و دوم متوسطه تدریس می‌شود. مجموعه شش جلدی کتاب‌ها در درس انگلیسی English for schools نام گرفته است که شامل دو مجموعه سه جلدی می‌شود:

«prospect1-3» (دوره اول متوسطه) و «Vision1-3» (دوره دوم متوسطه). هم‌اکنون کتاب «prospect1» (کتاب پایه اول دوره اول متوسطه) آماده و منتشر شده است. این کتاب که با رویکرد بسته آموزشی تدوین شده شامل این عناصر است:

کار و فناوری

مهدی اسمعیلی

عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

احمد رضا دوراندیش

مدیرکل دفتر تألیف کتاب‌های درسی

فنی و حرفه‌ای و کار دانش

اگر زنجیره تولید دانش، تبدیل دانش به فناوری، تولید محصول و در نهایت تجاری‌سازی علم تکمیل شود، مسیر تولید علم به تولید ثروت ملی کشور و پاسخگویی به نیازهای ملت منتهی می‌شود.
مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

تحول بنیادین در آموزش و پرورش تحولی عمیق و ریشه‌ای است که به تحول در مفاهیم نظری، مهارت‌ها، روندها و فرایندها، کارکردها و رویکردها منجر خواهد شد. محتواها، مهارت‌ها، روش‌ها، فرایندها و عناصر کلیدی یادگیری، در حوزه‌های تربیت و یادگیری مشخص می‌شوند. حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری از حوزه‌های یازده‌گانه‌ای است که در برنامه درسی ملی لحاظ شده و شامل کسب مهارت‌های عملی برای زندگی کارآمد و بهره‌ور، و کسب شایستگی‌های مرتبط با فناوری علوم وابسته به‌ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات است. این شایستگی‌ها برای تربیت فناورانه و زندگی سالم در فضای مجازی و نیز آمادگی ورود به حرفه و شغل در بخش‌های گوناگون اقتصادی و زندگی اجتماعی ضروری‌اند. با توجه به آموزه‌های اسلامی، کار و اشتغال از ارزش تربیتی برخوردار است و انسان از طریق کار، شخصیت وجودی خویش را صیقل می‌دهد، هویت خویش را تثبیت می‌کند و زمینه ارتقای وجودی خویش را مهیا و امکان کسب روزی حلال و پاسخگویی به نیازهای جامعه را فراهم می‌آورد. آموزش فناوری، کار و مهارت‌آموزی باعث پیشرفت فردی، افزایش بهره‌وری، مشارکت در زندگی اجتماعی و اقتصادی، کاهش فقر، افزایش درآمد و توسعه‌یافتگی خواهد شد.

درس کار و فناوری یکی از دروس پایه هفتم آموزش عمومی است. در این نوشته می‌کوشیم با استفاده از پرسش و پاسخ‌های مربوط به این درس، اهداف، محتوا و مشکلات اجرا را بررسی و به آن‌ها پاسخ دهیم. البته ممکن است سؤالات و مشکلات بیشتری نیز به‌وجود آید. در این زمینه، برای راهنمایی‌های بیشتر، در کتاب و فیلم آموزشی راهنمای معلم محترم پرداخته خواهد شد.

و مهارت‌های مورد نیاز جامعه و تعلیم متناسب و برنامه‌ریزی شده آن در همه دوره‌های تحصیلی و برای همه دانش‌آموزان. ✓ راهکار ۵/۵ سند تحول؛ اختصاص حداقل ۱۰ درصد و حداکثر ۲۰ درصد از برنامه‌های آموزشی به معرفی حرفه‌ها، هنرها، جغرافیا، آیین و رسوم و نیازها و شرایط اقلیمی و جغرافیایی استان‌ها به‌ویژه مناطق روستایی و عشایری، با رعایت استانداردهای ارتقای کیفیت و تقویت هویت اسلامی- ایرانی دانش‌آموزان در چارچوب ایجاد کارآمدی و تقویت هویت ملی.

✓ راهکار ۶/۵ سند تحول؛ تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی به‌ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه تا پایان برنامه پنجم توسعه در برنامه درسی و آموزشی.

✓ راهکار ۲۱/۳ سند تحول؛ طراحی و استقرار جامع هدایت تحصیلی و استعدادیابی به‌منظور هدایت دانش‌آموزان به سوی رشته‌ها و حرف و مهارت‌های مورد نیاز حال و آینده کشور متناسب با استعدادها، علاقه‌مندی و توانایی‌های آنان.

پرسش‌هایی در مورد آموزش درس کار و فناوری پایه هفتم (اول متوسطه)

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چه اهدافی برای آموزش کار و فناوری دوره اول متوسطه در نظر گرفته شده است؟

✓ هدف عملیاتی ۱ سند تحول؛ پرورش تربیت‌یافتگانی که: - دارای حداقل یک مهارت مفید برای تأمین معاش حلال باشند، به‌گونه‌ای که در صورت جدایی از نظام رسمی تعلیم و تربیت، در هر مرحله، توانایی تأمین زندگی خود و اداره خانواده را داشته باشند.

- با درک مفاهیم اقتصادی در چارچوب نظام معیار اسلامی، از طریق کار و تلاش و روحیه انقلابی و جهادی، کارآفرینی، قناعت و انضباط مالی، مصرف بهینه و دوری از اسراف و تبذیر و با رعایت وجدان، عدالت و انصاف در روابط با دیگران، در فعالیت‌های اقتصادی در مقیاس خانوادگی، ملی و جهانی مشارکت می‌کنند.

✓ راهکار ۱/۶ سند تحول؛ گسترش و تنوع دادن به حرف

اهداف اصلی حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری در دوره اول متوسطه (پایه های ۷، ۸ و ۹) چیست؟

کسب شایستگی‌ها در شش موضوع اصلی (شکل ۱) از اهداف اصلی حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری در دوره اول متوسطه است. - بلوغ حرفه‌ای: رسیدن به درک درستی درباره انتخاب شغل مورد علاقه و توانمندی خود و...

- سواد فناوری اطلاعات و ارتباطات: مهارت کار با ابزارهای مستندسازی، جست‌وجوی اطلاعات و...

- سواد فنی و حرفه‌ای: شامل شایستگی‌های پایه در مشاغلی که در زندگی روزمره کاربرد دارند و...

- سواد فناورانه: شامل نگرش فناورانه، انتخاب فناوری و نگهداری فناوری و...

- سواد کارآفرینی: خطرپذیری، نیازسنجی، شناخت مشاغل و...

- فرهنگ کار و تولید: ارزش والای کار در طول زندگی هر فرد و...

شکل ۱. اهداف اصلی حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری در دوره اول متوسطه

دانش‌آموزان هنگام ورود به پایه هفتم، در ارتباط با درس کار و فناوری، چه چیزی قبلاً فراگرفته‌اند؟

دانش‌آموزان در درس کار و فناوری پایه ششم ابتدایی، در دو بخش، شایستگی‌های خود را تقویت کرده‌اند:

۱. فناوری اطلاعات و ارتباطات؛ ۲. کار و تولید. در جدول ۱ محتوای این بخش‌ها نشان داده شده است:

جدول ۱. بخش‌های مرتبط با کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی

محتوا	اهداف بخش	بخش‌ها
سیستم عامل، برنامه نقاشی، واژه پرداز، شبکه رشد، ارگونومی، ارائه نمایش مطالب (در صورت امکان)	کار با رایانه، نقاشی و نوشتن با رایانه، استفاده از شبکه ملی مدارس ایران، تبادل اطلاعات، ارائه مطلب	بخش اول: فناوری اطلاعات و ارتباطات
حداقل یک پروژه از مجموع پروژه‌های طراحی و ساخت (ساک دستی، گردونه تصاویر، مشابه نگار، خودروی برقی، چی به چی مربوطه، خودرو کشی، آینده‌های آینده، طراحی و ساخت مولد الکتریکی، پروژه آزاد طراحی و ساخت یک وسیله براساس چارچوب پروژه‌ها)	برنامه‌ریزی، ایده‌پردازی، کار با ابزارها، گزارش نویسی، حل مسائل، انتخاب فناوری، نیازسنجی	بخش دوم: کار و تولید پروژه‌های طراحی و ساخت
حداقل یک پودمان از مجموع پودمان‌های آموزشی مرتبط با کار (سبزی کاری، گل کاری، بافتنی، خیاطی، احجام تزئینی، گلدوزی، کار با چوب، کار با فلز، سازه ماکارونی، رسمی، آزمایشگر مدار، مدار الکتریکی، پودمان آزاد براساس چارچوب پودمان)	شایستگی‌های فنی پایه، ارزش کار، دست‌ورزی، گزارش نویسی، مسئولیت‌پذیری، شناخت مشاغل، مدیریت منابع	پودمان‌های کار

محتوای درسی حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری در دوره اول متوسطه چگونه آموزش داده می‌شود؟

محتوا به دو روش آموزش داده می‌شود:

۱. درس مستقل کار و فناوری

۲. درس تلفیقی با دروس دیگر پایه هفتم

ویژگی‌های اصلی درس مستقل کار و فناوری در

پایه هفتم چیست؟

- توجه به مفهوم شایستگی (ترکیب هم‌زمان دانش، مهارت و نگرش)
- به‌جای تمرکز بر دانش
- انعطاف‌پذیری با توجه به شرایط اجرا
- یادگیری به‌وسیلهٔ فعالیت‌ها و کارهای عملی
- استفاده از بستهٔ آموزشی در تدریس
- توجه به رویکرد یادگیری فعال دانش‌آموزان
- توجه به نیازهای منطقه‌ای
- توجه هم‌زمان به پودمان‌ها و پروژه
- تلفیق فناوری اطلاعات و ارتباطات با موضوعات گوناگون
- در نظر گرفتن ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به‌عنوان ابزاری برای یادگیری
- توجه به شناخت مشاغل برای هدایت تحصیلی و شغلی

ساختار اصلی درس مستقل کار و فناوری در پایهٔ

هفتم چگونه است؟

درس کار و فناوری شامل مجموعه‌ای از پودمان‌های کار و فناوری به‌همراه پروژه‌های طراحی و ساخت است.

پودمان‌های کار و فناوری عبارت‌اند از:

۱. فناوری و نوآوری؛ ۲. کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات؛
۳. جست‌وجو و جمع‌آوری اطلاعات؛ ۴. مستندسازی اطلاعات؛
۵. کسب و کار؛ ۶. نقشه‌کشی؛ ۷. کار با چوب؛ ۸. اشتراک‌گذاری اطلاعات؛
۹. پرورش و نگهداری گیاهان؛ ۱۰. پوشاک؛ ۱۱. خوراک (شکل ۲).

شکل ۲. ساختار درس مستقل کار و فناوری در پایهٔ هفتم

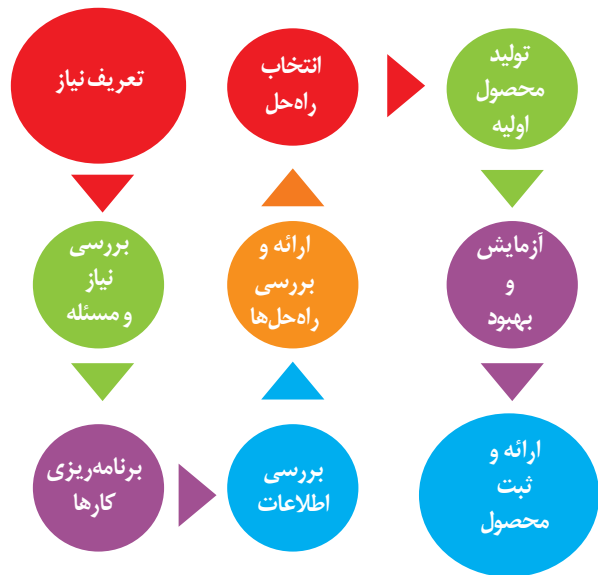
ویژگی‌های پودمان‌های درس مستقل کار و فناوری

پایه هفتم چیست؟

یک شغل یا مهارت از چندین پودمان تشکیل شده است. در پودمان‌های درس کار و فناوری، دانش‌آموزان پایهٔ هفتم، شناخت مشاغل، فرهنگ کار، ابزارهای واقعی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، مهارت، دست‌ورزی، اصول اولیهٔ کار و ایمنی و بهداشت در انجام کار را تجربه می‌کنند. در شکل ۳ اهداف این پودمان‌ها نشان داده شده است.

شکل ۳. اهداف پودمان‌های کار و فناوری پایهٔ هفتم

شکل ۴

۱۵ چه زمان آموزشی به درس کار و فناوری اختصاص داده شده است؟

دو ساعت در هفته به صورت آموزش رسمی کلاسی در طول سال تحصیلی، از این دو ساعت، ۷۰ درصد زمان آموزش به آموزش عملی و حدود ۳۰ درصد زمان به آموزش نظری این درس اختصاص داده شده است.

۱ پروژه‌های درس مستقل کار و فناوری پایه هفتم چیست؟

پروژه درس کار و فناوری، طراحی و ساخت یک محصول است که چندین پودمان کار و فناوری در آن کاربرد دارد. دبیر درس کار و فناوری در ابتدای سال تحصیلی یا در میانه آن می‌تواند با توجه به علاقه‌های دانش‌آموزان یک یا چند پروژه را انتخاب کند. دانش‌آموزان در حین آموزش پودمان‌ها، قسمت‌های گوناگون محصول پروژه را می‌سازند و در حین کار دانش‌آموزان با نیازسنجی، تعیین مسئله، تعیین محدودیت‌ها، طراحی و حل مسئله، برنامه‌ریزی، ایده‌پردازی، ارائه راه‌حل‌های متفاوت، کار با فناوری‌ها، مواد گوناگون، ساخت محصول، کنترل کیفیت و مستندسازی آشنا می‌شوند. این فرایند، بر چرخه تولید علم، تولید فناوری و تولید محصول (ایده تا محصول) تأکید دارد. دانش‌آموزان در ساخت محصول ممکن است روش‌های گوناگونی را به کار گیرند. در شکل ۴ فرایند طراحی و ساخت پروژه نشان داده شده است.

۹ آیا در درس کار و فناوری بخش نیمه تجویزی (انتخابی) یا اختیاری وجود دارد؟

بله. به سه روش امکان انتخاب و اختیار توسط دبیر وجود دارد: الف) انتخاب پروژه‌های طراحی و ساخت با توجه به علاقه‌های دانش‌آموزان ب) انتخاب فعالیت‌های دانش‌آموزان در پودمان‌ها با توجه به علاقه‌ها، سطح مهارت، شرایط منطقه‌ای و فیلم‌های آموزشی پ) انتخاب محتوای نیمه تجویزی برای پودمان‌ها در کتاب راهنمای معلم

۱۱ ارزشیابی درس کار و فناوری چگونه است؟

این درس آزمون پایانی ندارد و ارزشیابی آن به صورت مستمر است. هر پودمان نمره مستقل خود را دارد. نمره درس با در نظر گرفتن ارزشیابی همه پودمان‌ها محاسبه می‌شود. نمونه‌ای از ارزشیابی پودمان در جدول زیر مشاهده می‌شود:

ردیف	عناصر ارزشیابی	ابزار	نمره
۱	شرح مفاهیم پودمان	کارپوشه	۲۰
۲	شایستگی‌های فنی، تفکر انتقادی، پرسش‌گری و...	مشاهده	۱۰
۳	ایده‌پردازی و نوآوری	مشاهده + کارپوشه	۸
۴	حفظ محیط زیست	مشاهده + کارپوشه	۷
۵	برنامه‌ریزی درست کارها	مشاهده + کارپوشه	۵
۶	ایمنی و بهداشت	مشاهده + کارپوشه	۱۰
۷	انجام کارهای گروهی	مشاهده	۸
۸	کار با ابزار و وسایل و آماده کردن آن‌ها	مشاهده + کارپوشه	۷
۹	بهره‌گیری درست از ابزار و وسایل کار	مشاهده	۸
۱۰	مدیریت زمان و اجرای درست فرایندها	مشاهده + ارزشیابی عملکردی	۱۰
۱۱	مستندسازی	مشاهده + کارپوشه	۷
۱۰۰	جمع		

۱۲ تجهیزات و فضای مورد نیاز در این درس چگونه است؟

– کارگاه رایانه (هر گروه سه نفری از دانش‌آموزان باید به یک عدد رایانه متصل به اینترنت و اینترنت دسترسی داشته باشند)؛
– تجهیزات چاپگر و همچنین ویدئو پروژکتور؛
– کارگاه مجهز به ابزار، تجهیزات و مواد برای اجرای پروژه و فعالیت‌های پودمان‌ها.

۱۳ بسته آموزشی در این درس چه اجزایی دارد؟

کتاب درسی؛ کتاب راهنمای معلم؛ فیلم آموزشی برای روش تدریس؛ نرم‌افزار دانش‌آموز؛ مجله رشد معلم؛ تارنمای (سایت) مواد و رسانه‌های آموزشی مرتبط با درس کار و فناوری.

۱۴ آیا موضوعات پودمان‌های کار و فناوری در پایه‌های هشتم و نهم تکرار می‌شوند؟

خیر. پودمان‌های جدیدی جایگزین موضوعات در پایه هفتم می‌شوند. در موضوعات فناوری پودمان‌های سطح بالاتری آموزش داده می‌شوند.

۱۵ ویژگی‌ها و صلاحیت‌های دبیر درس کار و فناوری چیست؟

– دارا بودن توانایی و مهارت آموزش فناوری اطلاعات و ارتباطات
– دارا بودن توانایی و مهارت آموزش پودمان‌ها
– دارا بودن تفکر فناورانه و نوآورانه

برنامه درسی حوزه «فرهنگ و هنر» در پایه اول دوره اول متوسطه

مینو آیت‌اللهی

رئیس گروه درسی هنر

دفتر تألیف کتاب‌های درسی

پدیده‌هاست. درس هنر از طریق تربیت هنری درصدد ایجاد رشد و شکوفایی قابلیت‌ها و حساسیت‌های هنرمندانه دانش‌آموزان است و به آن‌ها یاد می‌دهد که چگونه ببینند، بشنوند، ارتباط برقرار سازند و در مسیر رشد و کمال حرکت کنند. آنچه در مباحث مربوط به تربیت هنری، علاوه بر ایجاد شرایط لازم برای رشد خلاقیت و تخیل کودکان مطرح می‌شود، آشنا کردن آن‌ها با شیوه‌های بیان و ابزار هنرمندانه، طراحی و اجرای هنری، کسب آگاهی از هنر و تاریخ آن، قردانی از هنرمندان و آثار هنری و ارزشمند شمردن آن‌هاست.

تربیت هنری را به پنج موضوع کلی می‌توان تفکیک کرد که عبارت‌اند از:

۱. ارتباط با خلقت؛ ۲. زیبایی‌شناسی؛ ۳. تولید محصول هنری؛ ۴. آشنایی با میراث فرهنگی و تاریخ هنر ایران؛ ۵. نقد هنری.

برنامه درسی هنر پایه اول متوسطه در راستای انطباق با برنامه درسی ملی در قالب بسته آموزشی شکل گرفته است. این بسته شامل کتاب «فرهنگ و هنر» برای دانش‌آموزان، کتاب راهنمای معلم و سی‌دی معلم و دانش‌آموز است. در ادامه، اشاره‌ای کوتاه به ویژگی‌ها و مشخصات این برنامه خواهیم کرد.

۱. رویکرد این برنامه همان رویکرد فطرت‌گرایی برنامه درسی ملی است. این رویکرد با نگاهی جامع به انسان زمینه‌ساز رشد متعادل انسان در چهار عرصه ارتباط با خدا، خود، خلق و خلقت است.

رویکرد برنامه درسی هنر یا همان تربیت هنری نیز درصدد شکوفایی فطرت دانش‌آموزان از طریق ایجاد محیط آزاد برای تقویت حواس، تخیل، خلاقیت، ظرفیت‌های نهفته هوش و تفکر و افزایش حساسیت دانش‌آموزان نسبت به ویژگی‌ها و ابعاد زیباشناختی اشیا و

مباحث زیبایی‌شناختی، تولید آثار هنری، آشنایی با تاریخ هنر و نقد هنری از مهم‌ترین عناوین آموزش هنر از دوره ابتدایی تا دانشگاه هستند.

۲. اهداف برنامه هنر در پنج حوزه تفکر، علم، ایمان، عمل و اخلاق تهیه و تدوین شده است.

۳. طراحی فصل‌ها، درس‌ها و فعالیت‌های هنری در سه بخش تجویزی (اجباری)، نیمه‌تجویزی (انتخابی) و غیرتجویزی (اختیاری) شکل گرفته است. بخش تجویزی به فعالیت‌هایی اختصاص دارد که همه دانش‌آموزان در سراسر کشور باید آن‌ها را انجام دهند. فعالیت‌های نیمه تجویزی به فعالیت‌های انتخابی دانش‌آموزان اختصاص می‌یابد و بالاخره بخش غیرتجویزی به فعالیت‌هایی هنری اختصاص دارد که دانش‌آموزان بنا بر استعدادها، توانایی‌ها و نیازهای خود، امکانات فرهنگی، اجتماعی و آموزشی و نیز در صورت تمایل، می‌توانند آن‌ها را انجام دهند.

۴. با توجه به رویکرد و اهداف برنامه و برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با تاریخ و میراث فرهنگی - هنری ایران و همچنین رشته‌های هنری مطرح در جامعه، این برنامه در پنج بخش هنرهای تجسمی، هنر خوش‌نویسی، هنرهای سنتی، هنر موسیقایی و هنر نمایشی شکل گرفته است؛ به این ترتیب که:

الف) در بخش هنرهای تجسمی دانش‌آموزان با طراحی، نقاشی و عکاسی آشنا خواهند شد. در این بخش، یادگیری طراحی به‌عنوان مادر هنرهای تجسمی ضروری است (فعالیت‌های تجویزی). اما دانش‌آموزان می‌توانند با توجه به علاقه و استعداد خود، از میان دو رشته هنری دیگر یکی را به دلخواه انتخاب کنند (فعالیت‌های نیمه‌تجویزی).

ب) بخش هنرهای سنتی شامل طراحی سنتی (نقش‌های هندسی، گره‌ها)، گلیم‌بافی و سفالگری است. از این بخش نیز لازم است دانش‌آموزان طراحی سنتی (فعالیت تجویزی) را بیاموزند. همچنین آن‌ها می‌توانند از بین هنرهای سنتی گلیم‌بافی و سفالگری، با توجه به نیازها و علاقه‌های خود یک رشته را انتخاب کنند (فعالیت نیمه‌تجویزی).

پ) هنرهای خوش‌نویسی، موسیقایی و نمایشی نیز از جمله فعالیت‌های هنری است که لازم است دانش‌آموزان با آن‌ها آشنا شوند (تجویزی).

۵. هر درس با اهدافی که در پایان آن درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود شروع می‌شود. بدیهی است این اهداف بیشتر به اهداف اولیه درس هنر اختصاص دارند و اهداف ثانویه - به دلیل اشتراک بین همه دروس - تکرار نشده‌اند. بعضی از اهداف عبارت‌اند از:

- درباره آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.
- نیازها، استعدادها و توانایی‌های خود را بشناسید.

- از محیط اطراف خود درک درستی داشته باشید.
- کار گروهی انجام دهید.
- از حواس خود به‌درستی استفاده کنید.

۶. بدنه اصلی درس با «فکر کنید» شروع می‌شود. این قسمت به‌عنوان بخش برانگیزاننده و قسمتی که با طرح سوالات، دانش‌آموزان را به تفکر در مورد موضوع موردنظر وامی‌دارد، انگیزه لازم را برای شروع فعالیت در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد. پس از اینکه دانش‌آموزان به‌صورت گروهی یا فردی به سؤال موردنظر پاسخ دادند و برای شروع فعالیت هنری آمادگی لازم را کسب کردند، بخش اصلی درس آغاز می‌شود.

۷. فعالیت اصلی هر درس بنا بر رشته هنری متفاوت است. برای مثال، در بخش هنرهای تجسمی، بنا بر اهداف و موضوع درس، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود طراحی، نقاشی یا عکاسی کنند.

۸. در سراسر کتاب دانش‌آموز طراحی فعالیت‌ها به‌گونه‌ای است که دانش‌آموزان در فرایند انجام هر فعالیت، مفهوم مورد نظر را کشف یا با استفاده از خلاقیت خود مهارت‌های لازم را کسب کنند. در پاره‌ای از هنرها (همچون خوش‌نویسی و گلیم‌بافی) که بنا بر ماهیت آن‌ها شیوه یادگیری بیشتر استاد و شاگردی است، به ناچار از آموزش مستقیم نیز استفاده شده است. در این گونه از هنرها لازم است هنرآموز برای ایجاد خلاقیت و نوآوری در کار مراحل خاصی را طی کند که جز با انجام با فعالیت‌ها و تمرین‌های از پیش طراحی شده و پیوسته مقدور نیست.

۹. بخش خودارزیابی به انجام یک فعالیت عملی اختصاص دارد که همه اهداف، مفاهیم و مهارت‌هایی را دربر می‌گیرد که دانش‌آموزان باید در انتهای درس آموخته باشند. لذا آن‌ها در فرایند انجام این فعالیت که در قالب خودارزیابی مطرح شده است، با این مفهوم به‌طور عملی آشنا می‌شوند و می‌آموزند که چگونه میزان یادگیری خود را با توجه به اهدافی که در ابتدای هر درس آمده است، ارزشیابی کنند.

۱۰. بخش تجربه‌های بیشتر با توجه به تفاوت‌های فردی و اجتماعی دانش‌آموزان شکل گرفته است (غیرتجویزی). به‌عبارت دیگر، در این بخش دانش‌آموزان با تمرین‌ها و فعالیت‌های بیشتری آشنا خواهند شد که بنا بر نیازها، علاقه‌ها و امکانات محیط اجتماعی، آموزشی و فرهنگی خود از آن‌ها استفاده می‌کنند و یادگیری‌هایشان را عمق می‌بخشند.

نقاشی با رنگ

روستای دودک شهرستان نورآباد استان فارس

صابر کرباسچی ●

رنگ‌ها همیشه برای بچه‌ها هیجان‌انگیزند. رنگ‌های اصلی (زرد، قرمز، آبی) و دو رنگ سیاه و سفید را در پنج بطری آب معدنی ریختیم و وارد جمع بچه‌ها شدیم. با هم به حاشیه رودخانه رفتیم. زمینی مسطح بود. با کسب اجازه از صاحب آن، در آنجا مستقر شدیم. بچه‌ها بی‌صبرانه منتظر شروع فعالیت بودند.

رنگ‌ها را در کاسه‌های یک‌بار مصرف سس خوری تقسیم کردیم. هر دانش‌آموز رنگ مورد علاقه خود را برداشت و جلوی کاغذ پهن شده روی زمین نشست. بعد از فروکش کردن هیجان اولیه سؤال‌ها شروع شد. مهم‌ترین سؤال‌ها درخواست رنگ‌های دیگر بود. ما به بچه‌ها گفتیم فقط همین رنگ‌ها را داریم و رنگ دیگری نداریم. کم‌کم ایده ترکیب رنگ‌ها شکل گرفت تا جایی که دیگر رنگی نبود که امتحان نکنند. کشف ترکیب رنگ‌ها با هم، تجربه‌ای بود که تقریباً همه به آن اقدام کردند و تنوعی از رنگ‌ها در طیف‌های متنوع را ساختند و استفاده کردند.

یکی دیگر از درخواست‌های بچه‌ها قلم‌مو بود که آن هم با پاسخ منفی ما روبه‌رو شد. به این ترتیب، به سرعت فکر استفاده از ساده‌ترین قلم‌مو که ده عدد هم بود (انگشتان دو دست) شکل گرفت. بعضی از بچه‌ها هم از عناصر محیط مثل شاخه درختان استفاده کردند.

ادامه دارد...

این فعالیت را با بچه‌های روستای پهنون نیز در کوه انجام دادیم و نقاشی‌ها روی سنگ‌های اطراف مدرسه روستا نقش بست.

از قبل فکر کرده بودیم که با رنگ روی سنگ‌های حاشیه رودخانه کار کنیم، ولی وقتی عده‌ای از بچه‌ها برای شستن دست به کنار آب رفتند، این ایده را اجرا کردند و کم‌کم همه مشغول رنگ‌آمیزی یا نقاشی و برخی هم نوشتن روی سنگ‌های اطراف رودخانه شدند.

اینم
از اثر دستای
ما که دیگه حسابی
آبی شده بود...

تقریباً کاسه‌های رنگ که تا اینجای کار نصف رنگ آن‌ها استفاده شده بود، در این بخش از فعالیت کاملاً تمیز شدند. تأکید به بچه‌ها برای جمع‌آوری کاسه‌های خالی رنگ لازم بود تا محیط زیبایی خود را از دست ندهد. مردم روستا که از بالای پل رودخانه رد می‌شدند از دیدن سنگ‌های رنگی و نقاشی‌ها و نوشته‌های بچه‌ها شاد می‌شدند.

پیدا کردن مارمولک، خرچنگ و کمی هم آب بازی چاشنی شیرینی برای تکمیل فعالیت یک ساعته ما با بچه ها در کنار رودخانه بود.

وای
عجب مارمولکی!
کاشکی شکل اینم
روی یکی از سنگ ها
می کشیدیم...

انتظار از معلمان علوم تجربی

دکتر دوست محمد سمیعی

سرپرست گروه درسی علوم تجربی

دفتر تألیف کتاب های درسی

با تصویب برنامه درسی ملی در شورای عالی آموزش و پرورش و ابلاغ آن برای اجرا، نظام آموزش و پرورش در آستانه تحولی همه جانبه قرار گرفته است. برنامه درسی ملی به منزله نقشه جامع یادگیری، زمینه ایجاد تحول همه جانبه، گسترده و عمیق در مفاهیم و محتوای آموزشی را فراهم می آورد. این برنامه توصیه می کند با سه خدمت گرفتن تفکر و تعقل، خلاقیت و نوآوری، روش های نوین و فناوری های جدید در راستای دستیابی دانش آموزان به مراتبی از حیات طبیعی و قرب الهی محیطی با نشاط و شاداب فراهم شود. گروه علوم تجربی دفتر تألیف کتاب های درسی با آگاهی از مفاد این برنامه و در راستای همسویی با آن در سال تحصیلی ۹۲-۹۱ بسته آموزشی علوم تجربی پایه ششم ابتدایی را طراحی و تولید کرد و در ادامه برنامه و به منظور انطباق با برنامه ابلاغی، بسته آموزشی علوم تجربی پایه اول دوره اول متوسطه را برای سال تحصیلی ۹۳-۹۲ طراحی و تولید می کند. از این رو، فرصت را مغتنم می شماریم و برای آشنایی دبیران محترم علوم تجربی با اهداف برنامه درسی جدید علوم، جدول وسعت و توالی، ویژگی های برنامه و ویژگی های کتاب درسی جدید تألیف علوم تجربی پایه اول دوره اول متوسطه مطالبی را تقدیم می کنیم:

اهداف برنامه درسی علوم دوره اول متوسطه

در برنامه درسی ملی دوره متوسطه به دو دوره سه ساله (اول و دوم) تقسیم شده است. اهداف این دورهها برگرفته از برنامه درسی ملی و حوزههای تخصصی تربیت و یادگیری آن است. به همین دلیل، اهداف برنامه درسی علوم دوره اول متوسطه متناسب با اهداف کلان برنامه درسی ملی و ویژگیهای حوزه تربیت و یادگیری علوم تجربی، با رعایت الگوی هدف گذاری در پنج عنصر تفکر و تعقل، ایمان، علم و آگاهی، عمل و اخلاق و چهار عرصه ارتباط دانش آموز با خود، خدا، خلق و خلقت، به صورت بهم پیوسته و با محوریت ارتباط با خدا تبیین و تدوین شده که خلاصه آن به این شرح است:

۱. کسب مهارت‌های تفکر و پرورش مهارت‌های فرایند تفکر (مفهوم‌سازی، طبقه‌بندی، تجزیه و تحلیل، قضاوت، تعمیم و...);

۲. تفکر در پدیده‌های خلقت و روابط بین آن‌ها به عنوان آثار قدرت خداوند;

۳. باور به هدفدار بودن آفرینش انسان و عالم خلقت و تقویت ایمان به خداوند;

۴. کنجکاوی و علاقه‌مندی به شناخت محیط پیرامون، قوانین خلقت و یادگیری علوم و فناوری و نحوه به کارگیری آن‌ها در حل مسائل زندگی و فهم جهان هستی;

۵. آشنایی با مفاهیم ماده و تغییرات و کاربردهای آن و توانایی استفاده مناسب از آن‌ها در زندگی;

۶. آشنایی با مفاهیم حرکت و انرژی و توانایی به کارگیری آن‌ها در موقعیت‌های واقعی;

۷. آشنایی با ساختار، عملکرد و شیوه زندگی موجودات زنده و نحوه برقراری ارتباط منطقی با آن‌ها;

۸. آشنایی با ویژگی‌های زمین و پدیده‌های پیرامون و نحوه برقراری ارتباط علمی و منطقی با آن‌ها;

۹. توانایی به کارگیری مهارت‌ها (مشاهده علمی، جمع‌آوری اطلاعات، طبقه‌بندی، فرضیه‌سازی، طراحی آزمایش، انجام آزمایش، تجزیه و تحلیل داده‌ها و...) در برخورد با پدیده‌های طبیعی و محیطی;

۱۰. تلاش برای حفظ سلامت و بهداشت فردی و اجتماعی و محیط‌زیست و رعایت الگوی مصرف در استفاده از منابع خدادادی و احساس مسئولیت در برابر خداوند متعال;

۱۱. توانایی برقراری ارتباط مناسب با دیگران، تقویت روحیه کار جمعی و گروهی، احترام و رعایت حقوق افراد جامعه;

۱۲. وطن‌دوستی و علاقه‌مندی به شیوه زندگی مردم ایران در گذشته و حال حاضر و توجه به تاریخ علم در ایران و اسلام.

۱. توجه به اهداف پیامدمحور در هر فصل

در برنامه درسی جدید اهداف آموزشی علوم که قبلاً در سه حیطه کسب دانستنی‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های ضروری مطرح بود، به‌صورت یکپارچه و در قالب شایستگی تبیین گردیده است. این شایستگی ناظر به تحقق اهداف در محیط‌های واقعی زندگی است. به‌عبارت دیگر، هدف کلی هر فصل به‌صورت پیامدمحور در کتاب راهنمای معلم آمده است. پیامد محوری هدف در واقع نتایجی است که انتظار می‌رود دانش‌آموزان پس از نوعی درگیر شدن با فعالیت‌های یادگیری، توانایی خود را در دانش کسب شده در موقعیت‌های جدید نشان دهند. اهداف پیامدمحور باید انعطاف‌پذیر و کاملاً واضح و شفاف باشند. همکاران گرامی در تدریس هر فصل باید اهداف فصل را در راستای هدف پیامدمحور آن پی‌گیری و دنبال کنند.

برخی ویژگی‌های برنامه درسی علوم دوره اول متوسطه برای تحقق اهداف برنامه درسی علوم دوره اول متوسطه جهت‌گیری‌های زیر در طراحی، تألیف و تولید اجزای بسته آموزشی علوم پایه اول (کتاب درسی، فیلم دانش‌آموز، نرم‌افزار دانش‌آموز، کتاب کار دانش‌آموز، کتاب راهنمای معلم، فیلم معلم و...) مدنظر قرار گرفته است. امیدواریم همکاران گرامی و دبیران محترم علوم تجربی با به‌کارگیری آن‌ها در آموزش، زمینه اجرایی شدن هر چه بهتر و بیشتر برنامه‌های جدید را فراهم آورند.

۳. حرکت در جهت جایگزینی بسته آموزشی به جای کتاب درسی

از دو سال قبل جایگزینی بسته آموزشی به جای کتاب درسی در دوره ابتدایی مدنظر قرار گرفت. در این رویکرد دانش‌آموزان در کنار کتاب درسی، فیلم آموزشی، نرم‌افزار و کتاب کار دارند. معلم نیز فیلم آموزشی و کتاب راهنمای معلم در اختیار دارد. ارزیابی‌ها نشان می‌دهد، وقتی دانش‌آموز محیط‌های متنوع یادگیری و رسانه‌های متنوعی را هم‌زمان تجربه می‌کند، آموزش تقویت می‌شود. از امسال نیز در تلاشیم این روند در دوره اول متوسطه ادامه یابد.

۲. توجه به آموزش زندگی محور (زمینه‌محور)

هنگامی که اهداف به‌صورت پیامدمحور و تلفیقی از سه حیطه دانش، مهارت و نگرش طراحی می‌شود، برای تحقق آن‌ها باید رویکرد تدریس تغییر کند. این شکل از بیان اهداف نیازمند آن است که دانش‌آموزان قادر باشند آموخته‌های خود را به‌صورت معنادار به کار گیرند و آن را به موقعیت جدید انتقال دهند. نتیجه چنین تدریسی باید به‌صورت تغییر رفتار در زندگی روزمره او دیده شود. در این صورت، آموزش و یادگیری به مدرسه و کلاس محدود و منحصر نمی‌شود و بازخورد آن نیز تنها متوجه مدرسه نیست، بلکه دانش‌آموز هر مکان و زمانی را فرصتی برای یادگیری و کسب تجربه می‌داند. این امر وقتی امکان‌پذیر است که زمینه‌ای مناسب

محتوای برنامه درسی علوم پایه اول دوره اول متوسطه در پنج بخش و پانزده فصل به این شرح تدوین شده است:

برای یادگیری ایجاد شود. به‌عبارت دیگر، آموزش باید به‌جای موضوع‌محور، زمینه‌محور باشد. در رویکرد زندگی‌محور آموزش مفاهیم علمی در زمینه زندگی روزمره فراگیرندگان اصل قرار می‌گیرد و با همین شیوه است که یادگیری جذاب‌تر می‌شود. در این رویکرد، معلم به محیط‌های متنوع یادگیری (کلاس، حیاط مدرسه، خانه، آزمایشگاه، اجتماع، محیط زیست و...) توجه دارد. در هنگام برنامه‌ریزی برای تدریس علوم تجربی پرسش‌های زیر را مرور کنید تا میزان پایبندی خود را به هدف‌های آموزش زمینه‌محور ارزیابی کنید. هر چه تعداد پاسخ‌های مثبت شما بیشتر باشد، آموزش شما به رویکرد زمینه‌محور نزدیک‌تر است:

- آیا مفاهیمی که آموزش می‌دهید از محیط زندگی دانش‌آموز گرفته شده است؟
- آیا مثال‌ها از زندگی روزمره دانش‌آموز گرفته شده است؟
- آیا مثال‌ها و تمرین‌ها شامل موقعیت‌های حل مسائل واقعی است؟
- آیا دانش‌آموزان خودشان اطلاعات را جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل می‌کنند تا بیاموزند؟
- آیا فعالیت‌های آموزشی، دانش‌آموزان را به کاربرد مفاهیم و اطلاعات در زمینه‌های مفید و مرتبط با زندگی‌شان تشویق می‌کند؟

جدول وسعت و توالی محتوای برنامه درسی علوم پایه اول دوره اول متوسطه

بخش	فصل‌های مرتبط
علوم و ابزارهای آن	- تجربه و تفکر - اندازه‌گیری در علوم و ابزارهای آن
مواد قبای زندگی	- اتم‌ها قبای مواد - مواد پیرامون ما
انرژی نیاز همیشه	- انرژی و تبدیل‌های آن - منابع انرژی - گرما و بهینه‌سازی مصرف مواد
منابع خدادادی در خدمت ما	- از معدن تا خانه - سفر آب بر روی زمین - سفر آب در درون زمین
دنیای درون من	- سلول و سازمان‌بندی آن - سفر سلامت - سفر غذا - گردش مواد - تبادل مواد با محیط

طبق مصوبه ۹۲/۲/۲۳ شورای عالی آموزش و پرورش ساعات تدریس هفتگی علوم سه ساعت (۵۰ دقیقه‌ای) در نظر گرفته شده است. اگر طول هر سال تحصیلی را ۲۷ هفته مفید در نظر بگیریم، ۸۱ جلسه (۵۰ دقیقه) برای اجرای برنامه‌های علوم فرصت در اختیار دبیران محترم قرار دارد.

ویژگی‌های مشترک فصل‌ها

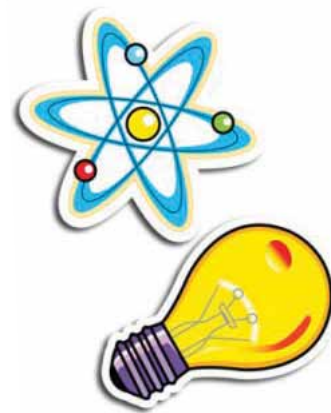
۱. تصویر عنوانی که برانگیزاننده باشد و شمای کلی فصل را نشان دهد. در کنار تصویر، چند خط محتوای دانشی برای مشخص کردن چشم‌انداز فصل آمده است.

۲. محتوای هر فصل به چند قسمت تقسیم و در هر قسمت تلاش شده است با فراهم کردن محیط متنوع یادگیری به کمک فعالیت، جمع‌آوری اطلاعات، آزمایش و فکر کنید، فرصت مناسبی برای یاددهی - یادگیری دانش‌آموزان ایجاد شود.

۳. در حاشیه برخی صفحات در هر فصل مطالبی با عنوان «آیا می‌دانید که» آمده است که جنبه نگرشی و عمق‌بخشی در دنیای علم را دارد و نباید در امتحان از آن پرسش شود.

۴. در برخی صفحات در هر فصل، به تناسب توصیه‌های قرآنی و دینی، معرفی دانشمندان ایرانی - اسلامی، هشدار، فناوری، مهارت زندگی و... آورده شده است تا در تحقق اهداف برنامه درسی ملی گام‌های عملی‌تر برداشته شود.

۵. در پایان هر فصل تعداد محدودی پرسش و تمرین آمده است تا همکاران با جهت‌گیری ارزشیابی‌های عملکردی، پرسش‌های تکمیلی و آزمون‌های کتبی آشنا شوند.

اردوی محلی

روستای پهون شهرستان نور آباد استان فارس

● فاطمه اشرفی

ساعت چهار بعد از ظهر جلوی مدرسه با بچه‌ها قرار داشتیم. از ساعت سه و نیم عده‌ای از بچه‌ها جمع آمده بودند. سر ساعت چهار از مسیر جاده روستا به سمت خارج ده حرکت کردیم.

بعد از احوال‌پرسی با بچه‌ها در حین حرکت، زیر یکی از درختان بلوط حاشیة جاده ایستادیم و درباره آنچه در اطرافمان می‌دیدیم گفت‌وگو کردیم. به هر یک از بچه‌ها یک کیسه نایلونی دادم. دست‌هایش را دور مچ‌هایشان انداختند و با هم شروع به جمع‌آوری کردیم؛ میوه، کلاه، برگ، پوست درخت و شاخه‌های کوچک بلوط که در همه‌جا دیده می‌شد.

به دلیل کوهستانی بودن منطقه، سنگریزه هم زیاد بود. در حین جمع‌آوری، اگر چیز جدیدی پیدا می‌کردیم، به بقیه هم اعلام می‌کردیم تا اگر دوست داشتند آن‌ها هم بردارند. بعضی از بچه‌ها زباله‌های محیط مثل کارتن خالی یا درهای بطری را هم برمی‌داشتند. بعضی از بچه‌ها از گیاهان زنده یا گل‌های شقایق خودرو می‌کنند که در این باره و زنده بودن این گیاهان با هم گفت‌وگو کردیم.

در میان چیزهایی که بچه‌ها جمع می‌کردند، حتی فضولات خشک شده چهارپایان یا شاخ آن‌ها هم دیده می‌شد.

از مسیری کوتاه خود را به بالای تپه‌ای رساندیم و آنجا مستقر شدیم. با کمک هم، سفره‌کاردستی را پهن کردیم. ابزارمان چسب مایع و کاغذ سفید بود. مواد کاردستی هم همه آنچه بود که در کیسه‌های دسته‌دار نایلونی جمع شده بود. بچه‌ها با شوق بسیار شروع به ایده دادن برای کاردستی کردند و ما نظاره‌گر تلاش همراه با شادی آنان شدیم.

در این فعالیت یک ساعته، ضمن آشنایی با محیط زندگی و مکان‌های گوناگون آن مثل جاده، مزرعه، غار، دره و تپه، با عناصر موجود در این محیط، مثل انواع گیاهان و جانوران، لانه و خانه و تولیدات آن‌ها آشنا شدیم.

در راه بازگشت به مدرسه، لانه‌های متعدد و بسیار بزرگ مورچه‌ها را دیدیم و در مورد زندگی گروهی آن‌ها با هم صحبت کردیم.

ادامه دارد...

مشابه این فعالیت را در روستاهای خیکنده، گرکوشک و دودک، در قالب دو گروه دختران و پسران انجام دادیم. نمایشگاه آثار بچه ها در کنار مسجد در روستای دودک توجه بزرگ سالان منطقه را جلب کرد.

اینجا نمایشگاه آثار ما بچه ها در روستای دودک است. بزرگ ترها به دیدن کارهای ما آمده اند.

درباره موجود زنده صحبت کردیم. در استفاده از عناصر محیط و حتی وسایل دور ریختنی برای تولید یک اثر خلاق و هنری کار کردیم و انجام کار هنری را در کنار دوستان با هم تجربه کردیم.

کلی
شکل میشه با
اینا درست کرد...
من خونه ساختم...
دوستم آدم!

سلامت و نشاط در پایه هفتم

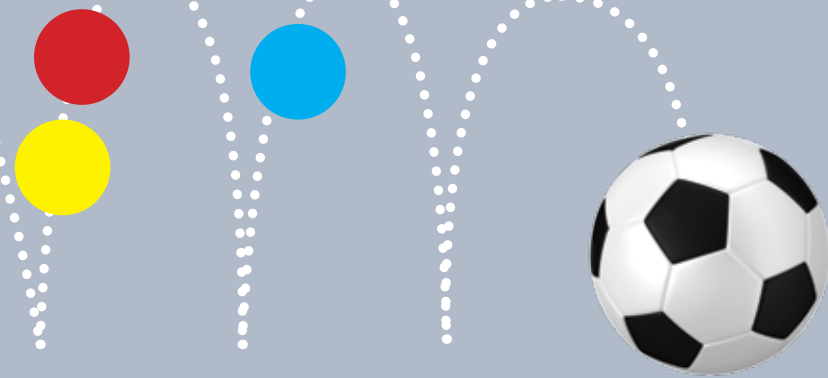
طیبه ارشاد

کارشناس گروه درسی تربیت بدنی
دفتر تألیف کتاب های درسی

تربیت بدنی به دلیل نشاط آفرینی و تأثیرات مثبت آن بر محیط های آموزشی، همواره مورد توجه مسئولان آموزش و پرورش بوده است. اولین سند معتبر در خصوص توجه به تربیت بدنی در مدارس، به قانون اساسی فرهنگ کشور مربوط می شود که مصوب سال ۱۳۹۰ است و در آن بر ضرورت تربیت بدنی در کنار تربیت علمی و اخلاقی تأکید شده است. با گذشت زمان و مشخص شدن تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم تربیت بدنی در رشد ابعاد جسمانی، اجتماعی، عاطفی و روانی دانش آموزان، گرایش به تقویت بنیان های تربیت بدنی در مدارس افزایش یافت. تا اینکه در سال تحصیلی ۱۳۰۶، براساس قانون مصوب مجلس شورای ملی سابق، درس تربیت بدنی و ورزش به مدت یک ساعت در هر روز در برنامه آموزشی دوره های تحصیلی آموزش و پرورش منظور شد. لیکن به دلیل کمبود نیروی انسانی متخصص برای تدریس، این مقدار به دو ساعت در هفته کاهش یافت.

با توجه به اهمیت درس تربیت بدنی، در سال تحصیلی ۳۵-۱۳۳۴ نیز برای تحکیم بنیان های تربیت بدنی مدارس، اداره کل تربیت بدنی وزارت آموزش و پرورش، به عنوان نهاد اصلی برنامه ریزی و نظارت بر تربیت بدنی مدارس تأسیس شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با تغییر رویکرد نظام تعلیم و تربیت کشور، توجه به درس تربیت بدنی و تدوین برنامه برای آن، مدنظر مسئولان قرار گرفت و با ارتباط مستمر بین اداره کل تربیت بدنی و دفتر تألیف کتاب های درسی، گروه درسی تربیت بدنی

و خویشتن‌داری، حسن خلق، اعتماد به نفس، نظم و انضباط با رعایت قوانین، حس مسئولیت و انتخاب سالم را فراهم آورد.

● فرصت کسب آگاهی‌های لازم در خصوص اصول تغذیه سالم و متوازن، مهارت‌های بهداشت فردی و عمومی، و کسب مهارت‌های ایمنی در ورزش را به‌منظور ارتقای سطح کیفی زندگی و حفظ سلامت فراهم آورد. چارچوب محتوایی درس تربیت‌بدنی و سلامت، به‌منظور تحقق اهداف و انتظارات فوق، تنظیم و در قالب کتاب راهنمای معلم تدوین و تألیف شد. در این کتاب، بنابر اصل «توجه به تفاوت» در برنامه درسی ملی که بیان می‌دارد «برنامه‌های درسی و تربیتی باید به تفاوت‌های محیطی، جنسیتی و فردی متریبان توجه کنند و در این خصوص از انعطاف لازم برخوردار باشند»، محتوای آموزشی به سه صورت اختصاصی (تجویزی)، انتخابی (نیمه تجویزی) و اختیاری تدوین شد. آموزش موضوعاتی که به‌صورت اختصاصی در کتاب ارائه می‌شود، در تمام مدارس کشور و برای تمام دانش‌آموزان الزامی است و سرفصل‌های آن عبارت‌اند از:

- بهداشت فردی در ورزش (کفش و لباس ورزشی)
- تغذیه در ورزش
- آسیب‌های جسمانی در ورزش
- وضعیت‌های مناسب بدنی
- آمادگی حرکتی و جسمانی
- آموزش مقدماتی بسکتبال

آموزش سهم دیگری از محتوای آموزشی این درس که به‌صورت انتخابی ارائه می‌شود، در اختیار استان و معلم مدرسه قرار دارد. آن‌ها می‌توانند با در نظر گرفتن شرایط اقلیمی، امکانات و تجهیزات ورزشی موجود و علاقه‌مندی و استعداد دانش‌آموزان، یکی از موضوعات معرفی شده در هر فصل را انتخاب کنند و آموزش دهند. موضوعات این بخش عبارت‌اند از:

- ◆ معرفی سرفصل‌های آموزشی والیبال، هندبال، فوتسال، تنیس روی میز، بدمینتون، بازی‌های بومی و محلی
 - ◆ فعالیت و ورزش در محیط‌های متنوع آب و هوایی
 - ◆ بلوغ و ورزش (ویژه دختران)
- همچنین، در آموزش محتوای ارائه شده در بخش اختیاری برنامه، به معلمان اختیار داده می‌شود با توجه به امکانات و ظرفیت‌های محیطی اقلیم محل آموزش و علاقه دانش‌آموزان، با برنامه‌ریزی مناسب و جلب مشارکت اولیای مدرسه و دانش‌آموزان، ضمن توجه به مفاد آیین‌نامه اجرایی مدارس، با اجرای آن‌ها اقدام کنند.

این دفتر فعال شد (۱۳۷۶) و راهنمای برنامه درسی تربیت‌بدنی در دوره ابتدایی، در سال ۱۳۸۴ به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسید. پس از آن، برنامه درسی ۵ پایه تحصیلی دوره ابتدایی تدوین شد و به اجرای آزمایشی گذاشته شد. این برنامه پس از اعمال اصلاحات لازم و تمهید مقدمات برای آموزش مدرسان و معلمان، در سال ۱۳۸۴، پس از تصویب در شورای عالی آموزش و پرورش، به اجرای سراسری گذاشته شد. ولی متأسفانه، با وجود تلاش‌های زیادی که صورت گرفت، برای سایر دوره‌های تحصیلی چنین برنامه‌ای تهیه نشد. لذا هم اکنون، با آغاز دوره تحول بنیادین در آموزش و پرورش و استقرار نظام آموزشی شش ساله جدید، گروه تربیت‌بدنی، به موازات سایر گروه‌های درسی، تدوین برنامه درسی «تربیت‌بدنی و سلامت» در پایه اول دوره اول متوسطه را در دست دارد.

برنامه ایده‌آل درس تربیت‌بدنی برنامه‌ای است که با بهره‌مندی از رهنمودهای برنامه درسی ملی و فرار گرفتن در مسیر تحقق اهداف والای تعلیم و تربیت (شکوفایی فطرت و دستیابی به شئون حیات طیبه) بتواند اهداف دوره تحصیلی مربوطه، اهداف خاص حوزه یادگیری و شایستگی‌های پایه را محقق سازد و پاسخگوی بیشتر نیازهای دانش‌آموزان مخاطب این درس باشد.

از این رو، از برنامه درسی تربیت‌بدنی و سلامت انتظار می‌رود، ضمن آماده ساختن دانش‌آموزان برای ورود به پایه‌های تحصیلی بالاتر، بتواند: ● باعث بهبود آمادگی هوازی، قدرت و استقامت عضلانی، انعطاف‌پذیری و هماهنگی و چابکی دانش‌آموز شود.

● فرصت فراگیری مهارت‌های پایه ورزش‌های گوناگون و کسب تجربه‌های متنوع حرکتی را فراهم آورد.

● با بهره‌مندی از انواع راهبردهای یاددهی-یادگیری به رشد و توسعه زمینه‌های ادراکی و قوای تفکر کمک کند و امکان تصمیم‌گیری‌های عاقلانه، درست و به‌موقع را در فعالیت‌های ورزشی و زندگی فراهم آورد.

● با فراهم آوردن فضایی شاد و نشاط‌انگیز و ایجاد تجربه لذت از شرکت در فعالیت بدنی، به بهبود نگرش مثبت نسبت به فعالیت بدنی منجر شود.

● با ایجاد فرصت‌های کسب تجربه، شکست و پیروزی در بازی و ورزش، دانش‌آموزان را برای رویارویی با زندگی واقعی در اجتماع آماده سازد.

● فرصت توسعه روابط اجتماعی و تعامل با گروه همسالان را فراهم آورد.

● فرصت کسب صلاحیت‌ها و یادگیری‌های مشترک تأکید

شده در برنامه‌های درسی از جمله ارزش‌های اخلاقی و بهداشتی، و مهارت‌هایی همچون تلاش، کار گروهی، احترام به خود و دیگران، صبر

در برنامه‌ریزی موضوعات آموزشی در بخش اختیاری این درس، در هر نیم‌سال تحصیلی دو موضوع پیش‌بینی شده است:

الف) آشنایی با ورزش زورخانه‌ای؛ ب) برگزاری اردوی یک روزه ورزشی در دل طبیعت با عنوان ورزش پیاده‌روی در کوهستان. منظور آن است که معلمان بتوانند ضمن آشنا کردن دانش‌آموزان با ارزش‌های اسلامی-ایرانی در ورزش و معرفی ظرفیت‌های طبیعی و ورزشی موجود در محل زندگی، نحوه بهره‌برداری بهینه از این منابع را به‌منظور ارتقای توانایی‌های جسمانی و حفظ و بهبود سلامت آموزش دهند.

ذکر این نکته حائز اهمیت است که در درس تربیت‌بدنی و سلامت، آموزش صرف و مجرد مهارت‌های جسمانی و ورزشی مدنظر نیست، بلکه توانمند کردن دانش‌آموزان در تلفیق و ترکیب مهارت‌های فراگرفته شده هدف است تا علاوه بر اینکه در مهارت‌های ورزشی به حدی از صلاحیت و شایستگی می‌رسند، بتوانند با حفظ و توسعه سطح سلامت، سطح کیفی زندگی خود را نیز ارتقا بخشند و نیز در مسیر کسب شایستگی‌های پایه قرار گیرند که عبارت‌اند از:

○ درک وجود خود، نیازها، توانمندی‌ها، ظرفیت‌ها و ابعاد هویت متعالی خویش؛

○ بصیرت نسبت به آثار و پیامدهای سبک زندگی خود؛

○ شناخت خود، ظرفیت‌ها و هویت خویش؛

○ به‌کارگیری ظرفیت‌های وجودی خود برای دستیابی به هویت متعادل و یکپارچه در مسیر رشد و تعالی خود و جامعه؛

○ به‌کارگیری آگاهانه یافته‌های بهداشتی و زیستی و تلاش مؤثر برای تولید و توسعه آن‌ها؛

○ تعهد به ارزش‌های اخلاقی از جمله صدق، صبر، احسان و رأفت، حسن خلق، حیا، شجاعت، خویشتن‌داری و قدرشناسی، رضایت، عدالت، قناعت، نوع‌دوستی و تکریم معلم؛

○ تقدم بخشیدن منافع ملی بر گروهی و منافع جمعی بر فردی؛

○ تدبیر در نظام خلقت و شگفتی‌های آن؛

○ ایمان به ارزشمندی، هدفمندی و قانونمندی خلقت و باور به زیبایی‌های جهان آفرینش به‌عنوان فعل و جمال خداوند؛

○ ایمان به انبیای الهی، قرآن، پیامبر خاتم(ص)، ائمه معصومین (ع) و ولایت مطلقه فقیه و نقش بی‌بدیل آن‌ها در هدایت و رستگاری بشر؛

○ علم نسبت به پدیده‌ها، روابط، رویدادها و قوانین جهان آفرینش و چگونگی برقراری ارتباط انسان با آن‌ها و بهره‌برداری از آن‌ها؛

○ حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی؛

○ ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست.

کتاب راهنمای معلم درس تربیت‌بدنی و سلامت در پایه اول دوره اول متوسطه در دو بخش تنظیم شده است: در بخش اول این کتاب با عنوان «کلیات» برنامه درس تربیت‌بدنی و سلامت، (جایگاه این برنامه و اهداف کلی دوره اول متوسطه و پایه اول از آن) و ارائه نکات لازم برای طراحی آموزشی درس تربیت‌بدنی و سلامت از جمله: روش‌های یاددهی و یادگیری، نحوه ارزشیابی، نمونه طرح درس سالانه و روزانه معرفی می‌شود. در بخش دوم کتاب با عنوان «محتوای آموزشی» موضوعات آموزشی این درس در فصل‌هایی با عنوان‌های: تربیت‌بدنی و سلامت (بهداشت فردی در ورزش، تغذیه در ورزش، آسیب و ایمنی در ورزش، حالت‌ها و وضعیت‌های مناسب بدنی در زندگی، بلوغ و ورزش)، آمادگی حرکتی - جسمانی، آموزش مقدماتی بسکتبال، ورزش‌های انتخابی (والیبال، هندبال، فوتسال، بدمینتون، تنیس روی میز، بازی‌های بومی - محلی) و ورزش‌های اختیاری (ورزش زورخانه، پیاده‌روی در کوهستان) ارائه می‌شود.

امید است با توجه به هماهنگی‌های به‌عمل آمده با مسئولان اجرایی برای فراهم شدن فضا، امکانات و تجهیزات مورد نیاز، معلمان تربیت‌بدنی نیز اهتمام کافی به کار بندند تا شاهد اجرای هماهنگ و موفق این برنامه درسی باشیم.

تفکر و سبک زندگی

آشنایی با
برنامه آموزش
تفکر و سبک زندگی
در سال اول متوسطه

دکتر محمود معافی

سرپرست شورای برنامه ریزی
گروه درسی آداب و مهارت های زندگی
دفتر تألیف کتاب های درسی
دکتر سیدامیر رون
رئیس گروه درسی آداب و مهارت های زندگی
دفتر تألیف کتاب های درسی

تفکر یعنی پردازش ذهن روی اطلاعاتی که از طریق مشاهده کردن، خواندن، شنیدن، تجربه کردن، گفت و گو، لمس کردن، بوییدن و حتی چشیدن وارد ذهن می شود تا انسان براساس آن ها بتواند حقیقت موضوع یا مسئله را درک کند. به عبارت دیگر، از یک سری مقدمات نتایجی را به روش حل مسئله، قیاس، استقراء، آزمایش، همه جانبه نگری و خلاقیت ذهنی کشف کند. هر چند که همه موضوعات درسی به دنبال پرورش تفکر هستند و آموزش تفکر به یک درس خاص اختصاص ندارد، اما برنامه تفکر و سبک زندگی که ادامه درس تفکر و روش تحقیق و مطالعات اجتماعی در دوره ابتدایی است، به طور خاص به آموزش این دو می پردازد.

اهداف آموزش تفکر عبارتند از:

- * کسب صلاحیت ها و مهارت های تفکر و اندیشیدن
 - * آشنایی با صفات و ویژگی های منش تفکر صحیح
 - * کسب بصیرت و بینش عمیق نسبت به امور و پدیده ها
- صلاحیت ها و مهارت های تفکر در این برنامه عبارتند از: تخیل و تصور ذهنی، تفکر حل مسئله، تفکر نقاد و خلاق، تفکر همه جانبه، تفکر استقرایی و تفکر قیاسی.
- سایر مهارت های تفکر نیز این موارد هستند: پرسشگری، استدلال، مشاهده، تجزیه و تحلیل، قضاوت براساس شواهد، قضاوت براساس نظام معیار و تصمیم گیری.

صفات و ویژگی‌های منش تفکر شامل صفات فردی و صفات اجتماعی است.

منظور از کسب صفات فردی این است که فرد:

- در همه حال اهل تفکر باشد.

- یک موضوع و مسئله را نقد کند.

- راه‌حل‌های بدیع و نو ارائه کند.

- یک موضوع و مسئله را همه‌جانبه بررسی و تجزیه و تحلیل کند.

- شجاعت بیان آرا و نظرات خود را داشته باشد.

- در صورت پی بردن به اشتباه، در تغییر نظر خود شجاعت داشته باشد.

- با طرح سؤال دانش خود را توسعه بخشد.

- از مغالطه بپرهیزد و براساس شواهد و دلایل اظهار نظر کند.

منظور از کسب صفات اجتماعی در اندیشه و تفکر این است که فرد:

- در مباحثات نوبت را رعایت کند.

- بتواند هیجانات خود را کنترل کند.

- به سخنان دیگران گوش بسپارد.

- به عقاید دیگران احترام بگذارد و با استدلال نظرات مخالف را رد کند.

- دیگران را به بیان نظرات خود ترغیب کند.

در پایه اول دوره اول متوسطه برنامه آموزش تفکر بر توانایی

حل مسئله، تفکر نقاد، کاوشگری، تفکر علمی، تفکر همه‌جانبه، تفکر

استقرایی و قیاسی براساس نظام معیار تمرکز دارد. تمرکز بر این موارد

به معنای حذف سایر صلاحیت‌ها نیست، بلکه تلاش می‌شود که از طریق

فعالیت‌ها و تجربه‌های یادگیری بر سایر صلاحیت‌ها نیز تأکید شود.

مضمون‌ها یا تم‌هایی که برای رسیدن به این اهداف و در ارتباط با

عرصه‌های چهارگانه یادگیری (خود، خداوند متعال، جامعه و نظام خلقت)

انتخاب شده‌اند، در جدول ۱ آمده‌اند:

سبک زندگی چیست؟

سبک زندگی شیوه خاص و انتخابی یک ملت، قوم، گروه یا فرد،

تحت تأثیر خانواده، تجربیات شخصی، باورها، افکار، فرهنگ، میزان

درآمد، جنسیت یا پایگاه اجتماعی و طبقاتی است که افراد برای خود

انتخاب می‌کنند. منظور از زندگی نوعی تداوم و تلاش فرد برای ادامه

حیات براساس مجموعه‌ای از باورها، مقدرات، امکانات و علاقه‌هاست،

زندگی انسان در هر لحظه ممکن است شکسته شود یا تکامل یابد.

منظور از تکامل زندگی ارتقای موقعیت، بینش‌ها و بصیرت‌ها، مهارت‌ها

و نگرش‌ها از وضعیتی پایین‌تر به سمت موقعیتی برتر یا بهتر است.

سبک زندگی در حقیقت الگویی کم و بیش ثابت در تفکر احساس

و عمل است که ریشه‌های آن در خانواده شکل می‌گیرد و تحت تأثیر

متغیرهایی مانند سلامت و ظاهر فرد، نگرش‌های والدین، وضعیت

اقتصادی و اجتماعی خانواده، شکل زندگی جمعی خانواده (تعداد فرزندان،

تک فرزندی، چندمین فرزند بودن، فرزند بزرگ بودن، وسط بودن یا

آخرین فرزند بودن) و نقش جنسیتی قرار دارد. با گذشت زمان و آغاز

تشکیل خانواده، تأثیر تجربه‌های جدید، ابداعات و ورود کالاهای فناوری

جدید، افزایش درآمد یا بینش‌های نو ممکن است در سبک زندگی

تغییراتی به وجود آید، اما در هر حال این فرد است که در نهایت تحت

تأثیر ترجیحات و علاقه‌ها سبک زندگی خود را انتخاب می‌کند. با انتخاب

سبک زندگی فرد یاد می‌گیرد که در برابر خود، خانواده، همسایگان،

خویشاوندان، مردم، جامعه، خدا، نظام خلقت و شغلی که قرار است

انتخاب کند و نقشی که با توجه به جنسیت برای او انتخاب شده است

(پدر، مادر، همسر و شوهر) چه وظایفی دارد. مجموعه این شناخت‌ها و

تکالیف وظایف زندگی را مشخص می‌کنند.

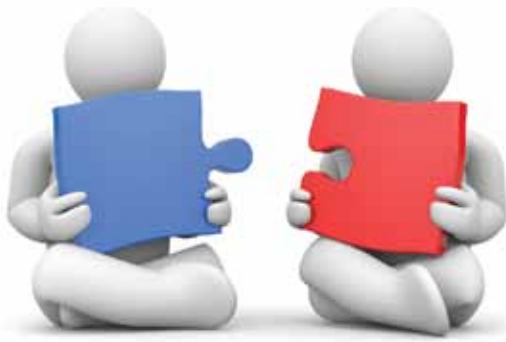
وظایف در مقابل خود نیز شامل حفظ بقای زیستی، حفظ بقای روانی

و حفظ بقای اجتماعی و حفظ رابطه با دیگران و جامعه است. وظایف

در مقابل خانواده شامل وظایف و مسئولیت‌ها در برابر اعضای خانواده

جدول ۱

خود	خدا	جامعه	نظام خلقت
حواس آدمی، ویژگی‌های حواس، خطای تفسیر حواس، در جست‌وجوی معنای متن، ویژگی‌های علم و تفکر علمی، (طرح سؤال، فرضیه‌سازی، مشاهده و تجربه، نتیجه‌گیری، خطای تعمیم)، تنظیم گزارش، اخلاق پژوهشی، تفکر نقاد و تفکر خلاق، حقیقت‌جویی و کمال	آفرینش انسان علت و معلول (خالق و مخلوق) ناظم و منظوم	روش نظرسنجی انصاف و عمل هویت آداب گفت‌وگوهای جمعی دفاع مقدس	هدف‌مندی خلقت نظام کیهانی روابط امور و پدیده‌ها با یکدیگر

و خویشاوندان است. وظایف اجتماعی شامل وظایف و مسئولیت‌ها در برابر همسایگان، دوستان، جامعه محلی، جامعه ملی، مسلمانان و جامعه جهانی است. وظایف در برابر خداوند به وظایف معنوی در برابر خداوند اشاره دارد. بخش دیگری از این وظایف به مسئولیت در برابر نظام خلقت مربوط است.

وظایف شغلی شامل نحوه ادای وظایف، خلاقیت و ابداع در کار و غنی‌سازی کیفیت زندگی برای دیگران از طریق مسئولیت‌های شغلی است. وظیفه جنسی شامل ایفای نقش جنسیتی (همانندسازی با جنس مشابه، یادگیری وظایف شغلی، مسئولیت‌های خانوادگی و درک تحولات جنسی) است.

سبک زندگی از جمله موضوعاتی است که جامعه‌شناسان، پزشکان، روان‌شناسان، روان‌کاوان و علمای ادیان پژوهش‌هایی را در این زمینه آغاز کرده‌اند. به‌همین علت، ماهیت این موضوع به لحاظ تنوع موضوعات، از نوع بین رشته‌ای است.

باتوجه به گسترده بودن محتوای سبک زندگی و قلمرو محتوایی آن که با درس‌هایی چون مطالعات اجتماعی تعلیمات دینی، کار و فناوری ارتباط دارد، برنامه تفکر و سبک زندگی تنها بر بخش‌هایی که به وظایف در قبال خود نظیر خودآگاهی، اعتماد به نفس، درک خودپنداره، مهارت‌های مدیریت هیجانات و حفظ بهداشت روانی (مانند غلبه بر اضطراب و استرس، کنترل خشم، تحمل سختی، مهارت‌های شاد زیستن، مهارت غلبه بر کم‌رویی)، مهارت‌های مطالعه و یادگیری و مدیریت زمان، مهارت‌های برقراری روابط مؤثر با دیگران (دوست‌یابی، قاطعیت و جرئت‌ورزی، سبک‌های ارتباطی، مهارت حل تضاد و اختلاف با دیگران، آداب معاشرت) و مهارت‌های حجاب و عفاف مربوط هستند، تأکید می‌شود.

در ادامه مقاله، اهمیت آموزش آداب و مهارت‌های زندگی، مفهوم آداب و مهارت‌های زندگی، اهداف، رویکرد و ساختار برنامه درسی برای اطلاع معلمان ارجمند و سایر ذی‌نفعان مورد بحث قرار می‌گیرد.

اهمیت آموزش آداب و مهارت‌های زندگی

نظام آموزش و پرورش همواره با این انتقاد مواجه بوده است که برنامه‌های درسی به‌ندرت کودکان و نوجوانان را برای زندگی آماده می‌کنند. بچه‌ها نمی‌دانند چگونه با چالش‌های فردی، بین فردی یا فردی - اجتماعی به نحو عاقلانه برخورد کنند و مهارت‌های لازم را از خود نشان دهند. دانش‌آموزان در دوره کودکی و نوجوانی و شاید در تمام عمر، با مسائل مختلفی مواجه می‌شوند، از جمله: شناخت خود (شناخت خود فردی، خانوادگی، قومی، اجتماعی و ملی تا بالاترین سطوح آن، یعنی درک خود انسانی و الهی) چگونه به‌سر بردن با دیگران و برقراری

ارتباط مثبت با آن‌ها، کنار آمدن با بلوغ و تغییرات حاصل از آن، نحوه کنترل هیجانات، ضعف در تحمل سختی، چگونگی حل تضاد با دیگران، افسردگی و غلبه بر آن، و یا آداب معاشرت اجتماعی.

تعریف آداب و مهارت‌های زندگی

آداب جمع ادب است و در لغت به معنای قاعده‌ها، روش‌ها، سنت‌ها و رسم‌های رایج در فرهنگ هر جماعت و قوم است. در جامعه ما آداب ریشه در دین، هنرهای اسلامی و سنت‌های پسندیده اجتماعی ایران دارد.

مهارت در لغت به معنای چیرگی و زبردستی در انجام فن و کار است. متخصصان مهارت را استفاده صحیح، مؤثر و هدفمند از دانش نظری و عملی برای انجام درست یک کار می‌دانند.

آداب زندگی به قواعد رفتاری اشاره دارد که برگرفته از سنت‌های پسندیده دینی و اجتماعی است. آداب آگاه جنبه فردی دارد، مانند آداب غذا خوردن، لباس پوشیدن، آداب خوابیدن، نظافت، سفر و مطالعه، و آگاه جنبه اجتماعی دارد، مانند آداب همسایه‌داری، برخورد با افراد بزرگسال، پذیرایی از مهمان، تربیت فرزند، برخورد با والدین، همسر داری یا ظاهر شدن در بین مردم. **مهارت‌های زندگی** رفتارهای هوشمندانه و عاقلانه‌ای است که فرد برای غلبه بر چالش‌های فردی، بین فردی یا اجتماعی باید از خود نشان دهد تا ضمن حفظ آرامش و سلامت فردی، از زندگی موفق و مطلوبی برخوردار شود.

بنابراین، **آداب و مهارت‌های زندگی را باید مجموعه دانش‌های نظری و عملی، و رفتارهایی تعریف کرد که ضمن حفظ آرامش و سلامت فردی، راه‌های بهبود و اصلاح روابط بین فردی، غلبه بر چالش‌های روزمره زندگی و زندگی موفق و مطلوب را دربردارد.**

اهداف آموزش آداب و مهارت‌های زندگی در پایه اول متوسطه با توجه به الگوی جدید هدف‌گذاری در سند برنامه درسی ملی (مصوب ۱۳۹۱) که بر هدف‌نویسی براساس پنج عنصر تربیتی (تفکر و تعقل، ایمان و باور، علم و آگاهی، عمل و اخلاق) و توجه به چهار عرصه ارتباطی یعنی خود، خدا، خلق و نظام خلقت تأکید دارد، اهداف

آموزش آداب و مهارت‌های زندگی در سال اول متوسطه (پایه هفتم) به شرح زیر است:

الف) حیطة تفکر و تعقل

۱. تقویت مهارت‌های فرایند تفکر نظیر تشخیص، درک معنا، درک موقعیت، درک شباهت‌ها و تفاوت‌ها، نتیجه‌گیری، درک پیامدها، استدلال، پیش‌بینی، قضاوت و ارزیابی درک روابط و عبرت‌آموزی
۲. تقویت توانایی تفکر و حل مسئله، تفکر نقاد و قضاوت براساس معیار
۳. اندیشیدن در خصوص شیوه درست زندگی براساس نظام معیار

ب) حیطة ایمان، باور و علاقه

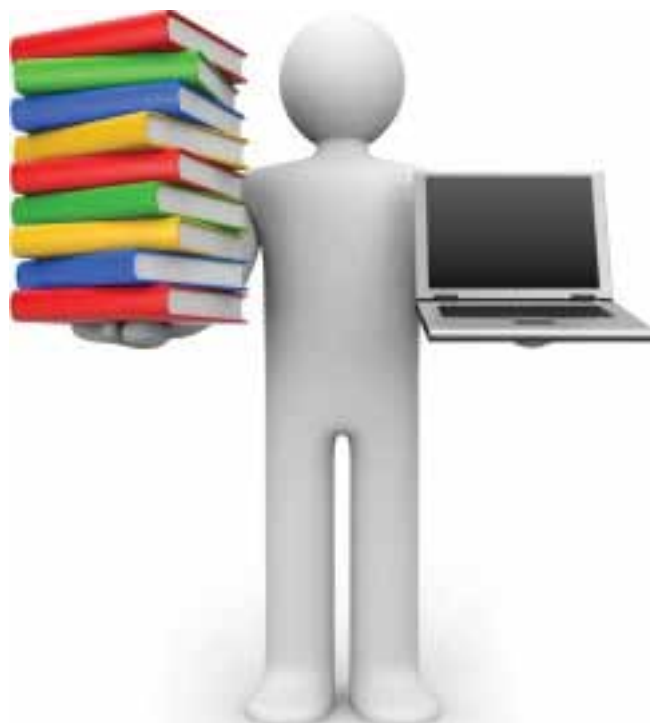
۴. پذیرش نقاط قوت و ضعف فردی و تفاوت‌های خود با دیگران
۵. باور به رعایت ادب و رفتار عاقلانه در مناسبات بین فردی، خانوادگی و اجتماعی
۶. باور به رهنمودهای دینی به‌عنوان سبک درست زندگی
۷. باور به عمل براساس فکر و تجربه دیگران

ج) حیطة علم و آگاهی

۸. شناخت مفهوم ادب و مهارت‌های زندگی
۹. درک مفهوم خودآگاهی و عوامل مؤثر در رشد آن
۱۰. آگاهی از هویت فردی و عوامل مؤثر در شکل‌گیری آن
۱۱. شناخت شیوه یادگیری مؤثر و نحوه مدیریت زمان
۱۲. آگاهی از مفهوم ارتباط و سبک‌های ارتباطی
۱۳. شناخت شیوه‌های برقراری ارتباط مؤثر با دیگران
۱۴. شناخت پدیده بلوغ و تغییرات حاصل از آن (ویژه دختران)
۱۵. شناخت آداب حجاب و عفاف (ویژه دختران)

د) حیطة عمل (مهارت)

۱۶. کسب مهارت‌های عملی مدیریت زمان و برنامه‌ریزی در امور زندگی
۱۷. کسب مهارت در کنترل هیجانات فردی (اضطراب، استرس، خشم، مقابله با افسردگی)
۱۸. کسب مهارت تاب‌آوری، تحمل سختی و شاد زیستن
۱۹. کسب مهارت در برقراری ارتباط مؤثر با دیگران (مهارت دوست‌یابی، مهارت قاطعیت و جرئت‌ورزی و غلبه بر ناسازگاری‌ها و چالش‌های بین فردی)

ه) حیطة اخلاق

۲۰. رعایت احترام و ادب در برخورد با خانواده، همسایگان، دوستان و معلمان و افراد بزرگسال
۲۱. تقویت ارزش‌های اخلاقی نظیر خوش‌رویی، عفو و بخشش، کنترل نفس، صلۀ رحم، همسایه‌داری، بدگویی و تمسخر دیگران
۲۲. رعایت حجاب و عفاف در مناسبات بین فردی

رویکرد حاکم بر برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی

رویکرد به جهت‌گیری عناصر برنامه درسی (مقاصد، اهداف، محتوا، روش، ویژگی‌های معلم و شیوه ارزشیابی) براساس یک نظریه فلسفی و تربیتی اشاره دارد (به نقل از میلر، ترجمه دکتر محمود مهرمحمدی، ۱۳۷۹). از آنجا که رویکرد انتخاب شده بر کلیه برنامه‌های درسی، با توجه به فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، رویکرد «فطرت‌گرایی توحیدی» است، بدین لحاظ لازم است که رویکردهای انتخاب شده برای هر حوزه یادگیری ارزش‌ها و گرایش‌های انسانی و فضایل اخلاقی نظیر علم‌جویی، حقیقت‌جویی، عدالت‌خواهی، ژرف‌اندیشی، انتخاب راه درست، زیبایی‌خواهی، نیکوکاری، کنج‌کاو و... را در دانش‌آموزان تقویت کند (سند برنامه درسی ملی مصوب اسفند ۹۱).

رویکرد حاکم بر برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی کسب آداب و مهارت‌های ارتقای شایستگی‌های فردی و بین فردی است. **مقصد اصلی** این رویکرد، کسب ادب، بصیرت و مهارت به‌منظور غلبه بر چالش‌های فردی، بین فردی و یا فردی اجتماعی با توجه به وظایف زندگی از منظر فرهنگ، دین، سنت و انتظارات اجتماعی و نظام معیار مبتنی بر تعقل است. انتخاب چنین رویکردی به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد ضمن ارزیابی و درک موقعیت خود از طریق کسب تجربه، برای اصلاح مداوم آن و رسیدن به شرایط بهتر تلاش کنند (راهنمای برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی، ۱۳۹۱).

همان‌گونه که در عنصر اول رویکرد کلان حاکم بر برنامه درسی (سند برنامه درسی ملی، ص ۱۲) یعنی **دانش‌آموز** اشاره شده است، انسان همواره در موقعیت است. می‌تواند آن را درک کند و با انتخاب احسن خویش در راستای اصلاح مداوم آن حرکت نماید. بدین لحاظ، انسان در تعامل با دیگران و جامعه، همواره در موقعیت‌های پویا قرار می‌گیرد و براساس نیازهای فطری خود می‌کوشد وضعیت خود را به‌طور مدام بهبود بخشد. **نقش معلم** یا مربی در این رویکرد، خلق فرصت‌های تربیتی و آموزشی برای دانش‌آموزان و فراهم کردن شرایط برای اصلاح موقعیت آن‌ها در نیل به شرایط بهتر است.

محتوای برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی، با توجه به رویکرد انتخابی، مجموع فرصت‌ها و تجربه‌های یادگیری است که

براساس نیازهای حال و آینده دانش‌آموزان، با بهره‌گیری از دانش روان‌شناسی، اخلاق، علم ارتباطات، جامعه‌شناختی، دین و انتظارات اجتماعی در این حوزه طراحی و تدوین می‌شود تا دانش‌آموز بتواند بر چالش‌های فردی، بین فردی و فردی - اجتماعی غلبه و آداب زندگی و معاشرت را براساس هنجارهای دینی، اجتماعی و معیارهای عاقلانه کسب کند و در زندگی خود به‌کار گیرد.

راهبردهای یاددهی - یادگیری در آموزش آداب و

مهارت‌های زندگی، قرار دادن دانش‌آموز در موقعیت‌های گوناگون (ایفای نقش، بحث گروهی، فعالیت فردی و گروهی، بحث کلاسی، نمایش، تمرین و یا شرکت در موقعیت‌های واقعی) است تا دانش‌آموز بتواند آداب و مهارت‌های زندگی را به‌طور عملی تجربه و تمرین کند. **محیط یادگیری** براساس این رویکرد، خانه، کلاس، مدرسه، مراسم و اردوهای علمی، زیارتی و تفریحی، یا فیلم‌های مناسب و مرتبط هستند که زمینه بهبود موقعیت دانش‌آموزان و ارتقای کیفیت فرایند یاددهی - یادگیری را در آن‌ها فراهم می‌کنند. **شیوه ارزشیابی** براساس این رویکرد، استفاده از مشاهدات عملکردی دانش‌آموز و ارائه بازخورد به دانش‌آموز، فعالیت‌های عملی، انجام پروژه، و آزمون کتبی با هدف اطمینان از کسب آداب و مهارت‌های مورد نظر و اصلاح رفتار است. در برنامه تفکر و سبک زندگی تلاش بر این است که دانش‌آموزان تا حد ممکن از طریق فعالیت‌های کلاسی نمره قبولی را اخذ کنند و از حفظ کردن مطالب پرهیز شود (راهنمای برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی، ۱۳۹۱).

ساختار برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی

محتوای برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی با توجه به تفاوت‌های مخاطبان به لحاظ جنسیتی، در دو کتاب مجزا سازمان‌دهی شده است. هر چند که دانش‌آموزان دختر و پسر هر دو نیازهای مشترکی دارند، اما از جهاتی با یکدیگر متفاوت‌اند. برای مثال، دختران دو سال زودتر از پسران بالغ می‌شوند (ماهیار، آذر و دیگران، ۱۳۹۰). رعایت حجاب و عفاف برای دختران بیشتر از پسران در منابع دینی توصیه شده است. دختران سه برابر بیش از پسران افسرده می‌شوند و از طرف دیگر پسران خشن‌تر از دختران هستند. همین تفاوت‌ها ایجاب می‌کند که محتوای کتاب درسی، به‌منظور پاسخگویی به این نیازهای متفاوت، از انعطاف لازم برخوردار باشد.

در مجموع، در این کتاب در بخش سبک زندگی ۱۶ مهارت ارائه شده است که ۱۱ مورد آن‌ها به صورت تجویزی (اجباری)، ۴ مورد انتخابی برای انتخاب دو مهارت و یا فعالیت نیز به صورت اختیاری خواهد بود. در مجموع کتاب ۱۴ مهارت را پوشش می‌دهد.

کتاب تفکر و سبک زندگی در دو بخش مشترک و ویژه دختران تدوین شده است. بخش مشترک برای دختران و پسران یکسان است، بخش ویژه فقط برای دختران و شامل دو درس «مهارت‌های برخورد با پدیده بلوغ» و «آداب پوشش و آراستگی» است. بدین لحاظ تعداد دروسی که در ارتباط با تفکر و سبک زندگی در طول سال تدریس خواهد شد، به این شرح است:

دروس تجویزی (اجباری)	دروس نیمه تجویزی (انتخابی)	فعالیت‌های اختیاری
۲۰ مورد (۱۱ مورد سبک زندگی، ۹ مورد آموزش تفکر)	۱۰ مورد (۶ مورد آموزش تفکر، ۴ مورد سبک زندگی) از دروس آموزش تفکر ۳ درس و از دروس سبک زندگی ۲ درس انتخاب می‌شود.	آموزش تفکر ۳ فعالیت ۵۰ دقیقه‌ای سبک زندگی ۱ فعالیت ۵۰ دقیقه‌ای

نظام ارزشیابی

به‌منظور پرهیز از واداشتن دانش‌آموزان به حفظ کردن مطالب، رویکرد ارزشیابی انتخاب شده نیز متفاوت است. اصل ۱۰-۸ مصوبه سند برنامه درسی ملی (از اصول حاکم بر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی)، تأکید دارد رویکرد ارزشیابی در پایه‌های اول و دوم متوسطه ترکیبی از رویکردهای فرایندی و نتیجه‌محور باشد. همچنین، با توجه به ماهیت موضوع کتاب و محتوای آن، ۵ نمره به فعالیت‌های عملی دانش‌آموزان، ۵ نمره به مشاهده معلم از عملکرد دانش‌آموز در طول سال (فهرست‌وارسی یا چک‌لیست‌های مشاهده)، ۵ نمره هم به پروژه و ۵ نمره نیز به آزمون کتبی اختصاص می‌یابد. مفاهیمی که دانش‌آموز باید به صورت کتبی امتحان دهد، در کادرهایی سبزرنگ در کتاب نشان داده شده‌اند. تعداد این مفاهیم چندان زیاد نیست. معلمان در آزمون کتبی می‌توانند از آزمون‌های صحیح و غلط، جورکردنی، یا آزمون‌های کوتاه پاسخ استفاده کنند.

منابع

۱. آداب و مهارت‌های زندگی سال اول متوسطه (ویژه پسران)، ۱۳۹۲. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری.
۲. آداب و مهارت‌های زندگی سال اول متوسطه (ویژه دختران)، ۱۳۹۲. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری.
۳. راهنمای برنامه درسی آموزش آداب و مهارت‌های زندگی دوره اول متوسطه (۱۳۹۱).
۴. میلر، جی، پی (۱۳۷۹). نظریه‌های برنامه درسی، ترجمه دکتر محمود مهرمحمدی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
۵. ماهیار، آذر و دیگران (۱۳۹۰). بلوغ جسمی و روحی - روانی در دختران. انتشارات ما و شما.
۶. معافی، محمود و رون، سیدامیر (۱۳۸۸). مبانی علمی برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری.
۷. سند برنامه درسی ملی (۱۳۹۱). شورای عالی آموزش و پرورش.
۸. اوحدی، محمود (۱۳۸۹). گزارش اعتباربخشی راهنمای برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی ابتدایی و متوسطه نظری.
۹. کاویانی، محمد (۱۳۹۱). سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۰. راهنمای برنامه درسی حوزه تفکر و حکمت (۱۳۸۹) دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی.
۱۱. بوکت، استفان (۱۳۸۹). صد نکته در آموزش تفکر، ترجمه دکتر محمود معافی، انتشارات قدیانی.
۱۲. دانشسور، میترا و دیگران (۱۳۹۰). کتاب راهنمای آموزش تفکر، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی.

بسته آموزشی فناوریانه

تولید بسته آموزشی با استفاده از فناوری

اطلاعات و ارتباطات

مهندس محسن باهو

مشاور رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

از دیرباز ارائه آموزش و تعلیم و تربیت با استفاده از ابزار و وسایل آموزشی سبب یادگیری بهتر و تدریس بهتر بوده است. در دهه‌های اخیر، با تحولات فناوری‌های آموزشی و تغییر نگرش نسبت به موضوع یاددهی - یادگیری، مواد و وسایل آموزشی برای یاددهی پایدار، جایگاه خاصی را در نظام آموزشی کشورها داشته است. بسیاری بر این باورند که یادگیری واقعی تنها در محیط کلاس درس رسمی و فیزیکی انجام می‌پذیرد، در صورتی که با ورود فناوری اطلاعات و ارتباطات تحولات شگرفی در فرایند یاددهی - یادگیری و آموزش‌های بدون مرز حاصل شد و در شرایط و نقش عوامل مؤثر در یاددهی - یادگیری تغییرات جدید و زیربنایی به وجود آمد.

امروزه دیگر موضوع آموزش با حذف محدودیت‌های مکان و زمان مطرح نیست، بلکه با بهره‌مندی مؤثر از فرصت‌های برآمده از تلفیق استفاده هوشمندانه فناوری و آموزش، یادگیری در همه جا حاضر یا U-learning برای برنامه‌ریزان و متولیان آموزشی مهم است. لذا ضرورت تدوین محتوای متناسب با رویکرد کاملاً جدی است. دیگر کتاب، فیلم، نرم‌افزار، وسایل و تجهیزات به تنهایی اثربخش و برای شیوه‌های و الگوهای جدید قابل استفاده نیستند. بدین سبب باید مواد و رسانه‌های آموزشی به صورت بسته آموزشی و شامل بسترهای رسانه‌ای متنوع و امکانات مؤثر باشد. در طراحی و تدوین بسته آموزشی باید پیشرفت‌ها و دستاوردهای موجود و پیش‌رو و پاسخگویی به نیاز شهروند امروزی ملاک قرار گیرد.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی کشور بر مبنای وظایف قانونی مصوب مجلس شورای اسلامی و مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، با شناخت و درک درست از تحولات و تجربیات حاصل از اقدامات نوین در عرصه کاربست هوشمندانه فناوری‌های آموزشی، همچنین، پاسخگویی به نیازهای مخاطبان، به خصوص دانش‌آموزان و معلمان، طرح تدوین بسته آموزشی به جای کتاب درسی را در دستور کار قرار داده است که نقطه عزیمتی در عرصه تحول بنیادین به شمار می‌آید.

تعریف بسته آموزشی

بسته آموزشی شامل مجموعه‌ای از عناصر آموزشی است که براساس اهداف برنامه درسی یک ماده درسی یا دوره آموزشی یا حوزه یادگیری تهیه می‌شود. تهیه بسته آموزشی در ابتدا به‌عنوان راهبردی برای ارتقای یادگیری و آموزش انفرادی یا تقویت مهارت فراگیرندگان مطرح شد، ولی با متنوع شدن بسترهای رسانه‌ای و محتوای آموزشی و نیز افزایش تعداد دانش‌آموزان در کلاس‌های درس و نیز توجه به نیازها و تفاوت‌های فردی، تدوین بسته آموزشی و گنجانیدن اجزای متفاوت در آن برای دستیابی به یادگیری با کیفیت و روزآمد، مورد توجه قرار گرفت. از این منظر، تعریف‌های ارائه شده برای بسته آموزشی در هر کشور متفاوت و متناسب با اهداف و سیاست‌های نظام آموزشی آن است. لذا تعریف‌های آورده شده در زیر چارچوبی کلان در تفهیم و تبیین بسته آموزشی است و بسته آموزشی ممکن است تعریف‌های متعدد دیگری نیز داشته باشد.

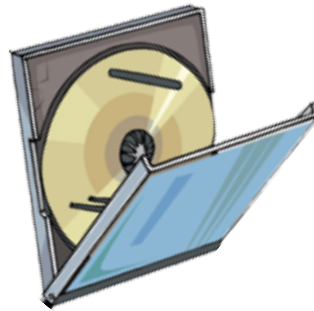
در آموزش رسمی مدرسه‌ای، بسته آموزشی مجموعه‌ای متشکل از سیاست‌ها، راهبردها، الگوها، وظایف، چارچوب‌ها، محتواها، تکالیف و فعالیت‌های آموزشی است که بر بستر رسانه‌های (فناوری‌های قدیم و جدید) متنوع و روزآمد و قابل استفاده، به همراه وسایل، تجهیزات، ابزارها، منابع و مواد، و براساس اهداف برنامه درسی و درخت یادگیری دانش مرتبط (به‌صورت ساده یا مرکب و پیچیده) طراحی و تدوین می‌شود. طراحی و تولید بسته‌های آموزشی در زمره فعالیت‌های مرحله دوم برنامه‌ریزی درسی قرار دارد و براساس نظام‌های آموزشی متمرکز، نیمه‌متمرکز و غیرمتمرکز، نحوه انجام آن متفاوت است.

اهداف

اهداف و سیاست‌های تولید بسته آموزشی در هر نظام آموزشی منبعث از ارزش‌ها، رویکرد، اهداف، سیاست و برنامه توسعه‌ای است. بحمدالله در آموزش و پرورش ایران، با عنایت به تدوین و ابلاغ سند چشم‌انداز ۲۰ ساله و سیاست‌های کلی نظام و نیز تدوین فلسفه تعلیم و تربیت، سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی، اهداف تهیه و تولید بسته آموزشی مدون و میثاق اجرایی همه دست‌اندرکاران این تحول بزرگ است. لذا براساس اصول و اهداف مصوب در اسناد بالادستی، اهداف، سیاست‌ها و راهبردهای تولید مواد و رسانه‌های یادگیری و طراحی و تأمین بسته آموزشی تعیین می‌شود. بر این اساس، اهداف تولید بسته آموزشی به‌طور خلاصه چنین است:

- متنوع و جذاب‌سازی فرایند یاددهی - یادگیری؛
- آسان‌سازی و تسهیل فرایند یاددهی - یادگیری؛
- محقق‌سازی شیوه‌ها و سبک‌های یادگیری؛
- توسعه و تعمیق یادگیری؛
- حذف محدودیت‌های محتوایی بر بستر رسانه کاغذی؛
- کاهش نقش کتاب درسی به‌عنوان تنها رسانه آموزشی؛
- بهره‌مندی مؤثر از فرصت‌های بالقوه فناوری اطلاعات و ارتباطات در فرایند یاددهی - یادگیری؛
- تحقق برنامه محوری و یکپارچه‌سازی مواد و رسانه آموزشی در قالب تولید بسته آموزشی؛
- عملیاتی کردن شعار حمایت از تولید ملی با مشارکت هدفمند بخش غیردولتی در تولید بسته آموزشی؛
- برقراری ارتباط در همه‌جا و همه‌زمان با معلمان و دانش‌آموزان؛
- نقش‌آفرینی سازمان یافته معلمان، دانش‌آموزان و والدین در فرایند یاددهی - یادگیری؛
- استفاده از تمامی ظرفیت‌های مؤثر دستگاهی و فرادستگاهی در فرایند یاددهی - یادگیری؛
- آسان‌سازی اصلاح و به‌روزرسانی اجزای بسته آموزشی؛
- مشارکت‌پذیری معلم و دانش‌آموز در تولید مواد و رسانه‌های آموزشی؛
- جلوگیری از اتلاف سرمایه و پرهیز از نظام بدون انعطاف و مصرف واحد در تولید کتاب درسی.

مزایای استفاده از بسته‌های آموزشی

- ارتقای شایستگی، دانش و پرورش مهارت‌های فرایندی، علمی، پروژه‌های و هنری متربی و مربی؛
- ایجاد فضای یادگیری مطلوب و بانشاط برای متربی و مربی؛
- مشارکت و همکاری متربی و مربی در بهبود و توسعه محتوا و اجزای بسته آموزشی؛
- ایجاد انگیزه برای مشارکت بخش‌های غیردولتی در تولید ملی؛
- فراهم‌سازی محیط انجام فعالیت و تمرین به‌منظور تثبیت، تقویت و خودیادگیری؛
- فراهم‌سازی محیط واقعی برای سنجش و ارزشیابی پیشرفت یادگیری به‌طور مستمر؛
- مشارکت مؤثر اولیا در بهبود فرایند یاددهی - یادگیری؛
- ارتباط مؤثر با بازار کار و آشنایی با نیازها و الزامات شهروندی؛
- ارتقای استاندارد طراحی و تولید مواد و رسانه‌های آموزشی در کشور؛
- استفاده مؤثر متربی و مربی از زمان و مکان یادگیری مداوم؛
- ایجاد بستر تعامل و فعالیت‌های مشارکتی و گروهی در بیرون از مدرسه؛
- کارآفرینی و تولید سرمایه ملی.

سازمان‌دهی اجزای بسته آموزشی

باتوجه به تجربه‌های موجود در این عرصه و تکالیف سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی، برای تولید و اشاعه محتوای آموزشی در قالب بسته آموزشی^۱ مبتنی بر توانمندی و فرصت موجود، بهره‌مندی از فناوری اطلاعات و ارتباطات در کشور و برخورداری مدارس از آن، می‌توان در طراحی و تعریف بسته آموزشی تفکیک زیر را قائل شد:

* بسته آموزشی قابل حمل^۲

* بسته آموزشی برخط^۳

* بسته آموزشی جامع یا تلفیقی^۴

اجزای بسته قابل حمل: علاوه بر منابع چاپی شامل کتاب

درسی و کار، راهنمای معلم و ارزشیابی، به‌راحتی می‌توان بر بستر یک وسیله ذخیره‌سازی قابل حمل الکترونیکی^۵ نسخه الکترونیکی کتاب درسی و کار، راهنمای معلم و ارزشیابی، کتاب الکترونیکی، اجزای آموزشی الکترونیکی، فیلم‌های آموزشی و گویا (صوتی)، دایرةالمعارف‌ها، نقشه‌ها و عکس‌های آموزشی، لغت‌نامه‌ها و... موجود را به همراه کتاب برای دانش‌آموز ارسال کرد. با این اقدام انقلاب عظیمی در حوزه فرایند یاددهی - یادگیری رخ خواهد داد.

اجزای بسته برخط: وجود پتانسیل بالقوه و بالفعل شبکه ملی مدارس

ایران (رشد) فرصت بسیار مغتنمی است که می‌تواند این مهم را برآورده سازد. به‌طور قطع، با مهیا شدن زیرساخت‌های مناسب دسترسی به ارتباطات آموزشی مؤثر بین مدارس، دانش‌آموزان و معلمان، اولیا و مراکز آموزشی و پژوهشی و...

ویژگی‌های عمومی در طراحی و تولید بسته‌های آموزشی

- تأمین‌کننده سیاست و اهداف برنامه درسی باشد.
- در طراحی و تولید بسته‌های آموزشی باید از فناوری‌های مناسب و کارآمد و به‌روز استفاده شود.
- دارای تنوع و جذابیت لازم و متناسب با توجه به ویژگی‌های مخاطبان باشد.
- برانگیزنده و مشوق یادگیری استفاده‌کنندگان باشد.
- کیفیت، مرغوبیت و استانداردهای ایمنی و سلامت را داشته باشد.
- سهولت کاربری و دستیابی به آن آسان باشد.
- سبب پرورش شایستگی‌های عمومی و اختصاصی مورد انتظار برنامه باشد.
- فراهم‌کننده بستر تفکر و پرورش دهنده مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله باشد.
- طراحی و تولید آن مقرون به صرفه و قابل تولید انبوه باشد.
- با شرایط و امکانات استفاده‌کنندگان متناسب باشد.
- راهنمای کاربری و دستورالعمل‌های لازم را برای استفاده صحیح داشته باشد.
- کیفیت یادگیری و میزان تسلط فراگیرنده بر موضوع را افزایش دهد و بهبود بخشد.
- امکان کسب تجربه‌های واقعی را در اختیار فراگیرندگان قرار دهد.
- امکان تعامل بیشتر بین دانش‌آموزان با معلمان را فراهم کند.
- امکان ارزیابی از عملکرد دانش‌آموزان را در سطوح مختلف فراهم کند.
- امکان بهره‌مندی در یادگیری‌های فردی و گروهی را مهیا کند.
- امکانات آن با تعداد فراگیرندگان تناسب داشته باشد.
- محدودیت استفاده در زمان و مکانی خاص را نداشته باشد و بتوان در فضای کلاس درس به سهولت از آن استفاده کرد.
- معلم در انتخاب و ارائه مناسب براساس طرح درس تهیه شده نقش فعال داشته باشد.
- در اصلاح و به‌روزرسانی انعطاف‌پذیری لازم را داشته باشد.

استفاده از نگاه تلفیقی در تولید بسته آموزشی جامع، بهترین حالت و انتخاب است، ولی به واسطه محدودیت‌های موجود و گستردگی مدارس در کشور و اختلاف سطح برخورداری و توانمندی منابعی، با نگاه رعایت و دستیابی به عدالت آموزشی و اجرای پله‌ای و فازبندی شده، می‌توان با احتساب سهم مشارکت‌پذیری همه سرمایه کشور در دولت و بخش خصوصی عمل کرد. لذا طراحی و تدوین بسته آموزشی قابل حمل باید در دستور کار تألیفات جدید سازمان قرار گیرد و از بخش اجزا و امکانات برخط، با توجه به برخورداری و علاقه‌مندی استان‌ها،

مناطق و مدارس داوطلب به صورت حمایتی و مشارکتی استفاده کرد. ایجاد زیرساخت‌های دسترسی و اتصال مدارس، شبکه ملی مدارس ایران (رشد) و مخاطبان بالقوه آن، نرم‌افزارهای آموزشی، فیلم‌های آموزشی، کتاب گویا و کاست‌های آموزشی، مجلات و کتاب‌های آموزشی و کمک آموزشی، بسترهای نرم‌افزاری و زیرساخت‌های تعاملات سازمانی و اداری مدارس، تجهیز و راه‌اندازی کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها، طرح هوشمندسازی مدارس و... پشته‌های بسیار مناسبی برای کار هستند.

معرفی یک بسته آموزشی تلفیقی نمونه

برابر مطالعات و اقدامات صورت گرفته در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش و تعامل با مراکز علمی - پژوهشی، در فعالیتی مشترک با شهرک علمی و تحقیقاتی شیخ بهایی، بستر نرم‌افزاری یا سکوی فناوری تحقق بسته آموزشی الکترونیکی مبتنی بر اهداف برنامه درسی ملی، با نام «کتابخانه الکترونیک آموزشی» طراحی و تولید شده است. به کمک این سامانه معلمان می‌توانند علاوه بر استفاده از اجزای قرار داده شده در کتاب‌های درسی، اجزای مورد نظر خود را به کتاب خود و دانش‌آموزان کلاس درسشان بیفزایند. ایجاد ارتباط با شبکه‌های آموزشی به خصوص شبکه ملی مدارس ایران، از دیگر محاسن و قابلیت‌های این بستر است. از دیگر قابلیت‌های مهم این مجموعه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ✓ استفاده از انواع توضیحات اضافه، فیلم‌های آموزشی و کلیپ‌های تعاملی در هر بخش و موضوع در کتاب
 - ✓ امکان افزودن جزء جدید به کتاب توسط معلم و ارسال آن برای دانش‌آموز
 - ✓ ایجاد امکان لازم برای طراحی و استفاده از انواع آزمون و آزمون برخط
 - ✓ ارائه تدریس ویژه و اختصاصی
 - ✓ طراحی برد تعاملی هوشمند نرم‌افزاری و نیاز نداشتن به برد تعاملی سخت‌افزاری
 - ✓ طراحی تکلیف الکترونیک برای دانش‌آموزان
 - ✓ امکان افزودن منابع آموزشی متنوع در کمترین زمان
 - ✓ تعریف نقش و سطح دسترسی برای سطوح گوناگون فرایند یاددهی - یادگیری
 - ✓ بهره‌مندی آسان از تولیدات تأیید شده افراد در تمام سطوح
 - ✓ به‌روزرسانی سریع و در زمان
 - ✓ تشکیل محیط یادگیری پویا و فراگیر بر بستر شبکه ملی مدارس ایران (رشد)
 - ✓ ایجاد بانک یکپارچه و جامع منابع آموزشی در مرکز داده‌ای رشد
 - ✓ وجود راهنمای کاربری برخط مصور همراه با فیلم آموزش کاربری
- در ادامه، برای آشنایی بیشتر، برخی از امکانات این بسته آموزشی به صورت مصور آورده شده است:

- ✓ در اختیار بودن کتاب درسی و کتاب کار به عنوان محتوای اصلی آموزشی
- ✓ اضافه کردن محتوای کامل کتاب مکمل تدریس و مجلات آموزشی به خصوص مجلات رشد
- ✓ در اختیار گذاردن بانک فیلم، اجزای آموزشی، انیمیشن و کتاب گویا برای تولید محتوای جدید
- ✓ طراحی طرح درس معلم ساخته و تنظیم مؤلفه مورد نیاز معلم با زمان تدریس

○ توضیحات اضافه، فیلم‌های آموزشی و کلیپ‌های تعاملی در هر بخش و موضوع در کتاب

در هر کتاب درسی، علاوه بر صفحات کتاب، متناسب با هر بخش و موضوع، برای درک بهتر مفاهیم و موضوعات، مطالب بسیار متنوع و مفیدی اعم از توضیحات بیشتر، فیلم‌های آموزشی، صدای متن هر صفحه از کتاب، کلیپ‌های تعاملی، آزمایشگاه‌های مجازی، تمرین‌های بیشتر و صدها جزء آموزشی گنجانده شده است.

این اجزا را اکثراً معلمان و مدرسان زنده استفاده، بازبینی یا تولید کرده‌اند. همچنین در هر بخش از کتاب، یک نمونه ارائه مطلب گنجانده شده است که شامل آموزش هر فصل یا موضوع، به همراه تمرینات و آزمون، است.

○ آزمون

این مجموعه دارای یک سیستم آزمون‌ساز بسیار قوی و کارآمد است. در هر کتاب درسی، تعداد بسیار زیادی آزمون نظیر چندجوابی، صحیح و غلط، وصل کردنی، پر کردن جای خالی و مرتب‌سازی به تفکیک فصل‌ها و موضوعات قرار داده شده است تا معلمان و دانش‌آموزان بتوانند به هر تعداد که مایل‌اند برگه امتحانی تولید کنند یا خود را بیازمایند.

همچنین، نرم‌افزار برگه امتحانی تولید شده را تصحیح کند و جواب‌های صحیح را به همراه توضیح تشریحی آن‌ها ارائه دهد. معلمان و مدرسان عزیز می‌توانند سؤالات دلخواه خود را به راحتی توسط ابزارهای تعبیه شده در نرم‌افزار تولید و به بانک سؤالات اضافه و در برگه امتحانی از آن‌ها استفاده کنند.

در این نرم‌افزار امکان برگزاری آزمون به صورت برخط نیز تعبیه شده است.

○ افزودن جزء جدید به کتاب توسط معلم

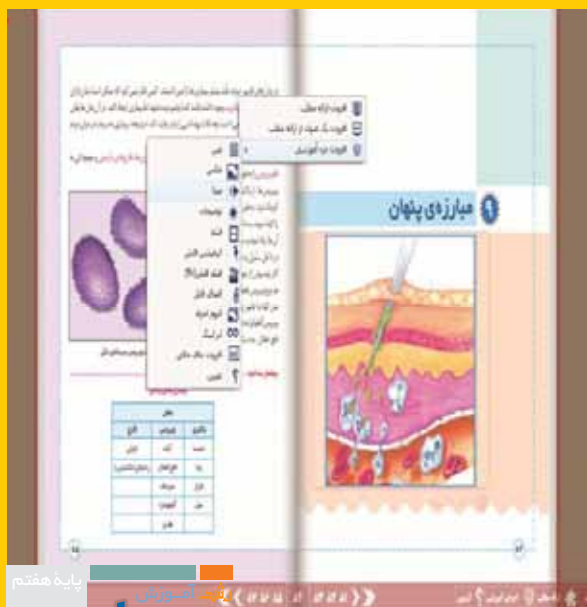
یکی از امکانات و توانمندی‌های بی‌نظیر کتاب الکترونیک آریا، امکان غنی‌سازی و بالا بردن سطح کیفی و کمی مطالب آموزشی توسط معلمان با توجه به طرح درس مورد نظر آن‌هاست.

معلمان قادرند به راحتی هر نوع جزء آموزشی مورد نظر خود را به هر بخش یا هر کجای صفحه کتاب بیفزایند.

پس از افزودن جزء آموزشی، معلم قادر است این جزء را از طریق به روزرسانی، در اختیار کلیه دانش‌آموزان کلاس درس خود قرار دهد.

قالب‌ها و اجزای آموزشی که می‌توان به کتاب‌ها افزود عبارت‌اند از:

- متن با قالب ورد
- عکس (jpg, bmp, png, gif)
- صدا (wav, mp3)
- فیلم (wmv, avi, dat, mpg)
- انیمیشن و فیلم فلش (swf, flv)
- فایل‌های مجموعه آفیس (xls, doc, ppt)
- فایل‌های اجرایی (exe, bat)

○ تکالیف الکترونیکی

در این بخش از نرم‌افزار معلمان به سادگی قادر به طراحی تکالیف الکترونیکی خواهند بود. پس از طراحی یک تکلیف الکترونیکی، معلم از طریق شبکه یا اینترنت این تکلیف را برای دانش‌آموزان خود می‌فرستد. دانش‌آموزان در منزل یا سر کلاس درس، تکلیف را انجام می‌دهند و مجدداً آن را برای تصحیح به معلم ارسال می‌کنند. معلم پس از دریافت تکالیف دانش‌آموزان و تصحیح آن‌ها، نتایج را به صورت الکترونیکی به اطلاع هر دانش‌آموز می‌رساند. سوابق‌های کامل از وضعیت تکالیف هر دانش‌آموز در نرم‌افزار ثبت و گزارش‌های مختلفی از این سوابق تولید می‌شود.

○ به‌روزرسانی

تیم طراحی و معلمان در طول سال تحصیلی به تولید اجزای جدید اقدام می‌کنند. این اجزا به صورت روزانه و پس از طراحی از طریق سامانه به‌روزرسانی در اختیار دانش‌آموزان و معلمان قرار می‌گیرد. همچنین، هر معلم می‌تواند اجزای دلخواه

خود را تولید و روی صفحات کتاب‌های درسی قرار دهد. این اجزا پس از به‌روزرسانی در اختیار دانش‌آموزان آن معلم قرار خواهند گرفت. برای مثال، در صورتی که یک معلم عکس یا فیلم دلخواه را روی هر صفحه از کتاب قرار دهد، دانش‌آموزان آن معلم قادرند آن جزء را دقیقاً در مکان قرار داده شده دریافت کنند.

پی‌نوشت

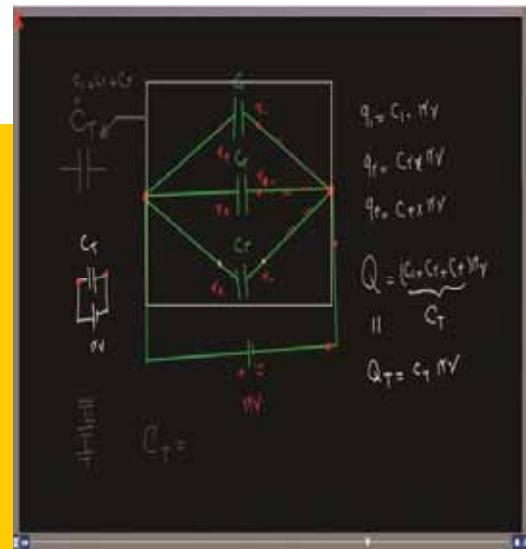
1. Trining Package
2. Off Line
3. On Line
4. Total System
5. DVD, Flash Disk

○ تدریس خصوصی

یکی از روش‌های بسیار ساده و مؤثرتر در امر آموزش الکترونیک، بهره‌گیری از ویدیوهای آموزشی شامل صدای مدرس و فیلم گرفته شده از تخته سیاه یا به عبارت دیگر دست‌خط در حین تدریس معلم است.

در این روش، معلمان مسلط و باتجربه در هر مبحث، به کمک یک قلم دیجیتالی و میکروفن اقدام به تدریس دروس مختلف کرده‌اند. هر کدام از این کلیپ‌ها به مدت حداکثر ۲۰ دقیقه یک مبحث آموزشی را تدریس می‌کنند. در این مجموعه با بهره‌گیری از این روش، بحث‌های مختلف در هر کتاب تولید و قابل استفاده‌اند.

علاوه بر دانش‌آموزان برای یادگیری مطالب آموزشی به تعداد نامحدود، معلمان می‌توانند روش‌های تدریس خود را با یکدیگر به اشتراک گذارند و یا یک مبحث جدید را برای آموزش در اختیار یکدیگر قرار دهند. همچنین، والدین می‌توانند با مشاهده این اجزا، روش آموزش را فراگیرند و به کمک‌رسانی به کودکان خود اقدام کنند. معلمان می‌توانند با ابزارهای مناسب این مجموعه کلیپ‌های دلخواه خود را تولید و در اختیار دانش‌آموزان یا همکاران خود قرار دهند.

○ برد هوشمند

برای استفاده مؤثرتر از کتاب در کلاس درس، روی هر صفحه از کتاب نمادی با عنوان برد هوشمند گنجانده شده است که معلم را قادر می‌سازد همانند یک نرم‌افزار برد هوشمند، کلیه مطالب تدریس شده را روی هر صفحه از کتاب تدریس کند.

همچنین، معلم در این بخش به کلیه اجزای آموزشی موجود در کتاب درس دسترسی دارد و می‌تواند از آن‌ها به صورت جداگانه در تدریس خود بهره بگیرد. در این بخش، ابزارهایی نظیر اشکال، دستگاه‌های مختصات، تغییر رنگ برد و مجموعه عکس‌های آماده قرار داده شده است.

همچنین، دانش‌آموزان می‌توانند از این بخش برای خلاصه برداری مطالب یا انجام تکالیف درسی یا جمع‌آوری مطالب مورد نظر خود استفاده کنند.

